

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

ROLANDAS MIKULSKAS

GALIMOS JUNGTIES *DARYTIS / PASIDARYTI*
KONSTRUKCIJŲ IŠTAKOS

MOKSLO STUDIJA

Vilnius

2020

RECENZAVO:

prof. dr. ALBINAS DRUKTEINIS (Klaipėdos universitetas)

dr. KRISTINA LENARTAITĖ-GOTAUČIENĖ (Klaipėdos „Vėtrungės“ gimnazija)

Mokslo studija apsvarstyta ir rekomenduota išleisti Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos
(2020 m. birželio 3 d., nutarimas Nr. 231).

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-411-260-7

doi.org/10.35321/e-pub.5.galimos-konstrukciju-istakos

© Rolandas Mikulskas, 2020

© Lietuvių kalbos institutas, 2020

TURINYS

IVADINĖS PASTABOS / 5

1. JK SU VEIKSMAŽODŽIU *DARYTIS* / *PASIDARYTI* BB VERTIME IR KITUOSE SENŪJŲ RAŠTŲ ŠALTINIUOSE / 13
  - 1.1. JK su *darytis* / *pasidaryti* antikauzatyvinė kilmė / 13
  - 1.2. Faktinė JK su *darytis* / *pasidaryti* padėtis senuosiuose raštuose / 17
    - 1.2.1. JK su *darytis* / *pasidaryti* BB vertime / 17
    - 1.2.2. JK su *darytis* / *pasidaryti* kituose senųjų raštų šaltiniuose / 19
2. JUNGTIES *DARYTIS* / *PASIDARYTI* KONSTRUKCIJŲ KILMĖS SĄSAJA SU ATITINKAMOMIS EGZISTENCINĖMIS KONSTRUKCIJOMIS / 20
3. REZULTATINĖS KULMINATYVINĖS KAUZACIJOS KONSTRUKCIJOS SU VEIKSMAŽODŽIU (*PA*)*DARYTI* BB VERTIME: JŲ POBŪDIS IR RAIDOS ASPEKTAI / 27
  - 3.1. Svarbesni veiksmažodžio (*pa*)*daryti* reikšmės abstraktėjimo etapai, atspindėti BB vertimo pavyzdžiuose / 28
4. RKKK PREDISPOZICIJA MEDIALINĖS REIKŠMĖS KONSTRUKCIJŲ DERIVACIJAI: BENDRI JK SU *DARYTIS* / *PASIDARYTI* RAIDOS BRUOŽAI / 31
5. RKKK SU (*PA*)*DARYTI*, VARTOJAMŲ BB VERTIME, EMPIRIKA / 34
  - 5.1. Empirinio tyrimo metodika / 34
  - 5.2. RKKK su veiksmažodžiu (*pa*)*daryti* tipai BB vertime / 37
    - 5.2.1. (*Pa*)*daryti* RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais BB vertime / 37
    - 5.2.2. (*Pa*)*daryti* RKKK su būdvardiniais komplementatyvais BB vertime / 42
    - 5.2.3. Bendra RKKK su (*pa*)*daryti* produktyvumo tirtoje BB imtyje statistika / 46

6. RKKK SU VEIKSMAŽODŽIU (*PA*)DARYTI ANTIKAUZATYVINIAI
ATITIKMENYS BB VERTIME / 47

6.1. Jungties *tapti* konstrukcijos ir jų sintaksiniai partneriai BB vertime / 48

6.1.1. Inkluzyvinio tipo jungties *tapti* konstrukcijos BB vertime / 48

6.1.2. Askriptyvinio tipo jungties *tapti* konstrukcijos BB vertime / 51

6.1.3. Egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos su veiksmažodžiu *tapti*
BB vertime / 54

6.1.4. Perifrastinės konstrukcijos su pagalbiniu veiksmažodžiu *tapti* BB vertime / 55

6.1.5. Bendra visų tipų konstrukcijų su veiksmažodžiu *tapti* produktyvumo tirtoje
BB imtyje statistika / 63

6.2. Jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos ir jų sintaksiniai partneriai BB vertime / 64

6.2.1. Inkluzyvinio tipo jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos BB vertime / 64

6.2.2. Askriptyvinio tipo jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos BB vertime / 67

6.2.3. Egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos su veiksmažodžiu *stotis* / 68

6.2.4. Perifrastinės konstrukcijos su pagalbiniu veiksmažodžiu *stotis* / 69

6.2.5. Bendra visų tipų konstrukcijų su veiksmažodžiu *stotis* / *pastoti*
produktyvumo tirtoje BB imtyje statistika / 71

6.3. Jungties *pavirsti* konstrukcijos BB vertime / 72

7. BAIGIAMOSIOS PASTABOS / 75

SVARBESNIŲ SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS / 80

SANTRUMPOS / 83

DUOMENŲ ŠALTINIAI / 84

LITERATŪRA / 85

SUMMARY / 87

ĮVADINĖS PASTABOS¹

Šia studija toliau tęsiama autoriaus darbų dinaminės prigimties aspektinių jungčių tema serija. Anksčiau buvo aptarti jungčių *tapti* ir *virsti* semantinės specifikacijos, jų galimų turėti aspektinių verčių klausimai, taip pat aptarti šių jungčių semantinės / aspektinės designacijos zonų persiklojimo ir diferenciacijos klausimai (Mikulskas 2018), nustatytos jungties *virsti* kilmės konstrukcijos (Mikulskas 2019). Šiame darbe sprendžiami sudėtingi dar vienos šio tipo jungties – *darytis* / *pasidaryti* – genezės klausimai. Pirmuose keturiuose skyriuose išsamiai aptarus jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijų kilmės bei raidos problematiką, penktajame ir tolimesniuose skyriuose pateikiamas su šių konstrukcijų kilme bei raida susijusių rezultatinės kulminatyvinės kauzacijos, jungties, egzistencinių ir perifrastinių (pasyvinių) konstrukcijų empirinis tyrimas, atliktas Jono Bretkūno *Biblijos* vertimo teikiamų duomenų pagrindu, relevantiškais aspektais patikrinant ir kituose to meto ar kiek vėlesniuose lietuvių kalbos senųjų raštų šaltiniuose. Šio tyrimo metu atidžiau pasižiūrėta į kalbamų konstrukcijų semantinę diferenciaciją, taikant konstrukcijų pavartojimo atvejų, jų tipų ir hapaksų (vienkartinio pavartojimo tipų) skaičiavimo metodą mėgintas nustatyti kiekvienos iš jų produktyvumas, kiek apie tai leidžia spręsti ribota tirtos medžiagos imtis. Konstrukcijų produktyvumo tyrimui taikomas kvantitatyvinis metodas trumpai aptariamas penktojo skyriaus pradžioje, jis remiasi Jóhannos Barðdal (2008) ir Peterio Petré (2012) darbais. Čia taip pat trumpai aptariamas naujas, ne filologinis, požiūris į ribotos imties rankraštinių šaltinių kalbos tyrimą, leidžiantis padidinti jų teikiamų duomenų reprezentatyvumą.

Studijos autorius ankstesniuose savo darbuose (Mikulskas 2009, 2014a, 2014b, 2017) yra išsamiai aprašęs lietuvių kalbos jungties konstrukcijas, analizavęs įvairius jų sintaksės ir semantikos klausimus, remdamasis Kognityvinės gramatikos (Langacker 1987, 1991) teorine prieiga, yra pateikęs naują jungties konstrukcijų klasifikaciją. Šios klasifikacijos pamatą

---

¹ Esu dėkingas studijos recenzentams prof. dr. Albinui Drukteiniiui ir dr. Kristinai Lenartaitei-Gotaučienei, atidžiai skaičiusiems mano tekstą ir pateikusiems vertingų pastabų. Naudingų kolegiskų patarimų, kaip patobulinti studijos teksto kompoziciją, gavau ir jos svarstymo Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centre metu. Ypač esu dėkingas šio centro darbuotojai dr. Ramunei Vaske-laitei, nuoširdžiai ir kantriai taisiusiai mano darbo kalbą. Taip pat esu dėkingas kolegei dr. Jūratei Pajėdienei, atidžiai perskaičiusiai studiją istorinės sintaksės žinovės akimis. Ir, *last but not least*, dėkoju prof. habil. dr. Axeliui Holvoetui, peržiūrėjusiam angliškosios santraukos kalbą. Už studijos tekste likusius netikslumus ir klaidas esu atsakingas aš vienas.

sudaro minėtuose autoriaus darbuose įrodomas teiginys, kad įvairūs jungties konstrukcijų tipai yra bendresnės tapatumo tarp dviejų esinių predikacijos struktūrinės atmainos (instanciacijos). Naujosios klasifikacijos terminai, įvardijantys jungties konstrukcijų tipus, kaip antai *askriptyvinės*, *inkliuzyvinės*, *specifikacinės* konstrukcijos, studijoje vartojami jau kaip savaime suprantami. Atskirame darbe (Mikulskas 2015) autorius yra išsamiai aptaręs ir aspekto raiškos jungties konstrukcijose galimybes. Tame darbe remiamasi Williamo Crofto (2012) aspekto kategorijos samprata, kurios pamatinės sąvokos – *aspektinis kontūras*, *aspektinis potencialas*, *aspektinis profilis* – yra taikomos ir vėlesniuose autoriaus straipsniuose, taip pat ir šioje studijoje. Už studijoje vartojamų *profilio* (*profiliavimo*), *elaboravimo*, *instanciacijos*, *proceso* (*procesualumo*), *procesinio* vs. *suvoaktojo laiko* ir kai kurių kitų terminų slypi Kognityvinės gramatikos modeliui svarbios sąvokos ir sudėtingi konceptai – jų turinys taip pat buvo eksplikuotas ankstesniuose autoriaus darbuose (Mikulskas 2005, 2006), o čia jie vartojami kaip jau savaime suprantami. Toliau aptariamos tyrimo preliminarijos.

Ankstesnėse publikacijose (Mikulskas 2018; Mikulskas 2019) buvo išsamiai aptartos konstrukcijos su dinaminės prigimties aspektinėmis jungtimis *virsti* ir *tapti*. Atlikus jungties konstrukcijų (toliau – JK) su šiais veiksmažodžiais sintaksinės ir semantinės distribucijos *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>; toliau – DLKT) kvantitatyvinę analizę, buvo nustatytos jų semantinės bei aspektinės specifikacijos. Eidamos jungtimis, veiksmažodžių *virsti* ir *tapti* būtojo ir būsimojo laiko formos reiškia ingresyvinį pokyčio įvykio aspektą (esamojo laiko formos gali reikšti ir progresyvinį tokio įvykio aspektą, t. y. aktualiai besirutuliojantį pokytį). Yra empirinio pagrindo teigti (persiklojančios designacijos, jungties komplementų morfosintaksinio žymėjimo bendrumai, bendri sintaksinės struktūros elementai), kad JK su šiais veiksmažodžiais yra dvi atskiros bendresnės ingresyvinio aspekto konstrukcijos instanciacijos, nors skirtingai (priklausomai nuo kalbamų jungčių paveldėto *aspektinio potencialo*; dėl termino žr. Croft 2012: 37; 83–92) šį aspektą profiliuojančios. Būtinasis pokyčio įvykio ingresyvinio aspekto raiškos elementas yra jo baigiamosios, arba kompletyvinės–tranzitinės, fazės, kai pokytį patiriantis subjektinis referentas įžengia į naują savo būtį, žymėjimas. JK su *tapti* paprastai šią kompletyvinę–tranzitinę pokyčio įvykio fazę ir težymi. Kitaip tariant, jungties formų *tapo*, *taps* ir pan. žymimas įvykis yra momentinis, jo pradžia sutampa su pabaiga, jo trukmė neimplikuojama, taigi tokios formos priskirtinos atsitikimo (pagal Zeno Vendlerio (1967) klasifikaciją – *achievement*) predikatų akcionaliniam tipui. Kitaip JK su *virsti*, kurių ryšys su kilmės konstrukcijomis dar galutinai nenutrūkęs, – jų būtojo ir būsimojo laiko formos yra prisitaikiusios žymėti inkrementinio pobūdžio pokytį, implikuojantį vienokią ar kitokią trukmę. Į konstrukcijų su šiomis jungties formomis designacijos aprėptį, be baigiamosios–tranzitinės, paprastai patenka ir vidurinė–progresinė, rečiau pradinė–inceptinė,

pokyčio įvykio (jo *aspektinio kontūro*; dėl termino žr. Croft 2012: 54) fazės. Tokios jungties *virsti* formos priskirtinos vyksmo (pagal Z. Vendlerį – *accomplishment*) predikatų akciniam tipui.

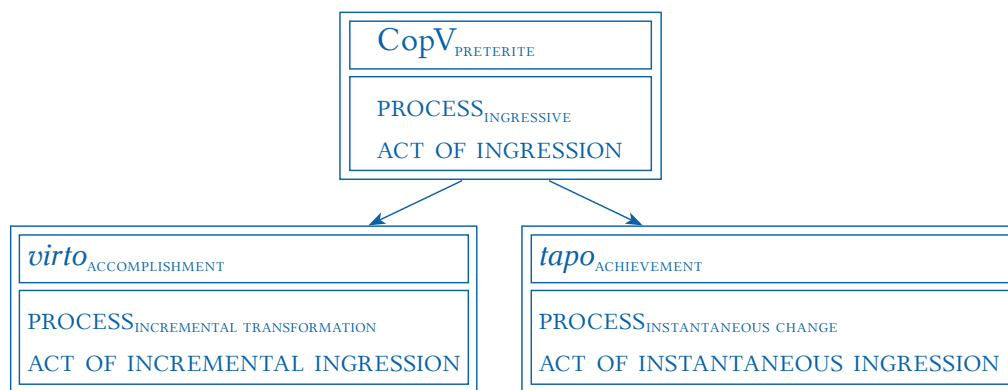
Su jungčių *virsti* ir *tapti* ingresyvinių formų aspektinėmis savybėmis (galimais turėti *aspektiniais profiliais*; dėl termino žr. Croft 2012: 53–57; 398) dera ir kalbos raidoje nusistovėjusios jų semantinės specifikacijos. Istoriskai semantinę kalbamų jungčių diferenciaciją ingresyviniu aspektu raiškos erdvėje lėmė jų iš kilmės konstrukcijų paveldėtos reikšmės. Kaip rodo senųjų raštų duomenys, jau lietuvių kalbos raštijos pradžioje šios dvi jungtys buvo vartojamos joms būdinguose pragmatiniuose ir semantiniuose kontekstuose: tik nedidelėje dalyje kontekstų funkciškai suartėdamos jos daugmaž galėjo pakeisti viena kitą. Panašią tendenciją galima konstatuoti ir dabar: apytikriai tik penkiolikoje procentų (priklausomai nuo registro) JK tirtose DLKT imtyse viena jungtis be reikšmės nuostolio gali pakeisti kitą (Mikulskas 2018: 46–56). Atliekant šios studijos tyrimą naudinga prisiminti veiksmažodžių *virsti* ir *tapti* preterito formų, vartojamų inkliuzyvinėse JK pokyčio įvykio ingresyviniam aspektui reikšti, semantines specifikacijas, išryškėjusias tiriant pasirinktas DLKT imtis.

Atlikta kontrastinė konstrukcijų su kalbamų jungčių preterito formomis semantinės ir sintaksinės distribucijos DLKT analizė parodė, kad jungtį *virsti* paprastai renkama radikaliai subjektinio referento pavidalo pokyčiui, persimainymui, arba transformacijai, perteikti. Tokie paprastai esti natūralūs gamtos elementų pokyčiai, veido mimikos persimainymai arba burtų keliu vykstančios individų transformacijos stebuklinėse pasakose. Taip pat jungtis *virsti* dažniausiai pasirenkama perteikiant jausmų, nuostatų pokyčius ar charakterio persimainymus. Subjektinio referento pokytis, perteikiamas JK su *virsti*, kalbėtojo (ar jam atstovaujančio veikėjo) gali būti tik subjektyviai suvokiamas, tačiau dėl to tas pokytis jam nėra mažiau realus, o pats sakinytis laikytinas *de re* teiginiu. Apibendrintai galima konstatuoti, kad jungties *virsti* konstrukcijose profiliuojamas subjektinio referento pokytis rutuliojasi natūraliai, savo eiga, transformaciją patiriantis individas jos paprastai nekontroliuoja ir nėra už ją atsakingas, pokytis nesuponuoja intencionalios to individo veiklos ir jo rezultatas nėra numatomas iš anksto. Šias semantines JK su *virsti* specifikacijas taip pat turėtume laikyti paveldėtomis iš atitinkamos slinkties konstrukcijos, kuri reiškia vertikalaus objekto griūtį žemėn praradus pusiausvyrą. Dėl šios kilmės konstrukcijos įtakos (per konceptualiąją metaforą BLOGAI YRA ŽEMYN; Lakoff, Johnson 2003: 14–19) dalis JK su *virsti* dar tebežymi degradavimo linkme vykstantį ar neigiamai vertinamą subjektinio referento pokytį, bet dalis konstrukcijų nuo šio paveldėto polinkio yra jau atitrūkusios.

Inkliuzyvinėmis JK su *tapo* paprastai perteikiamas toks subjektinio referento pokytis, už kurį jis yra (ar yra laikomas) atsakingas, kurio rezultatą jis planavo ir jo tikslingai siekė.

Jeigu tokių konstrukcijų subjektinis referentas yra tik pasyviai atsakingas už savo pokytį ir pats jo nesukėlė, jį sukėlęs intencionalus agentas ar kitas pokytį lemiantis veiksnys dažnai yra nesunkiai atsekamas iš konteksto. Dalis tokių JK su *tapo* profiliuoja subjektinio referento ingresiją į naujas pareigas, į naują rangą ar kitą socialinį statusą. Toks naująjį subjektinio referento statusą steigiantis pokytis dėsningai esti momentinio pobūdžio, dažnai sutampantis su (suponuojamu) tą statusą patvirtinančių insignijų individui įteikimu ar kitu performatyviu aktu arba sekantis po (suponuojamo) lemtingo įvykio. Kitais atvejais inkliuzyvinėmis JK su *tapo* perteikiamas subjektinio referento pokytis tėra kognityvinė projekcija paties kalbėtojo ar jo nurodomoje kolektyvinėje sąmonėje (vertybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje). Kitaip sakant, tokiuose jungties sakiniuose subjektinio referento ingresija į naująjį statusą įvyksta tikrai kognityvinėje plotmėje: individas, jo veiksmai ar koks bendresnis reiškinys tampa (kam nors) modeliu, pavyzdžiu, taisykle, tikslu ar priežastimi arba įgyja kitą, kuri nors subjektinio referento reikšmingą aspektą išskiriantį, kognityvinį statusą, kurį žymi atitinkamas abstrakčios reikšmės daiktavardis. Jeigu tam tikrą kognityvinį statusą subjektinis referentas įgyja tik kalbėtojo valia, turime neabejotinai *de dicto* teiginį.

Bendrąją ingresyvinio aspekto raiškos konstrukciją ir dvi jos instanciacijas, (metoniškai) sutelkę dėmesį į pačius jungties veiksmožodžius, schemiškai galime pavaizduoti taip:

Kitaip tariant, ši schema vaizduoja, kaip abi kalbamos jungtys, pagal savo kalbos raidoje nusistovėjusias semantines specifikacijas ir aspektines vertes, dalijasi semantinę ingresyvinio aspekto raiškos erdvę. Tačiau toks dichotominis vaizdas perdėm supaprastina aptariamų dalykų padėtį, mat lietuvių kalba turi daugiau nei dvi dinaminės prigimties jungtis, gebančias reikšti pokyčio įvykio ingresyvinį aspektą. Tiriant jungčių *virsti* ir *tapti* semantinę bei sintaksinę distribuciją, nustatant pirmosios iš jų kilmės konstrukcijas, trumpai buvo aptartos ir jungties konstrukcijos su kitais lokomocinės prigimties veiksmožodžiais: *stoti(s)* / *pastoti* ir *likti* (Mikulskas 2018: 20–21; 28–29; Mikulskas 2019: 8–9). Pir-

moji jungtis ingresyviniam pokyčio įvykio aspektui reikšti gausiai paliudyta senuosiuose raštuose, plg. (1), (2), (3), (4), dabar dar fiksuojama tarmėse, plg. (5), (6):

- (1) *Czia manafsēs weru teifus paštaies nauių creaturu~ futwerimu ftaijas*. WP 103v, 16
- (2) *Panas ant panų, bagatas ant wifų ir ing wifsus, kure fchaukia iap, teip mafžu a Vbagu ftaghis est*. WP 30v, 13
- (3) *Tawa Kunigaikfchtei atpule ir ftoios Wagių draugais*. BB Iz 1,22
- (4) *Schitaip ftoios Karalius Salomonas didefnis ušu wifsus Karalius ant Szemes, Bagotumu ir Ifchmintimi*. BB 2Met 9,22
- (5) *Tu, mylimoja dukrele, stók drebulėle!* (ps.) LKŽe (Dgč)
- (6) *Jis (ožys) sugrauzia vėl nukritusį obuolį ir vėl stoja žmogum*. LKŽe (LTR(Ldvn))

Antroji jungtis yra specializuota kontinuatyviniam ankstesnės situacijos aspektui reikšti, plg. (7), tačiau tam tikruose sintaksiniuose kontekstuose gali atstoti jungtį *tapti*, plg. (8), o tarmėse (*at / pa*)*likti* formos, regis, ir dažniau pasitelkiamos ingresyviniam pokyčio įvykio aspektui reikšti, plg. (9), (10), (11):

- (7) *Sužinojęs tai, Ali Baba nenorėjo likti skolingas pirkliui už jo gerumą*. LKŽe (J.Balč)
- (8) *Po avarijos brolis liko invalidas*.²
- (9) *Po tėvo mirties teisingasai brolis karaliūm atliko*. LKŽe (Rk)
- (10) *Su velniu prasidėk – ir pats velniu paliksi*. LKŽe (Varn)
- (11) *Per tiek metų paliko nebe tas žmogus* (pasikeitė). LKŽe (Grž)

Tačiau bene labiausiai į jungčių *virsti* ir *tapti* designacijos zoną įsiterpia dabartinėje lietuvių kalboje gana plačiai vartojama jungtis *darytis* / *pasidaryti*³. Toliau patiekiami pavyzdžiai iš DLKT atrodo bendrinėje lietuvių kalboje įprasti:

² Pavyzdžiai be šaltinio nuorodos yra sukonstruoti mano.

³ Per *Google* paiešką internete nesunku rasti JK pavyzdžių, kuriuos sinonimiškai gali būti vartojami visi trys veiksmožodžiai, plg.:

- (i) „Netikėtas“ Putino kortežo sustojimas tapo pajuokos objektu: gal jie visi ant kelių atsiklaupę? (Int)
- (ii) Seksualiausia pasaulyje vadinama orų mergaitė virto pajuokos objektu. (Int)
- (iii) VSD pasidarė pajuokos objektu. (Int)

Šiaip jau toks kaip pavyzdyje (i) subjekcinio referento pokytis, kuris tėra kalbėtojo daroma kognityvinė projekcija vertybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje, yra JK su *tapti* designacijos zona. JK su *virsti* inherentiškai žymi neigiamą subjekcinio referento pokytį: kadangi predikatyvo daiktavardis *pajuokos objektas* savaip fiksuoja tokio pokyčio rezultatą, todėl ir ši jungtis čia gali būti vartojama. JK su *darytis* / *pasidaryti* inherentiškai pabrėžia subjekcinio referento atsakomybę už savo patiriamą pokytį (čia – neigiamą vertinimą), ir ši semantinė specifikacija jas sieja su jungties *tapti* konstrukcijomis, tad pavyzdyje (iii) sinonimiškai gali būti vartojamos abi jungtys, plg. *VSD pasidarė / tapo pajuokos objektu*.

- (12) *Dabar ji visai susičiaupė, pailgas veidelis pasidarė įprastai piktas.* DLKT
- (13) *Netrukus jis pajuto troškulį, o paskui troškulys pasidarė tiesiog nežmoniškas.* DLKT
- (14) *Viena, Aivaras labai pasikeitė, pasidarė nekalbus, įniko į knygas ir laikraščius.* DLKT
- (15) *Kas atsitiko, kad Maleckis pasidarė liokajum?* DLKT
- (16) *Slinkdamas namo Antakalnio gatve, jis su pasišlykštėjimu mąstė, kad štai jau ir pasidarė veidmainiu, žydberniu ir prisitaikėliu.* DLKT

Tarmėse JK su šiuo veiksmažodžiu taip pat yra gerai paliudytos, plg. pavyzdžius iš *Lietuvių kalbos žodyno* Papildymų kartotekos (<http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka;jsessionid=0200041433737F0F45711E73A65AC9FE>; toliau – LKŽK):

- (17) *Supyko, subuvo, piktas pasidarė.* LKŽK (Kdn)
- (18) *Ganykla juodas purvas pasdaro.* LKŽK (Pnd)
- (19) *Katras geria, tai iš geriausio pasdaro blogas.* LKŽK (Al)
- (20) *Nubluko žvaigždės prieš atodrėkį, o jeigu pasdarys ryškesnės, tai atšals.* LKŽK (Dgč)

Norėdami tiksliau pasakyti, kurią dalį semantinėje ingresyvinio aspekto raiškos erdvėje jungtis *darytis / pasidaryti* sau „atsiriekia“, kiek jos įprastinės designacijos persikloja su jungčių *virsti* ir *tapti* designacijomis, galėdamos su šiomis jungtimis konkuruoti, o kiek nuo pastarųjų skiriasi, turėtume atlikti (bent jau minimalią) kvantitatyvinę DLKT randamų JK pavyzdžių su kalbamu veiksmažodžiu semantinės ir sintaksinės distribucijos analizę bei jos rezultatus palyginti su panašios jungčių *virsti* ir *tapti* analizės, atliktos šio darbo autoriaus (Mikulskas 2018), rezultatais. Tokia analizė leistų aiškiau apibrėžti jungties *darytis / pasidaryti* semantines specifikacijas bei aspektinį potencialą, kurie ir leidžia numatyti tos nišos, kurią užima JK su šiuo veiksmažodžiu semantinėje ingresyvinio aspekto raiškos erdvėje, apybraižas. Beje, iš karto dera pastebėti, kad tik priešdėlinė (perfektyvinė) kalbamos jungties forma *pasidaryti* geba reikšti ingresyvinį pokyčio įvykio aspektą, o nepriešdėlinio (imperfektyvinio) jos varianto *darytis* visų gramatinių laikų (*darosi, darėsi, darysis*) formos visada reiškia aktualiai besirutuliojantį įvykį arba jo progresyvinį aspektą. Šia formalia dichotomija jungtis *darytis / pasidaryti* skiriasi nuo kitų anksčiau minėtų dinaminių jungčių, kurios dabar dažniausiai jau vartojamos be priešdėlių (būdamos interpretuojamos perfektyviai) ir tik esamajame laike geba reikšti progresyvinį pokyčio įvykio aspektą⁴.

⁴ Retais atvejais nepriešdėlinės jungties *virsti* preterito formos tebeprasitelkiamos pokyčio įvykio progresyvumui reikšti (tuomet, žinoma, šios formos interpretuojamos imperfektyviai). Greičiausiai dėl šios aplinkybės, siekiant aiškesnės ingresyvinio aspekto raiškos, neretai dar pasirenkamos nedviprasmiškai perfektyvinės šios jungties formos su priešdėliu *pa-* (Mikulskas 2018: 42–43).

Toliau palyginimui pateikiama po porą sakinių, kurių pirmuose priešdėlinė esamojo laiko forma aiškiai žymi ingresyvinį pokyčio įvykio aspektą, o antruose nepriešdėlinė būtojo laiko forma – progresyvinį tokio įvykio aspektą⁵:

- (21) *Bet staiga toji kančia **pasidaro** menkut menkutėlė, kai pradedame galvoti apie mums nežinomą fatališką jos gyvenimo paslaptį.* DLKT
- (22) *Keturių puslapių novelė **pasidaro** ir istorijos, ir žmogaus dramatinio kvintesencija.* DLKT
- (23) *Miegas **darėsi** vis saldėsnis, akys vis sunkesnės, sunkesnės.* DLKT
- (24) *Atkaklus raudonas upelis iš kairiosios šnervės be perstojo tekėjo ir įsiliejęs į raudoną šlaką ant stalo tiško ant grindų, kur pamažėle **darėsi** didžiulis klanas.* DLKT

Toliau trumpai aptarkime į akis krintančias kai kurias kitas jungties *daryti* / *pasidaryti* semantines, aspektines ir sintaksines ypatybes, kuriomis ji siejasi arba skiriasi nuo jungčių *virsti* ir *tapti*. Pirmiausia reikia konstatuoti, kad kalbamoji jungtis, skirtingai nei visos kitos anksčiau minėtos aspektinės jungtys, nėra lokomocinės prigimties⁶: jos kilmės ryšys su veiksmažodžiu *daryti*, kurio pirminė reikšmė yra ‘gaminti, kurti’, yra neabejotinas. Kadangi jungties *darytis* / *pasidaryti* ryšys su darybos pamatu – agentyvinės prigimties veiksmažodžiu – dar gyvai jaučiamas, galima tikėtis, kad bent dalies JK subjektiniai referentai yra intencionalūs ar / ir atsakingi už savo patiriamą pokytį, o ši savybė yra būdinga ir JK su *tapti*, plg.:

- (25) *Būdamas vos septyniolikos, savo manifestiniame „Aiškiaregyje“ rašė: „Aš sakau, kad reikia būti aiškiaregiu, tapti aiškiaregiu... Poetas pasidaro aiškiaregys ilgu, begaliniu ir sąmoningu visų jausmų išskaidymu...“* DLKT
- (26) *Be to, Prancūzijoje įsikuria kelios įstaigos vidaus ir užsienio propagandai vykdyti. Žymiausiu tokiu propagandistu pasidaro Paryžiaus katalikų instituto rektorius Mgr. A. Baudrillard.* DLKT
- (27) *Jau minėjome, vieną kartą pavartoti narkotikai sukelia euforiją ir kitų malonių pojūčių, o dažniau juos vartojantis žmogus pasidaro priklausomas nuo šių medžiagų (ir psichologiškai, ir fiziškai).* DLKT

Teoriškai sakinyje (27) vietoje jungties *pasidaro* galėtume pavartoti jungtį *virsta*, mat pastaroji yra specializuota reikšti nekontroliuojamą degradavimą, bet ši jungtis, kaip prisime-

⁵ Čia ir toliau pavyzdžiuose paryškinta yra mano – R. M.

⁶ Net veiksmažodis *tapti*, kuris šioje jungčių eilėje yra labiausiai desemantizuotas, gali būti siejamas su slinktimi, plg.:

(i) *Po smerties ir po pakasimo tapo pekloje, tatau esti amžiname prapuolime.* LKŽe (BPII196)
(ii) *Jie visi suėjo gryčion – i tas įtāpo.* LKŽe (Mžš)
(iii) *Ka kumet nutapsiu į Šates, i nupirksiu tebokos.* LKŽe (Šts)

name, sunkiai prisijungia būdvardinius komplementus (taip pat ir dalyvinės prigimties) (Mikulskas 2018: 22–30), na o jungtis *darytis / pasidaryti*, kaip rodo pirmas žvilgsnis į tekstą, su būdvardiniais komplementais vartojama netgi dažniau negu su daiktavardiniais. Jeigu jungtis *darytis / pasidaryti* presuponuoja intencionalų ir / ar už savo patiriamą pokytį atsakingą subjekcinį referentą, tai galima tikėtis ir dažniau su šia jungtimi pasidaromų specifikacinių JK (Mikulskas 2018: 31), be (26), tuo atžvilgiu plg. toliau einančius pavyzdžius:

- (28) *Savotiška opozicinio garo nuleidėja pasidarė imperijos valstybės dūma.* DLKT
- (29) *Fantastine bankų darbuotojų kalve pasidarė „Gimtojo krašto“ savaitraštis.* DLKT
- (30) *Iškilmingų, paradinių drabužių aksesuaru pasidarė šilkinė arba metalo siūlais atausta juosta.* DLKT

Be išsamesnio tyrimo sunku pasakyti, ar jungties *daryti / pasidaryti* perfektyvinės (priešdėlinės) formos težymi momentinę kompletyvinę–tranzitinę pokyčio įvykio fazę ir, kaip ir (perfektyvinės interpretacijos) jungties *tapti* būtojo, būsimojo (iš dalies ir esamojo) laiko formas, priskirtinos atsitikimo (*achievement*) predikatų akcionaliniam tipui, ar, be šios fazės, jos geba žymėti ir kitas inkrementiška besirutuliojančio pokyčio fazes, kaip kad (perfektyvinės interpretacijos) jungtis *virsti*, ir todėl priskirtinos vyksmo (*accomplishment*) predikatų akcionaliniam tipui. Tarkime, iš toliau pateikiamų pavyzdžių tik pirmasis sakinyš nedviprasmiškai žymi momentinį subjekcinio referento būsenos pokytį:

- (31) *O kai jis atidunda, visi iškart pasidaro laimingi.* DLKT
- (32) *Bet tropikuose žmonės dažnai serga, o daktarų nėra, taigi žmogui tenka gydytis pačiam, ir pamažu jis pasidaro šundaktariu.* DLKT
- (33) *Suvokėjai krentasi ir liūdi ilgus dešimtmečius, vynioja savo mintis nelyginant žarnas ant stulpo, kol besisukant aplink žodis teisybė pasidaro toks pat atkarus kaip gyvenimas, sąžinė ir garbė.* DLKT

Pirmas žvilgsnis į DLKT nuteikia viltigai dėl minėtos distribucinės analizės: pavyzdžiui, preterito formos *pasidarė* paieška tekstyne duoda 6016 atvejų iš 21 109 734 analizuojamų žodžių skaičiaus. Net ir atmetus sakinius, kuriuose *pasidarė* turi pirminę ‘pasigamino, susikūrė (sau)’ reikšmę (plg. *Šiaip taip išgėrė kavos puodelį, šiaip taip pasidarė naminį makiažą, apsišlakstė prancūzišku rojaus vandeniu.* DLKT) arba gana dažnas čia egzistencinės konstrukcijas su šiuo veiksmožodžiu (plg. *Dangus jau truputėlį ėmė žydruoti, ir pas mus pasidarė šviesiau.* DLKT; apie jų ontologinę sąsają su atitinkamomis jungties konstrukcijomis bus kalbama vėliau), lieka pakankamas skaičius JK su *pasidarė* reprezentatyviems analizės rezultatams gauti. Kuriam laikui atidėję tokią analizę, šioje studijoje sutelksime dėmesį į JK su veiksmožodžiu *daryti / pasidaryti* ištakų nušvietimą, arba kitaip – į šio veiksmožodžio sugramatinimo jungties funkcijai svarbesnius aspektus. Šiam reikalui daugiausia bus

pasitelkiami Jono Bretkūno *Biblijos* vertime (<http://seniejirastai.lki.lt/db.php>; toliau – BB) randami pavyzdžiai (konstrukcijos ne vien tik su veiksmažodžiais *darytis / pasidaryti* bei kauzatyviniais jų pirmtakais, bet ir su panašios funkcijos veiksmažodžiais *tapti, stotis / pastoti, pavirsti*). Palyginimui rūpimais atžvilgiais bus pasižiūrėta ir į kitus lietuvių kalbos senųjų raštų, randamų Lietuvių kalbos instituto ir kitose internetinėse prielaidose, šaltinius.

1. JK su veiksmažodžiu *darytis / pasidaryti* BB vertime ir kituose senųjų raštų šaltiniuose

1.1. JK su *darytis / pasidaryti* antikauzatyvinė kilmė

Kaip jau buvo minėta, jungtis *darytis / pasidaryti* nėra lokomocinės prigimties kaip kitos dinaminės jungtys. Jos etimologinis ryšys su tranzityviniu veiksmažodžiu (*pa*)*daryti*, kurio pirminė reikšmė yra ‘gaminti, kurti (ką)’, neabejotinas. Jau senuosiuose raštuose šis veiksmažodis buvo vartojamas ir ne viena konkretesne reikšme. Tačiau vargu ar kuri konkrečios reikšmės leksema darybiškai pamatuoja sangražinę kalbamos jungties formą. Svarstant JK su *darytis / pasidaryti* kilmės konstrukcijų klausimą, dėmesys pirmiausia kreiptinas į tas (*pa*)*daryti* konstrukcijas, kuriose šio veiksmažodžio reikšmė yra tiek desemantizavusis (deleksikalizavusis) bei suabstraktėjusi, kad težymi kito, savaiminio, veiksmo kauzavimą. Tokių konstrukcijų schema būtų ‘daryti ką kuo’ ir ‘daryti ką koki / koku’. Šių konstrukcijų specifiką sudaro tai, kad jų predikatas nėra semantiškai visavertis veiksmažodis, jis yra reikalingas semantinio papildymo, arba *komplementatyvo* (kitaip – *būtinajo predikatyvo*). Komplementatyvas – daiktavardinis ar būdvardinis – pagrįstai gali būti analizuojamas kaip redukuotas propozicinis veiksmažodžio (*pa*)*daryti* argumentas (empirini to patvirtinimą matysime toliau), tokia forma reprezentuojantis objekcinio referento implikuojamo kauzuoto pokyčio rezultatą (Holvoet, Mikulskas 2009c: 15–17). Pavyzdžiui, *daryti ką kuo* reiškia objekcinį referentą veikti taip, kad jis keistųsi pageidaujamo rezultato linkme. Tokie abstrakčios reikšmės predikatai, kurių komplementatyvas žymi priežastinio veiksmo kulminaciją, arba rezultatą, dar vadinami *kulminatyviniais*, skiriant juos nuo *nuo-latinės* rezultatinės *kauzacijos* (apie ją toliau) predikatų.

Mažai tikėtina, kad jungties *darytis / pasidaryti* konstrukcijos galėjo išriedėti natūraliu keliu iš konstrukcijų, kurių predikatais eina kuri konkrečios reikšmės sangražinė

veiksmožodžio (*pa*)*daryti* forma, kaip kad jungties *virsti* konstrukcijos išriedėjo iš atitinkamų slinkties konstrukcijų (Mikulskas 2019). Konstrukcijos su konkrečios reikšmės *darytis* predikatais vartojamos tarmėse, jos fiksuotos ir senuosiuose raštuose. Pavyzdžiui, šiaurės vakarų žemaičiai vartoja leksikalizuotą šios sangražinės formos variantą, reiškiantį ‘rengtis’, plg.:

- (34) *Seniau numiniais drabužiais motriškos liuob darysis.* LKŽK (Tv)
 (35) *Tujau tėvuo sako: darykias i eiketav į Plungę.* LKŽK (Als)
 (36) *Jaunoji daugiau kaip dabar daros, baltai daugiau darės.* LKŽK (Tl)

Sakinių (34)–(36) predikatas *darytis* kartu su kitais tokio semantinio tipo predikatais, kaip antai *rengtis*, *skustis*, *šukuotis* ir pan. (vadinamieji kūno priežiūros veiksmožodžiai, angl. *grooming verbs*), reprezentuoja tokius sangražos atvejus, kurie yra artimi tikrajai sangražai (#Vyras *save skuta*): konstrukcijose su šiais sangražiniais veiksmožodžiais sintaksinis subjektas – jo referentas išlieka agentyvus – sutampa su sintaksiniu objektu⁷, kurį iš principo dar galima rekonstruoti. Palyginimui, tolimesnių sangražinių formų semantinių derivacijų atveju – pavyzdžiui, antikauzatyvinėse ar medialinėse konstrukcijose (joms priskirtinos ir jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijos), o juo labiau facilitatyvinėje šių atmainoje – iš subjekto agentyvumo telieka tam tikra (dažnai tik implicitiškai suvokiama) subjektinio referento (jam būdingos savybės) atsakomybė už sakiniu profiliuojamą veiksmą, plg.: *Durys atsidarė; Lengvai prieinami narkotikai pasidaro visuomenės rykšte; Knyga lengvai skaitosi.*

Senuosiuose raštuose nepriešdėlinio veiksmožodžio *darytis* esamojo laiko formos reiškia ‘dėtis, apsimesti (kuo, koku)’, plg.:

- (37) *Tada liowes anie tris wirai Hiobui atfakiti, kadangi ghis teifumi dares.* BB Job 32,1
 (38) *Sų czefu trankama a daufchama Bafzniczia Diewa, a tai ipatei nog ta, kurie darafsi, narifsi ir regeti ir wadinti but wirefneis tas Bafzniczias.* WP 210v, 34⁸
 (39) *Koznas kurfey daros Karalumi, prieštarauja Cieforiuy.* ChNT Jn 19,12⁹
 (40) *Iei tu kurís daráfi miftrú ani kitú / kurís nôri sùdií / môkií ir koroí ántro / efsí patís tûfe arba sùkefníúfe nùdemeŕe / tadág ir kító gerêfniu ne padarífi.* DP 286,42–44¹⁰

Veiksmožodis *darytis*, vartojamas reikšme ‘dėtis, apsimesti (kuo, koku)’, implikuoja pastovią subjektinio referento pastangą, palaikant tam tikrą savo (apsimestinę) būseną, pavidalą

⁷ Jis žymimo įvykio plotmėje tėra vienas kuris to paties participanto (subjektinio referento) aspektas.

⁸ *Wolfenbüttelio Postilės* pavyzdžiai imti iš <http://titus.uni-frankfurt.de/sliekkas/index.html>.

⁹ Samuelio Boguslavo Chyliniskio *Naujojo Testamento* vertimo pavyzdžiai imti iš http://www.chyliniskibible.flf.vu.lt/ChNT_BTS8.html.

¹⁰ Mikalojaus Daukšos *Postilės* pavyzdžiai imti iš <http://seniejirastai.lki.lt/db.php>.

ar laikyseną. Darybiškai toks veiksmažodis gali būti siejamas su konstrukcijomis, kuriose atitinkamas tranzityvinis veiksmažodis reiškia *nuolatinę* (palaikomąją) rezultatinę kauzaciją (Holvoet, Mikulskas 2009c: 22–24), plg.:

- (41) *Ghis dara wandeni ieib butų maši schlakelei.* BB Job 36,26–27
 (42) *Kas dara tawe iog teip dranfei kalbi?* BB Job 16,3
 (43) *PONas Salomoną wifsada <didefniu→> didefni dare po akim wifso Ifraelo.*
 BB 1Met 29,25

Apibendrinant galima teigti, kad tokių konstrukcijų, kaip (41)–(43), semantinis kontekstas gali būti apibrėžiamas taip: tam tikras veiksnys (ar veiksmas) verčia objektą kuo / koku nors atrodyti ar būti. Palaikomosios kauzacijos rezultato reikšmę perteikiančių konstrukcijų veiksmažodžio forma yra dėsningai nepriešdėlinė (neperfektyvinė), nes žymi pastangos tęstinumą. Taigi tokios konstrukcijos, kaip *Jis darosi karaliumi* ‘Jis dedasi karaliumi’, galėjo atsirasti iš atitinkamų tranzityvinių konstrukcijų *Jis daro save, kad būtų (laikomas) karaliumi*. Nesunku matyti, kad kalbamos konstrukcijos, kaip ir anksčiau aptarti atvejai su *darytis* ‘rengtis’, yra nedaug tenutolę nuo tikrosios sangrąžos atvejų (*#Jis daro save karaliumi*).

Matome, kad suabstraktėjęs veiksmažodis *daryti*, prisijungdamas propozicinius rezultatyvus (tiek redukuotus, tiek ir ne), geba funkcionuoti ir kaip nuolatinės, ir kaip kumulatyvinės kauzacijos predikatas. Pavyzdžių su pastarosios kauzacijos rezultatinėmis konstrukcijomis tirtoje BB vertimo imtyje yra apstu. Toliau pateikiama po pora kalbamų konstrukcijų pavyzdžių su daiktavardiniais ir būdvardiniais predikatyvais:

- (44) *PONas fawa Szmones miledams tawe ant iu Karaliumi padare.* BB 2Met 2,10
 (45) *Ir Goius. ir Deiwes bei Ebrofus ifcharde ghis padaridams ios dulkemis.*
 BB 2Met 34,4
 (46) *Ghis mana meša ir adą feną dare, ir mana kaulus judauše.* BB Rd 3,4
 (47) *Ifchmintingų lieβuwis mielą dara pamokflą, Paikuių burna spiauda paikifte.*
 BB Pat 15,2

Šių dviejų tipų konstrukcijas schemiškai galėtume atvaizduoti taip: [NP_{NOM} V(*pa*)*daryti* NP_{ACC} NP_{INS} / (ACC)] ir [NP_{NOM} V(*pa*)*daryti* NP_{ACC} AD]_{ACC / INS}], – yra pagrindo manyti, kad jos ir laikytinos atitinkamų JK su *darytis* / *pasidaryti* pagrindinėmis kilmės konstrukcijomis. Kitaip tariant, darome prielaidą, kad medialinės reikšmės (t. y. jungties) konstrukcijos tam tikru lietuvių kalbos raidos laikotarpiu imtos tiesiogiai darytis iš atitinkamų kauzatyvinių konstrukcijų kaip antikauzatyviniai jų atitikmenys. Tokios antikauzatyvinės konstrukcijos bent formaliai jau laikytinos jungties konstrukcijomis, nes jos, daromos iš savo kauzatyvinių atitikmenų, natūraliai iš jų perima subjekto ir jungties komplemento koreferentiškumą (pastarasis kauzatyvinėse rezultatinėse konstrukcijose egzistuoja tarp objekto

ir komplementatyvo). O subjekto ir jungties komplemento koreferentiškumas yra vienas iš apibrėžiamųjų JK požymių (Mikulskas 2018: 10). Kalbamo koreferentiškumo atsiradimas JK raidos iš kitos prigimties (pavyzdžiui, slinkties) konstrukcijų kelyje rodo pirmųjų reanalizės iš antrųjų pabaigą (Petré 2012: 41).

Antikauzatyvinė derivacija, žinoma, tapo įmanoma tik tuomet, kai sangrąžos formantas lietuvių kalboje virto produktyvia intranzityvinimo priemone (Ambrazas 2006: 151). Išties preliminarus žvilgsnis į BB tekstą leidžia manyti, kad su sangrąžos formantu antikauzatyvai XVI a. kalboje buvo gana dažnai pasidaromi, tiesa, kartais neprarasdami tranzityvumo¹¹. Kai kurių čia randamų veiksmažodžių reikšmės jau spėjusios leksikalizuotis, juos sunkiau tiesiogiai vesti iš atitinkamų tranzityvinių veiksmažodžių, plg.:

- (48) *Todelei efch Vgnį taweie dūfiu **raftifsi**, kuri tawe ifchpuftis, ir tawe Pellinaiš padarifiu ant Szemes, wifsam Swietui regint.* BB Ez 28,18
- (49) *Wifsi kurie tawe tarp Pagon{i}u pašifita ifsigans, iog teip umai prapūlei, ir niekadai **neatfigaufi**.* BB Ez 28,18–19
- (50) *Ir **kelefsi** rito mætą ankšti, bei affierawoia Deginoimą affiera, pagal ių wifšų fkaitlių.* BB Job 1,5

Gramatinės struktūros požūriū pavyzdžių (48)–(50) refleksyvines konstrukcijas galima laikyti medialinėmis: jos atspindi vėlesnį antikauzatyvų raidos etapą (refleksyvų semantinės raidos žemėlapyje jos eina iškart po antikauzatyvų, plačiau žr. Holvoet ir kt. 2015). Tačiau kalbamai diskusijai reikšmingesni tie atvejai, kurie rodo tiesioginę antikauzatyvų derivaciją, ypač jeigu šie aktualiai buvo pasidaromi iš morfologinių kauzatyvų, taigi dar nerodo jokių semantinės raidos požymių, plg.:

- (51) *Ir atmecziau ios fu ių Affierais, kada anis wifšą pirmgimį ugnimi fukurena, idāt ios ifchpufticziau, ir anis < **mokintifi** _turretų _→, {ifchmoktų-} mane PONą fanti.* BB Ez 20,25–26
- (52) *Bei fchitai, aniemus, pereifi tu ir **graβinaiši**, ir **apfigraβinai** Greikſchtumu, iemus ant czefties.* BB Ez 23,40
- (53) *Bei imk wel dalį ifch ių, Ir imefk Vgnina, ir fukurenk ugnimi. Ifch to tur ugnis **keltifsi** ant wifšų Namų Ifraelo.* BB Ez 5,3–4

¹¹ Šiuo atžvilgiu plg.:

- (i) *Teipo bila PONas, Diewas Ifraelo. ką tu **mane meldei** delei Senaherib karaliaus Afsyrios, fchitaigi ira, ką PONas ape ghi kalba.* BB Iz 37,21–22
- (ii) *Tefufsirenk, ir teateit ifch wieno Ricerei Pagonų, kurie nieka ne βinna. ir nefchoij ranftus fawa Deiwu, ir **meldefsi** Diewo kurfai negal gelbeti.* BB Iz 45,20

Pavyzdyje (51) yra reikšminga taisoma forma *anis* < ***mokintifi*** *_turretū _→*, *[-ifchmoktū-]*: pirmasis pasirinkimas liudija to meto kalboje vertėjui po ranka buvusį antikauzatyvų darybos modelį. Panašiai ir pavyzdyje (53) antikauzatyvas *keltisi* su sangražos formantu pasidaromas iš kauzatyvo *kelti*. Tik šiuo atveju vertėjas / redaktoriai natūralaus antikauzatyvinio atitikmens, kaip kad pavyzdyje (51), t. y. *kilti*, regis, negalėjo pasirinkti: visoje tirtose BB imtyje nerasta nė vieno veiksmožodžio *kilti* (kuris būtų čia pasirinktas dabartinėje kalboje) pavartojimo atvejo.

Prielaida dėl tiesioginės kalbamų JK derivacijos iš atitinkamų rezultatinių konstrukcijų nepresuponuoja jokios tarpinės semantinės raidos grandies, išskyrus jų veiksmožodžio abstraktėjimą prisitaikant prie sintaksinio konektoriaus (jungties) funkcijos. Išties minėtos kilmės konstrukcijos jau turi viską, ko reikia atitinkamoms JK pasidaryti: rezultatinių konstrukcijų komplementatyvų semantinė įvairovė numato ir JK su *darytis* / *pasidaryti* predikatyvų semantinius (leksinius) tipus, arba tiksliau – pastarųjų konstrukcijų produktyvumas *in potentia* glūdi pirmųjų produktyvume. Subjektinio referento savaiminio pokyčio rezultatą reiškiančių konstrukcijų (t. y. JK) tiesioginę derivaciją iš atitinkamų kauzatyvinių rezultatinių konstrukcijų nesunku įsivaizduoti, ypač kai jose poveikį patiriantis objektinis referentas yra intencionalus individas, plg.:

(54) *Bei Karalius Egyp̄to padare Eliakim io Broļi Karaliumi ant Iuda ir Ierufalem.*

BB 2Met 36,4 > *Jo brolis pasidarė karaliumi ant Judo ir Jeruzalemo.*

(55) *Winas dara βmones piktas.* BB Pat 20,1 > *(Nuo vyno) žmonės pasidaro piktos.*

1.2. Faktinė JK su *darytis* / *pasidaryti* padėtis senuosiuose raštuose

1.2.1. JK su *darytis* / *pasidaryti* BB vertime

Kokia gi faktinė JK su *darytis* / *pasidaryti* padėtis yra senuosiuose raštuose? Pirmiausia buvo peržiūrėtos visos LKI *Senujų raštų duomenų bazėje* prieinamos BB knygos¹². Rastos tik keturios JK su *pasidaryti* – visos keturios konstrukcijos yra askriptyvinės¹³ su to paties

¹² Čia yra pateiktos BB Patarlių (Pat), Mokytojo (Mok), Metraščių (kronikų) (1Met ir 2Met), Danie liaus (Dan), Ezechielio (Ez), Giesmių giesmės (Gg), Izaijo (Iz), Jeremijo (Jer), Jobo (Job) ir Raudų (Rd) knygos – tai sudaro ketvirtadalį *Senajo Testamento* knygų.

¹³ Vytauto Ambrazo *Lietuvių kalbos istorinėje sintaksėje* (Ambrazas 2006: 160) cituojamas ir inkliuzyvinės konstrukcijos su jungtimi *pasidaryti* pavyzdys iš BB knygos, kuri neįeina į šioje studijoje pasirinktą tirti imtį:

(i) *Salomonas gentimis pasidare su Pharao.* BB 1Kar 3,1

leksinio tipo būdvardiniu komplementatyvu – (*pasidaryti*) *necziftą / necziftais*. Toliau pateikiami visi keturi pavyzdžiai:

- (56) *Ir mileiofi fu wifsais iaunais iaunikaiczeis Afsyriaie, ir necziftą pafsidare fu wifsais iu balwonais*. BB Ez 23,7
- (57) *Ius apfibiaurinat Darbais iufų Tiewų, ir apfikekfchauiet fu ių Neapikantomis, ir necziftais pafsidarot ių Deiwemis*. BB Ez 20,30
- (58) *Ir Numirufiop anis ne tur eiti, ir fawe necziftais nedariti. Tiktai ant wieno Tiewo ir Augiwef, Sunauf ir Dukterf, Brolio ir Sefseref, kuri wiro neturreia gal anis necziftais pafsidariti*. BB Ez 44,24–25
- (59) *Neigi anis wel necziftais padarisis fawa Stulpomis ir Neapikantomis, ir wifsokeis Griekais*. BB Ez 37,22–23

Pastebėtina, kad visuose keturiuose sakiniuose subjektinis referentas yra intencionalus agentas, laikomas atsakingu už savo patiriamą pokytį degradavimo linkme. Kad tokios antikauzatyvinės konstrukcijos dar yra artimos tikrajai sangrąžai, rodo ir pavyzdyje (58) sinonimiškai vartojamas ją reprezentuojantis sakiny *Ir Numirufiop anis ne tur eiti, ir fawe necziftais nedariti*. 13-oje išnašoje pateikiamame inkliuzyvinės konstrukcijos pavyzdyje (*Salomonas gentimis pasidare su Pharao*. BB 1Kar 3,1) taip pat dar galima išvelgti tikrajai sangrąžai artimą reciprokinę reikšmę, implikuojančią intencionalius individus.

Tai labai mažas skaičius JK su *darytis / pasidaryti*, jeigu palyginsime jį su šioje BB imtyje randamu atitinkamų rezultatinų kauzatyvinių konstrukcijų su kulminatyvinio tipo predikatu (*pa*)*daryti* skaičiumi. Vien tik konstrukcijų su įvairių semantinių tipų būdvardiniais komplementatyvais (jos yra potencialus atitinkamų askriptyvinių JK šaltinis) čia rasta 119. Konstrukcijų su daiktavardiniais predikatyvais, taip pat semantiškai įvairiais, rasta 112. Tad bendras konstrukcijų su kulminatyviniu predikatu (*pa*)*daryti* skaičius tirtoje BB imtyje yra 231, o tai sudaro 21,4 proc. visų (1077) čia randamų sakinių su šiuo veiksmažodžiu. Tokia disproporcija – menkas JK su *darytis / pasidaryti* produktyvumas, palyginti su nemenku jų galimų kilmės konstrukcijų produktyvumu (jis bus išsamiai aptariamas toliau), – rodo, kad kalboje konstrukcijos su šia jungtimi XVI a. pabaigoje dar tik pradėjo rasti. Pradžioje nedidelį jų produktyvumą galėjo lemti vidinės struktūrinės priežastys. Nedaug tesugramatėjusi jungtis *darytis / pasidaryti* dar presuponavo agentyvų, intencionalų ar bent už savo būsenos pokytį atsakingą subjektinį referentą, prototipiškai – asmenį. Tačiau nemaža dalis poveikį patiriančių objektinių referentų minėtose rezultatinėse kauzatyvinėse konstrukcijose yra negyvi daiktai, gyvenvietės ar vietovės, kuriems intencionalumas ar atsakomybė (pavyzdžiui, kaltė už padarytas joje gyvenusios tautos nuodėmes *Biblijoje*) gali būti priskiriama tik metonimiškai. Todėl pirmuoju jungties gramatėjimo etapu iš tokių

konstrukcijų, kaip (60) ir (61), antikauzatyviniai jų atitikmenys buvo pasidaromi lengviau, negu iš tokių, kaip (62) ir (63), plg.:

- (60) *Mane padare Sargu Winiczių*. BB Gg 1,6
 (61) *Kurfai mus daugefni mokanczius dara, nei Pėkų ant Szemes, ir Ifchmintingefnius nei Paukfchczius po Dangumi*. BB Job 35,11
 (62) *Kurfai apskritinj Szemes Puftinę padare*. BB Iz 14,16–17
 (63) *Iu Plebonai perkreip mana Sokana fila, ir nefchwentą padara mana Schwentibę*. BB Ez 22,26

Išoriškai kalbamų konstrukcijų radimąsi kalboje galėjo stabdyti ir to meto kalboje paplitusios kitos aspektinės paskirties dinaminės jungtys, būtent *tapti, stotis / pastoti, (pa)virsti* – tiek askriptyvinės, tiek inkliuzyvinės JK su jomis yra gerai paliudytos BB vertime. Yra empirinių duomenų (jie bus aptarti vėliau), leidžiančių teigti, kad prireikus anti-kauzatyviniai atitikmenys greta rezultatinių kauzatyvinių konstrukcijų su kulminatyviniu predikatu *(pa)daryti* galėjo būti pasidaromi su viena iš šių produktyvių jungčių. Konkurencinį pranašumą prieš neseniai derivacijos keliu imtą *darytis* jungtį *darytis / pasidaryti* jungtys *(pa)virsti, tapti, stotis / pastoti* turėjo, nes, būdamos labiau sugramatėjusios (tad atitrūkusios nuo savo kilmės konstrukcijų), nepresuponavo vien tik agentyvaus, intencionaliai save keičiančio subjektinio referento, todėl galėjo žymėti platesnį spektrą savaiminio pokyčio įvykių, tarp jų ir implikuojamų rezultatinių kauzatyvinių konstrukcijų su kulminatyviniu predikatu *(pa)daryti*. Nesunku numanyti, kad JK su *darytis / pasidaryti* vėlesnis produktyvumo augimas sietinas su jų veiksmožodžio abstraktėjimu ir gebėjimu prisijungti vis naujesnius komplementų leksinius tipus. Šį kalbamo veiksmožodžio prisitaikymo prie jungties funkcijos (t. y. gramatėjimo) procesą tam tikru vėlesniu laikotarpiu galėjo veikti ir analogija su jau esamomis to meto kalboje aspektinių jungčių konstrukcijomis.

1.2.2. JK su *darytis / pasidaryti* kituose senųjų raštų šaltiniuose

S. B. Chylinskio *Naujojo Testamento* vertime (1661) JK su veiksmožodžiu *darytis / pasidaryti* nerasta. Kiek ankstesnesniuose senųjų raštų tekstuose, tiek Mažosios, tiek ir Didžiosios Lietuvos, – *Wolfenbüttelio Postilėje* (1573) ir M. Daukšos *Postilėje* (1599) – rasta po keletą tokių konstrukcijų pavyzdžių, plg.:

- (64) *Jpaczia fufsimilima pana Diewa, kaipagi pati fawe nufzemiaiei, a pakarnų mafzių ir atmeftų akifsa fawa pafsidarei*. WP 117r, 1
 (65) *Bet wefzpatš Jefus, teip pafsidarens iemus neregimu ifcheija ifch bafzniczias, kuros ieib ia naras butų buwis fzeme giwus butų prarijufsi, kaip ira ftaghifsi Datan ir Abero*. WP 123v, 18

- (66) *Kaip Antichriřtas tĩkras / baŹnĩczia řaw nũuia o pirm' niekad' / nei regėta / nei girdėta pařtate pagal' řmągianu řawu / ir mokitinius rĩnkť pradėio: ir patĩř pafsĩdare gũwa tos baŹnĩczios řawos ir ěme řaw didėřne galibe ir wũldŹia ant' tu kũriũs yřwadŹiũio. DP 445,1–5*
- (67) *Ju Tėwas / arba Patriarcha Luthėris / paniėkines Rĩmo baŹniczia / nėio kokiořp kitofp baŹnĩcziořp krikřczioniřkofp arbũ tikrėřneřp bėť' kaip Antichriřtas řėgimařis / nauia řaw baŹnĩczia pařtate / kuriũ patĩř PopieŹiumi / trėczũiu Eliũbiumi / aukřcziaũfiũiu Dũktaru / Wũkios Prũnařu / o maŹ ne Chriřtumi pafsĩdare. DP 444,34–38*

Abu *Wolfenbũttelio Postilės* pavyzdŹiai, kaip ir BB pavyzdŹiai (56)–(59), atstovauja askriptyviniam JK tipui, o M. Daukřos *Postilės* pavyzdŹiai – inkliuzyviniam tipui. Svarbu pastebėti, kad pavyzdŹyje (67) statistiřkai, skaiėiuodami jungties tipų daŹnumą pagal komplementų leksinius tipus (*patĩř PopieŹiumi / trėczũiu Eliũbiumi / aukřcziaũfiũiu Dũktaru / Wũkios Prũnařu / o maŹ ne Chriřtumi pafsĩdare*), iřties turime reprezentuotas penkias jungties konstrukcijas. Taip pat svarbu pastebėti, kad visų keturių pavyzdŹių JK subjektiniai referentai, kaip ir anksėiau cituotuose BB pavyzdŹiuose, yra intencionalūs ir atsakingi uŹ savo patiriamo pokyėio rezultatus. Tai liudija, kad kalbamo veikřmaŹodŹio sangrąŹinė forma, kaip jungtis, gramatėjimo keliu tuomet dar netoli buvo paŹengusi.

2. Jungties *darytis / pasidaryti* konstrukcijų kilmės sąsaja su atitinkamomis egzistencinėmis konstrukcijomis

Bet kurio tipo jungties konstrukciją galima perfrazuoti kaip kategorizuojantį lyginimo santykį tarp dviejų esinių implikuojantį egzistencinį teiginį (Mikulskas 2017: 70; plaėiau apie kognityvinį lyginimo įvykį Źr. Langacker 1987: 101–109). Tokia predikacija yra neiřvengiamai kompleksinė, o konstrukcijose su dinaminėmis jungtimis – netgi trilypė: be egzistencijos teiginio ir kognityvinės lyginimo operacijos, ĉia reiřkiamas ir subjektinio referento ingresijos į naują bũtį aspektas. PavyzdŹiui, teigdami, kad kas nors TAPO / PASIDARė / VIRTO kuo / koku nors kitu, faktiřkai teigiame, kad tas kas nors (tam tikru momentu) ěMė EGZISTUOTI KAIP kas / koks nors kitas. Taigi to paties veikřmaŹodŹio egzistencinės ir jungties konstrukcijos susijusios ontologiřkai. Darbo autoriaus (Mikulskas 2019)

buvo parodyta, kad lokomocinės prigimties jungčių atveju egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos galimai buvusios vienu iš atitinkamų JK formavimosi šaltinių. Čia (ibid., 15–17) taip pat buvo parodyta, kad slinkties veiksmožodžio *virsti* tapimą jungtimi liudija kalboje susiformavusi subjekto raiškos alternacija (apie reiškinių plačiau žr. Lenartaitė 2011: 129–162) tą pačią situaciją tik iš skirtingos perspektyvos perteikiančiose egzistencinėje *vs.* jungties konstrukcijose, kaip antai *Iš gegutės virto vanagas vs. Gegutė virto į vanagą*. Bendriau žiūrint, tokios ontologiškai susijusios alternuojančios konstrukcijos empiriškai liudija, kad egzistencinis teiginys yra sudedamoji tapatumo predikacijos dalis.

Konstrukcijų su aspektinėmis jungtimis apžvalga lietuvių kalboje rodo, kad jų atsiradimas kalboje presuponuoja atitinkamų egzistencinių konstrukcijų egzistavimą. Praktiškai pastarosios tampa indikacijos priemone sprendžiant apie JK su atitinkamu veiksmožodžiu radimąsi ir įsitvirtinimą kalboje. Šį empirinį pastebėjimą galima suformuluoti ir kaip implikaciją **jungties konstrukcija** (CopVi) < **egzistencinė konstrukcija** (EgzVi), arba kaip hipotezę: jeigu kalboje vartojama JK su kuriuo veiksmožodžiu, tai joje su tuo veiksmožodžiu rasime ir egzistencinę konstrukciją. Žinoma, reikėtų patikrinti, kaip ši hipotezė pasitvirtina kitose kalbose.

Išties JK su *darytis* / *pasidaryti* įsitvirtinimą dabartinėje kalboje liudija tokių egzistencinės reikšmės sakinių, kaip (68), galimybė – jie nurodo į jau minėtą subjekto raiškos alternaciją:

(68) *Jau neilga kukuos [gegutė], potem iš jos daros vanagas*. LKŽK (Pb)

Iš tokios, kaip (68), konstrukcijos, pakeitus komunikatyvinę / interpretacijos perspektyvą, jau nesunku pasidaryti atitinkamą jungties konstrukciją, plg. *Jau neilgai kukuos [gegutė], paskui ji darosi vanagu*.

Kaip rodo LKŽK duomenys, dabartinėse lietuvių kalbos tarmėse greta JK su *darytis* / *pasidaryti* yra plačiai vartojamos ir atitinkamos egzistencinės konstrukcijos, plg.:

(69) *Vestuvėse pasidarydavo peštynės*. LKŽK (Ad)

(70) *Prie carui Čiulėnuos slapta mokykla pasdarė*. LKŽK (Ml)

(71) *Jeigu da lis, pradės an bulbių taškėliai darytis*. LKŽK (Mžš)

(72) *Pabaigėm, nusikasėm, net akisu šviesiau pasdarė*. LKŽK (Švnč)

Struktūriškai šie sakiniai yra tipiškos egzistencinės konstrukcijos su išreikštais lokatyviniais argumentais, kurie kitais atvejais gali būti tik numanomi iš konteksto:

(73) *Per tiek metų ravą apleido, ir [toje vietoje] pasdarė krūmai*. LKŽK (Ps)

Panašių sakinių yra apstu ir DLKT, plg.:

- (74) *Žemė prarado gebėjimą sulaikyti šilumą. Visur pasidarė savotiška Antarktida.*
DLKT
- (75) *Iš dėmės ant akmenuko, kaip mums paskui papasakojo Rijus, pasidarė uola, o iš jos ašarų pasidarė upelis.* DLKT
- (76) *Buvo justi drėgmė, viduje staiga pasidarė šlapia, šilta ir tvanku, kaip kur nors džiuŅglėse.* DLKT

Tačiau tirtoje BB imtyje egzistencinių konstrukcijų su predikatu *darytis / pasidaryti* nerasta. Tokia padėtis derėtų su faktu, kad to meto (Mažosios Lietuvos?) tarmėse antikauzatyvinės kilmės atitinkamos jungties konstrukcijos irgi dar tik pradėjo rasti. Išties greta jau įsitvirtinusių kalboje JK su predikatais *tapti* ir *stotis / pastoti* BB egzistencinių (/ lokatyvinių) konstrukcijų¹⁴ galime rasti ne vieną ir ne dvi, plg.:

- (77) *Ir bus, kaip ius bufit augę ir iufu daugia tapa βemeie.* BB Jer 3,16
- (78) *Ir tapa labai fchwiefu ant Szemes nog io Garbes.* BB Ez 43,2
- (79) *Bei ateia ~~ftoiofi~~ PONO Szodis antrą kartą manenfpi, bilodams, Ką regi?* BB Jer 1,13
- (80) *Tupaczių wieną ghi uβauginna, ir ftoiofi ifch io iaunas Lėwas, tas paiuka Szmones plefchti ir walgiti.* Ez 19,2–3
- (81) *Ir pakirtimas ftoios didis priŃch Saulą, Ir Kilpinjkai priŃsiartinoio iopi, iog ghis nug Ńtrelczių paβeidzams buwa.* BB 1Met 10,3

Tokių atvejų, kaip pavyzdyje (79), kuriuose slinkties veiksmožodis *ateia* vertėjo / redaktorių keičiamas egzistencinei konstrukcijai labiau tinkančiu *ftoiofi*, BB esama ir daugiau. Viena vertus, tokio keitimo galimybė rodo, kad veiksmožodis *stojosi* dar tebėra išlaikęs savo lokomocinę prigimtį, kita vertus, vartojamas panašiose konstrukcijose, jis jau bemaž yra tapęs egzistenciniu predikatu. Tokia semantinė slinktis kalbamo veiksmožodžio reikšmėje dar aiškesnė pavyzdžiuose (80) ir (81), kurių pirmajame konstrukcija [iš NP_{GEN}] reiškiamas šaltinio (*source*) argumentas (S), pasakantis, iš kur subjektinis referentas (*Lėwas*) atsirado, o antrajame konstrukcija [*prieš* NP_{ACC}] reiškiamas paskirties (*goal*) argumentas (G), pasakantis, kurioje vietoje subjektinis referentas (*pakirtimas*) atsirado. Pavyzdžiai (79) ir (81) čia svarbūs ir tuo, kad juose tikrovėje atsirandantis subjektinis referentas yra abstraktus, negyvas daiktas, priešingai nei presuponuoja pirminė, lokomocinė, veiksmožodžio *stotis*

¹⁴ Bendrą ontologiją turinčias egzistencines ir lokatyvines konstrukcijas vieną nuo kitos dažnai atskirti galime tik pagal jų atvirkštinę informacinę struktūrą (Holvoet 2005: 139–147). Šis klausimas išsamiau bus aptartas 6.1.3 sk.

reikšmė. Šią egzistencinių konstrukcijų neagentyvaus subjektinio referento savybę iš egzistencinių konstrukcijų galėjo perimti ir atitinkamos jungties konstrukcijos, plg.:

- (82) *Ir io funus Abia ftoios karaliumi io wietona*. BB 2Met 12,16
 (83=3) *Tawa Kunigaikfchtei atpule ir ftoios Wagių draugais*. BB Iz 1,22–23
 (84) *Todelei efch fawa Szodi dūfiu iufu nafrofa Vgnimi <pastoti _→> ʌbūti, ir fchitas Szmones Malka*. BB Jer 5,14
 (85) *Kaip Indas Pūdziaus fukulems ira, ir negal wel cielu <pastoti _→> ʌtapti-ʌ. Teipo ir efch fchitas Szmones ir fchita Miefta fulauβifiu*. BB Jer 19,11

Sakinyje (82) veiksmažodis *ftoios [karaliumi]* dar galėtų būti interpretuojamas kaip slinkties predikatas¹⁵, ypač kai jis eina kartu su lokatyvu: *ftoios karaliumi io wietona*, – tokia vartoseną itin dažna Metraščių knygoje. Bet daugiausia tirtoje BB imtyje yra tokių, kaip pavyzdyje (83), vartosenos atvejų: šių JK su *stotis* / *pastoti* subjektiniai referentai yra agentyvūs, už savo patiriamo pokyčio rezultatą atsakingi individai. Tačiau jau pavyzdžių (84) ir (85) JK subjektiniai referentai yra negyvi, agentyvių individų manipuluojami reiškiniai ar daiktai. Tokioms JK su neagentyviais (inertiniais) subjektiniais referentais kalboje rastis galėjo padėti čia jau egzistuojančios atitinkamos egzistencinės konstrukcijos.

Tirtoji BB imtis yra per maža, kad galima būtų daryti išvadą, jog to meto kalboje egzistencinės konstrukcijos su veiksmažodžiu *darytis* / *pasidaryti* buvo visai nevartojamos, veikiausiai jos buvo dar retos. Antai M. Daukšos *Postilėje* iš kelių užfiksuotų antikauzatyvinės derivacijos konstrukcijų su kalbamo veiksmažodžio refleksyvinėmis formomis *darytis* / *pasidaryti* kai kurios galėtų būti interpretuojamos ir egzistenciškai, plg.:

- (86) *Pagal Wieβpaties ifākima / ant. dienós βwentós weliku / ne del' žáyšto kokio / arba idant' pafótintu akís / bet' idánt' wieβpaties ifākimuy ganá padarítu / idáni butu bédrinikays tarnáwimo ir garbés Díewo ir afiérū kuríos tenáy dareś idant' klaufítu ir mokítuš tenáy žókono Díewo*. DP 64,18–21
 (87) *Mané ne tēifei apsūdiio / kursái teip buwáu tēifus ir ne káltas / ioğ drin' tos teisības / atftóiau nūğ akíu iūfu / ir úžžegeu Diewóp Téwoþ / ka tú daugeus parôdis tie dáiktai: kurie darífis ing wárda mána / per ateima Dwáfios S'*. DP 217,2–5
 (88) *Nes' kaip ižğ daugio akmėnu / ir ižğ rekfcziū žiames padarofi kalnas aukβtas ant' kurio yra tas βwencziaufias talokas kuris anūs pirmūnis arba predkus fawus praeiti / aukβtumu / czyftumu / βwentumu / βłowe ir didimu*. DP 505,39–42

¹⁵ Tirtoje BB imtyje tik viename iš 22 panašaus konteksto sakinių su lokatyvu *stojosi* keičiamas į *tapo*, – pastarojo veiksmažodžio lokomocinė prigimtis jau bemaž neatsekama, jis yra galutinai sugramatin-tas jungties funkcijai, plg.:

(i) *Bei Rehabeam io funus <ftoios _→> ʌtapa, Karaliumi io wietona*. BB 2Met 9,31

(89) *Teip' wel' iš daugio Patriárchu / Karálu / ir Pránaðu darôfi taffái kâlnas áugβtas*. DP 632,34–36¹⁶

Pavyzdžio (86) konstrukcija *afiéru kurios tenáy dareš [idant' klaufitu ir mokitus tenáy jókono Díewo]* vargiai galėtų būti interpretuojama egzistenciškai: nors antikauzatyvinės derivacijos metu agentas čia yra pašalintas iš sakinio profilio, tačiau jo interpretacijai reikalingame semantiniame rėme jis yra būtinas, mat aukojimas (*afiéru* „darymasis“) be aukotojo yra sunkiai įsivaizduojamas. Todėl ši konstrukcija veikiau interpretuotina pasyviškai, t. y. kaip ‘afierų, kurios tenai buvo daromos’. Lygiai taip gali būti interpretuojama ir pavyzdžio (87) konstrukcija [*ka tú daugeus parôdis*] *tie dáiktai: kurie darîšis ing wârda mána [per ateimma Dwáfios S']*, t. y. kaip ‘tie daiktai, kurie bus daromi mano vardu’. Tačiau jau šią konstrukciją galima interpretuoti ir egzistenciškai, t. y. kaip ‘tie daiktai, kurie nutiks mano vardu’. Panašiai interpretuotinos ir pavyzdžių poros (88) ir (89) paryškintos konstrukcijos. Pirmoji konstrukcija *ižg daugio akmenų ir išg rekfczių žiames padarofi kalnas aukβtas* veikiausiai interpretuotina pasyviškai, t. y. kaip ‘iš daugio akmenų ir regžčių žemės padaromas aukštas kalnas’, mat čia kalbama apie žmonių supilamą kalną ar pylimą. Bet antroji konstrukcija *iž daugio Patriárchu Karálu ir Pránaðu darôfi taffái kâlnas áugβtas* lengviau yra interpretuojama egzistenciškai, t. y. kaip ‘iš daugio patriarchų, karalių ir pranašų randasi aukštas kalnas’. Atkreiptinas dėmesys, kad šią konstrukciją lengva interpretuoti ir kaip askriptyvinę JK, jeigu būdvardžio *áugβtas* nelaikysime daiktavardžio *kâlnas* (post)atributiniu modifikatoriumi. Tuomet kalbama konstrukcija interpretuotina kaip ‘[iš daugio patriarchų, karalių ir pranašų] tas kalnas darosi aukštas’. Beje, pasirinkus tokią interpretaciją egzistencinėje konstrukcijoje savo vietą turintis šaltinio (S) argumentas jungties konstrukcijoje tampa nebūtinas (todėl interpretacijoje suskliaustas), nes tik papildomai pasako subjektinio referento pokyčio priežastį. Bet kuriuo atveju tokios dviprasmiškai analizuojamos konstrukcijos galėjo palengvinti atitinkamų jungties konstrukcijų atsiradimą. Taip pat pastebėtina, kad kalbamose pavyzdžių (88) ir (89) konstrukcijose išreikšti (S) argumentai antikauzatyvinės derivacijos metu natūraliai perimami iš atitinkamų kauzatyvinių konstrukcijų, plg. *Iš daugio akmenų ir regžčių žemės [žmonės] padaro aukštą kalną*. Tokių konstrukcijų, kuriomis perteikiama situacija, kai KAS NORS IŠ KO NORS PADARO NAUJĄ DAIKTĄ, apstu ir tirtoje BB imtyje (rasti 28 tokių konstrukcijų pavyzdžiai iš 1077 sakinių su (*pa*)*daryti*, arba 2,6 proc.). Jose veiksmožodis *daryti* vartojamas pirmine konkrečia reikšme ‘pagaminti, sukurti (ką iš ko)’, plg. (90), arba kuria abstraktesne reikšme, pavyzdžiui, ‘paversti (ką iš ko)’, plg. (91) ir (92), ar ‘paskirti (ką iš ko)’, plg. (93):

¹⁶ Ši eilutė randama tik DP Errata'oje, kaip DP 505,39–42 eilučių papildymas.

- (90) *Ghis padare teipaieg Altorą ifch wario, dwidefchimta olektų ilga ir platu, bei defchimti Olektu aukfchta.* BB 2Met 4,1
- (91) *Ir ifch Rabbath padarifu Welbludu stalda, ir ifch waiku Ammon Awių twarczes padarifu, ir ifchtirfite, mane PONV fanti.* BB Ez 25,4–5
- (92) *Beda thiemus, kurie pikta geru, ir gera piktų wadinna. Kurie ifch Tamfibes fchwiefibe, ir ifch fchwiefibes tamfibę dara.* BB Iz 5,20
- (93) *O ifch waiku Ifraelo ne dare Salomonas faw Tarnų fawam darbui.* BB 2Met 8,8–9

Egzistenciškai interpretuojamos, tokios kaip (88), (89) ar kitos antikauzatyvinės derivacijos keliu pasidaromos, konstrukcijos mums čia rūpimam JK su *darytis* / *pasidaryti* radimuisi ir paplitimui yra svarbios dviem aspektais. Pirma, natūraliai egzistencinės konstrukcijos sintaksėje savo vietą turintis ir dažnai reiškiamas (S) argumentas sudaro prielaidas atsirasti minėtos subjekto raiškos alternacijai: jos metu egzistencinės konstrukcijos (S) argumentas alternatyvioje, jungties, konstrukcijoje pasirenkamas subjektu, plg. *iž daugio Patriárchu Karálu ir Pránašu darôfi taffái kâlnas áugbtas* vs. *daugis patriarchu, karalių ir pranašų darosi tuoju aukštu kalnu*¹⁷. Antra, bent dalies tokių antikauzatyvinės kilmės egzistencinių konstrukcijų subjektų ar (S) argumentų referantai yra neagentyvūs, inertiniai daiktai ar abstraktūs reiškiniai, šiuo požymiu galintys praplėsti greta egzistencinių konstrukcijų besiformuojančių atitinkamų JK su *darytis* / *pasidaryti* subjektų leksinių tipų repertuarą. Nes, kaip matėme, pirmųjų su šia jungtimi senuosiuose raštuose fiksuojamų konstrukcijų subjektiniai referantai tebėra agentyvūs, intencionalūs ir už savo patiriamo pokyčio rezultatą atsakingi individai.

Paskutinėje pastraipoje išsakyta predikcija toliau paremsime empiriniais faktais jau iš XVIII a. Mažosios Lietuvos raštų kalbos. Konkrečiai rūpimu atžvilgiu buvo peržiūrėta Kristijono Donelaičio poema *Metai* (http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LF00/Kristijonas_Donelaitis._Metai.LF0900.pdf). Poemos tekste rasta net 44 egzistencinės konstrukcijos su veiksmažodžiu *pasidaryti*: iš jų 17 yra prototipinės, kuriomis pertei-

¹⁷ Atitinkamų argumentų raiškos alternacija, kaip rodo redakcinis taisymas toliau einančiame pavyzdyje, galima dar iki egzistencinių konstrukcijų ir jungties konstrukcijų susiformavimo, t. y. iki antikauzatyvinės jų derivacijos iš atitinkamų kilmės konstrukcijų, plg.:

(i) *Nefa duma PONO noris ifchpildama prifch Babilonią. Idant ghis <Sžemę →> ifch Sžem{ę}s Babilonios Puftinę padaritu, kurioie nieks negiwen.* BB Jer 51,29

Taisydas rodo, kad perkeitimo išėjimo taškas kauzatyvinėje konstrukcijoje gali būti reiškiamas objekto akuzatyvu arba alternatyviai – (S) argumento prielinksnine konstrukcija [iš NP_{GEN}]. Tokia argumentų raiškos alternacija šio tipo sakiniuose su predikatu (*pa*)*daryti* yra labiau tikėtina, kai jie žymi ne naujo objekto pagaminimo ar sukūrimo iš pradinės medžiagos situaciją, bet vieno objekto perkeitimo į kitą situaciją, mat pastaruoju atveju presuponuojamas pamatinis naujojo ir senojo objektų tapatumas.

kiami situacija, kai tikrovėje (ją dažnai reprezentuoja nurodoma konkreti vieta) kas nors (iš ko nors) atsiranda, plg.:

- (94) *Vei kaip ant ežerų visur langai pasidaro, / Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą.*
K. Donel (Žr 3–4)
- (95) *Štai ant ūlyčios toksai pasidarė šūvis, / Kad ir žemė su visais daiktais padrebėjo.*
K. Donel (Žr 301–302)
- (96) *Ar kad, kepdams ką gardžiai, pas kaminą sėdi, / Tai tav iš drūtų minkšti pasidaro kąsniai.* K. Donel (Žr 214–215)

Atkreiptinas dėmesys, kad pavyzdžio (96) egzistencinėje konstrukcijoje reiškiamas (S) argumentas: tokia konstrukcija nurodo į galimą alternaciją su atitinkama jungties konstrukcija, plg. *Tai tau iš drūtų minkšti pasidaro kąsniai* vs. *Drūti kąsniai pasidaro minkšti*. Likusios egzistencinės konstrukcijos, rastos poemos tekste, yra vadinamosios *atsitikimo* konstrukcijos – jų struktūrinę specifiką sudaro tai, kad jose paprastai (nors nebūtinai, plg. pavyzdžius (97), (99)) reiškiamas datyvo eksperieneceris, kuriam nutinka koks nors dalykas (įvykis, būseną ir pan.), tad jų subjektas paprastai reiškiamas anaforiškai į tą įvykį ar būseną nurodančiais įvardžiais ar prieveiksmiais, plg.:

- (97) *Bet ir su riešutais saldžiais taip jau pasidarė. / Vokietės tokių daiktų bačkas prisirinko.* K. Donel (Vd 612–613)
- (98) *Taip nesvietiškai nusivėmęs, vėl pasirodžiau, / Bet tyčioms nesakiau, dėl ko man taip pasidarė.* K. Donel (Rg 288–289)
- (99) *Ale dabokit dar toliaus, kas čia pasidarė / Ir ką Krizas, sens žmogus, mums pranešė pernai.* K. Donel (Rg 717–718)
- (100) *O vei ir jų lėlės, kad joms kas pasidaro, / Lyg taipo, kaip ir mūsųškės, klykia nešvankiai.* K. Donel (Pl 330–331)

Pavyzdžių (97) ir (99) atsitikimo konstrukcijose įvykį patiriantys eksperieneceriai yra tiek apibendrinti, kad jau nebereiškiamai, pačios konstrukcijos struktūriškai priartėja prie anksčiau aptarto tipo egzistencinių konstrukcijų.

Poemos tekste rasta tik viena askriptyvinio tipo JK su *pasidaryti*, kurios subjektnis referentas, beje, nėra agentyvus individas (nors pastariesiems čia galbūt metonimiškai atstovaujantis), plg.:

- (101) *Taipgi namai visi paskiaus nuogi pasidaro, / Kad su buksvoms lopytoms vyrs vos užsidengia, / O vaikai ant ūlyčių nuogi bėginėja.* K. Donel (Pl 625–627)

Jungties konstrukcijos su neagentyviu subjektniu referentu atsiradimas greta tokius savo subjektų referentus turinčių egzistencinių konstrukcijų, matyt, čia nėra atsitiktinis.

3. Rezultatinės kulminatyvinės kauzacijos konstrukcijos su veiksmažodžiu *(pa)daryti* BB vertime: jų pobūdis ir raidos aspektai

Tiek JK su veiksmažodžiu *darytis* / *pasidaryti*, tiek ir egzistencinės konstrukcijos su šiuo veiksmažodžiu pasidaromos iš atitinkamų kauzatyvinių konstrukcijų. Abiejų tipų konstrukcijos, kaip matėme, yra struktūriškai persipynusios per kalbos raidoje susiformavusią ar iš kilmės konstrukcijų paveldėtą argumentų raiškos alternaciją, kuri leidžia profiliuoti skirtingas to paties pokyčio įvykio komunikatyvines perspektyvas. Egzistencinių konstrukcijų su veiksmažodžiu *darytis* / *pasidaryti* kilmės konstrukcijomis laikytinos tokio tipo konstrukcijos, kaip pavyzdžiuose (90)–(93), kuriuose paprastai reiškiamas ir daikto ar reiškinių radimosi tikrovėje ištakas patikslinantis (S) argumentas. JK su šiuo veiksmažodžiu kilmės konstrukcijomis laikytinos anksčiau minėtos rezultatinės kulminatyvinės kauzacijos konstrukcijos (toliau – RKKK), tokios kaip pavyzdžiuose (44)–(47). Pastarųjų specifiką sudaro tai, kad kalbamas veiksmažodis jose interpretuojamas kaip abstrakčios reikšmės kulminatyvinės kauzacijos predikatas, prisijungiantis savo kauzuoto pokyčio rezultatą patikslinantį komplementatyvą (rezultatyvą). Kaip netrukus matysime, yra ne tik teorinio, bet ir empirinio pagrindo tokį komplementatyvą analizuoti kaip redukuotą propozicinį sakinio veiksmažodžio argumentą, implikuojantį to veiksmažodžio veiksmo sukeltą objekcinio referento pokytį. RKKK veiksmažodis *(pa)daryti* atlieka gramatinę *bendrosios kauzacijos* funkciją, kurios semantinį aspektą galėtume apibrėžti kaip ‘veikti taip, kad kas nors kuo nors / koku nors taptų’. Kad semantiškai tiktų šiai gramatinei funkcijai, veiksmažodis *(pa)daryti*, kurio pirminė reikšmė yra ‘(pa)gaminti / (su)kurti ką (iš ko)’, turėjo gerokai suabstraktėti. Tikėtina, kad kalbamas veiksmažodis abstraktėjo etapais, jį vartojant tam palankiuose kontekstuose arba konstrukcijose. Kai kurias iš jų galima atsekti ir tirtroje BB imtyje, jos bus aptartos toliau. Beje, objekto *vs.* (S) argumento raiškos alternacija rezultatinėje kulminatyvinėje konstrukcijoje ir egzistencinės konstrukcijos kauzatyviniame atitikmenyje (pavyzdį žr. 17-oje išnašoje), regis, labiau tikėtina, kai pastarojoje veiksmažodis vartojamas abstraktesnėmis ‘paversti (ką iš ko)’ ar ‘paskirti (ką iš ko)’ reikšmėmis, o ne pirmine ‘pagaminti, sukurti (ką iš ko)’ reikšme.

3.1. Svarbesni veiksmažodžio (*pa*)*daryti* reikšmės abstraktėjimo etapai, atspindėti BB vertimo pavyzdžiuose

Veiksmažodis (*pa*)*daryti* BB tekste yra itin dažnas – tirtroje imtyje rasta net 1077 sakiniai su šiuo predikatu. Atrodo, kad *Biblijos* vertėjas šį veiksmažodį mieliau rinkosi ir tuose kontekstuose, kur šnekamojoje kalboje galbūt geriau būtų tikę predikatai (*pa*)*gaminti*, *leisti* (*būti*) (*su*)*kurti* (dėl šių dviejų plg. taisymus pavyzdžiuose (103) ir (104)), (*pa*)*versti*, (*nu*)*lemti*, (*pa*)*veikti*, *elgtis* arba konkretnesnės reikšmės *pastatyti*, (*su*)*mūryti* (kalbant apie namą, tvirtovę), (*iš*)*drožti*, (*iš*)*lieti* (kalbant apie statulas, stabus) ir pan. Galimų kontekstų, kuriuose BB pavartotas veiksmažodis (*pa*)*daryti*, įvairovė, viena vertus, liudija jau tuo metu buvusį nemenką jo semantinį „lankstumą“, kita vertus, šie kontekstai atskleidžia ir svarbius kalbamo veiksmažodžio semantinės raidos (jo abstraktėjimo) etapus. Svarbesnius iš jų toliau apžvelgiame.

Pirminę veiksmažodžio (*pa*)*daryti* reikšmę ‘(iš pirminės medžiagos) pagaminti ką nors kokybiškai naują’ gerai iliustruoja jau anksčiau pateiktas pavyzdys (90), plg. dar vieną:

(102) *Bęgu ira wagis ifch io daramas, ant kurio kas butų uβkabinama?* BB Ez 15,3

‘Pagaminimo’ reikšmei artima yra reikšmė ‘(iš pirminės substancijos) sukurti ką nors kokybiškai naują’, plg.:

(103) *Ghis Szemę per fawa Macę <leida -> <padare>, ir apfkritinį Szemes ifchprowija, per fawa ifchminti, ir Dangų ifchtiēfe per fawa Prota.* BB Jer 10,11–12

(104) *PONas naughį Szemeie <futwers -> <padaris>, moterifchke apims wirą.* BB Jer 31,22

(105) *Wis ifch dulkių darita ira. Ir dulkemis pawirft.* Mok 3,20

Tačiau šios studijos tyrimui yra svarbesnė kita veiksmažodžio (*pa*)*daryti* reikšmė, būtent ‘perkeisti (transformuoti) objektą paverčiant jį kitu’, mat šiuo atveju predikacija suponuoja ankstesnio ir paskesnio (perkeisto) objekto tam tikrą tapatumą. Tik tokios reikšmės sakiniai gali būti siejami su atitinkamais intransityviniais sakiniais, kurių subjekto referentas patiria pokytį (*tapdamas* ar *virsdamas* kuo nors kitu), plg.:

(106) *Nefa ifch Pufnakties ateit Pulkas prifch ie, kurfai ifch ios Szemes padarjs pufcze, iog niekas thinai ne giwens, bet Szmones ir Pækus pabegs.* BB Jer 50,2–3

(107) *Mana dienas praēia, mana Dumos ira ifcharditos kurios mana Schirdį apeme. padaridami ifch nakties dieną. Ir ifch dienos naktį.* BB Job 17,11–12

Žinoma, ši galima sąsaja nebūtų tiesioginė. Pirmiausia iš kalbamų konstrukcijų antikauzatyvinės derivacijos keliu būtų išvedamos egzistencinės konstrukcijos su *darytis* / *pasidaryti*, iš kurių per subjekto raiškos alternaciją jau būtų pasidaromos atitinkamos JK, plg. *kurfai ifch*

ios Szemes padarjs pufczę > iš jos žemės pasidarys pūsčia > jos žemė pasidarys pūsčia. Arba, kaip matėme, iš tų pačių konstrukcijų, per jų (S) argumento alternatyvią raišką objektu, gali būti pasidaromos RKKK, o jau iš jų antikauzatyvinės derivacijos keliu – JK su *darytis* / *pasidaryti*, plg. *kurfai ifch ios Szemes padarjs pufczę > kursai jos žemę padarys pūsčia > jos žemė pasidarys pūsčia.*

Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose keičiamasis ir pakeistasis išlaiko esminį to paties individo tapatumą, plg.:

- (108) *Kaip tada Augiwe regeia, fawe noprofnai nufsitikeiufę, kada iau ilgai buwa nufsitikeiufi, Eme ghi kitą ifch fawa waiku, ir padare ifch io iauną Læwą.* BB Ez 19,5
- (109) *Ir ghis dare ifch thu, feptinis defchintis tukftantis Nefcheiu, ir afchtūnis defchintis tukftantis Kirteiu ant Kalną, bei tris tukftantis fchefchis fchintus Priweifdetoiu, kurie Szmones ant darbo ragina.* BB 2Met 2,17

Kaip matysime toliau, ir gera dalis RKKK su veiksmažodžiu *(pa)daryti* žymi situacijas, kuriose agentyvus subjektas performatyviu aktu ar kitaip paskiria individą į kurias nors pareigas arba suteikia jam tam tikrą statusą visuomenėje.

Dalis BB tekste randamų veiksmažodžių *(pa)daryti* apibendrintą reikšmę įgyja vartojami su abstrakčios reikšmės objektais, su kuriais jie sudaro daugiau ar mažiau nusistovėjusias kolokacijas, kaip antai *(pa)daryti neapykantas, teisybę, vienybę, pikta, savo valią, ženklus, stebuklus* ir pan. Šiose kolokacijose vartojamo kalbamo veiksmažodžio reikšmė gali būti apibrėžiama kaip '(į)vykdyti (ką)', plg.:

- (110) *Man regefsi ger, iog apsakau Szenkklus ir Stebuklus, kurius Diewas aukfchcziaufefis ant manes padare.* BB Dan 3,31–32
- (111) *Kadangi tu iem nepranefchei, ghis fawa Griekų delei turres numirti, ir io Teifibes, kurę ghis dare, ne bus weifdeta.* BB Ez 3,20
- (112) *O Vbagą ir pawargufi ios negelbeia. Bet buwa puikos ir dare Neapikantas po mana akim.* BB Ez 16,49–50

Dar labiau apibendrintą reikšmę '(nu)veikti (ką nors)' veiksmažodis *(pa)daryti* įgyja vartojamas su neapibrėžtos reikšmės objektu, reiškiamu santykiniu įvardžiu, pavyzdžiui, frazėse *ką daro?, daro, ką nori*, plg.:

- (113) *Ką darifite dieną pagieβimmo ir nepalaimo, kuri ifch tolo ateit?* BB Iz 10,2–3
- (114) *Bei tas karalius daris ką ghis nor, ir pafsikels bei pafsiftengs prifch wis kas Diewas irà.* BB Dan 11,36

Tik pačiais bendriausiais bruožas veiksmažodinį procesą nusako veiksmažodis *(pa)daryti*, kai anaforoje jis nurodo į konkretų veiksmą, plg.:

- (115) *Tadda didei papjka NebukadNeZar, ir pafsirode baiŕu prifch Sadrach, Mefachir AbedNego, ir liepe, pecziu septinis kartus karŕchtefniŕ pakurti nej kitada daridawa.* BB Dan 3,19
- (116) *Bei klaupes pa tris kartus ant fawa keliu, meldefi laupfinoia ir diekawoia ŕawam Diewui, kaip ir pirm daridawa.* BB Dan 6,11

Pavyzdyje (116) frazė *kaip ir pirm daridawa* galima jau perfrazuoti *kaip ir pirma elgdavosi*. Kalbamą veiksmažodį apibrėžti kaip ‘elgtis kaip / koku būdu’ galima ir toliau pateikiamuose pavyzdžiuose, kuriuose jis vartojamas su adverbialiniu modifikatoriumi, plg.:

- (117) *Pagal mana Prifakimu ne giwenat, ir pagal mana Tiefos ne darat, Bet **budu Pagoniu darat**, kurie aplinkui ius ira.* BB Ez 5,7
- (118) *Bet anis tawe fudis, kaip tu giwenai ir darei, bila PONas PONas.* BB Ez 24,14

Taip vartojamas veiksmažodis (*pa*)*daryti* nereikalauja akuzatyvinio objekto, faktiškai jis jau gali būti priskiriamas akcionaliniam veiklos (*activities*) predikatų tipui. Toks veiksmažodis semantiškai iš esmės jau prisitaikęs prie gramatinės bendrosios kauzacijos funkcijos RKKK.

Tokios bendros reikšmės veiksmažodis (*pa*)*daryti* gali žymėti redukuotu bendraties sakiniu ar šalutiniu tikslo sakiniu reiškiamos naujos būsenos kauzaciją, plg.:

- (119) *Tu Szmones walgei, ir tawa Szmones be Tewainiu darei būti, Todel tu daugefni Szmonių newalgifi, nei tawa Szmones be Tiewainiu darifi būti.* BB Ez 36,13–14
- (121) *Nefa efch tawe padariau prifch tas Szmones ieib butumbei twirtas warinas Muras.* BB Jer 15,20

Nors šiuose sakiniuose veiksmažodžio (*pa*)*daryti* kauzuojama objektinio referento būseną reiškiamą statyvinio veiksmažodžiu *būti*, ji lengvai gali būti interpretuojama dinamiškai¹⁸, kaip naujai atsiradusi ir toliau besitęsianti to referento būseną, plg. *Nefa efch tawe padariau prifch tas Szmones ieib butumbei* (~ *taptumei* – R. M.) *twirtas warinas Muras*. Taip interpretuojamą šalutinį sakinį nesunku redukuoti į atitinkamą veiksmažodžio *padariau* komplementatyvą, tuomet turime pageidaujamą RKKK, plg. *Nes aŕ tawe padariau prieš tuos ŕmones twirtu variniu mūru*. Jau nedviprasmiškai objektinio referento būsenos pokytis reiškiamas toliau einančio pavyzdžio šalutiniame sakinyje, plg.:

- (122) *Wandenis padare, iog ŕtoras tapa, ir Giljbe iog aukŕchtas uŕauga.* BB Ez 31,3–4

Šį sakinį irgi nesunku pakeisti į RKKK, plg. *Vandenis padarė storomis / storas ir gilybę aukŕsta / aukŕsta*. Toliau einančiame pavyzdyje tas pats predikatas *padaryti* valdo ir propozicinį, ir daiktavardinį komplementatyvus, plg.:

¹⁸ Pasirinkus statyvinę kauzuojamosios objektinio referento būsenos interpretaciją, sakinyje (119) veiksmažodžio formai *darei* tektų priskirti ne kulminatyvinės, o nuolatinės kauzacijos funkciją.

- (123) *Nefa fchitai, efch Ierufale ma darifiu ieib butu dziaukfmas, ir io Szmones linkfmibe.*
BB Iz 65,18

Blieka pastebėti, kad tokie pavyzdžiai, kaip pastarieji, empiriškai patvirtina kalbamų konstrukcijų veiksmožodžio (čia – bendrosios kauzacijos predikato) komplementatyvų propozicinę kilmę.

4. RKKK predispozicija medialinės reikšmės konstrukcijų derivacijai: bendri JK su *darytis* / *pasidaryti* raidos bruožai

RKKK su veiksmožodžiu (*pa*)*daryti* laikytinos pagrindiniu atitinkamų JK kilmės šaltiniu: iš principo pastarosios iš pirmųjų jau galėtų būti pasidaromos tiesiogiai, antikauzatyvinės derivacijos keliu, taip paveldėdamos iš savo pirmtakų jungties komplementų gramatinę klasę, leksinių tipų įvairovę ir jų morfosintaksinio kodavimo tendencijas. Iš kalbamų RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais tokiu būdu išvedamos inkliuzyvinio tipo JK su *darytis* / *pasidaryti*, o iš konstrukcijų su būdvardiniais komplementatyvais – askriptyvinio tipo JK su šiuo veiksmožodžiu. Kaip matėme, BB vertime užfiksuoti dar tik pavieniai tokios derivacijos atvejai, taigi to meto kalboje ji veikiausiai glūdėjo, taip sakant, *in potentia*. Kuriuo metu veiksmožodis *darytis* / *pasidaryti* tapo produktyvia aspektine jungtimi greta kitų panašių jungčių (žinoma, užimdamas savo semantinę nišą greta pastarųjų), sunku pasakyti be atitinkamo kvantitatyvinio tyrimo bendrame senųjų raštų tekstyne, kurio lietuviai iki šiol neturi. Galime tik pasamprotauti apie vidines struktūrines ir išorines priežastis, lėmusias JK su *darytis* / *pasidaryti* raidą. Veikiausiai, kaip rodo reti BB ir kitų to meto raštų pavyzdžiai, pirmiausia iš RKKK su veiksmožodžiu (*pa*)*daryti* antikauzatyvinės derivacijos keliu (tam pasitelkiant sangrąžines šio veiksmožodžio formas) buvo pasidaromos JK su agentyviu, intencionali ir / ar už savo patiriamą pokytį atsakingu subjekciniu referentu, tipiška gyvu individu. Palaiptu į šią naujai atsiradusią konstrukciją galėjo būti įtraukiami neagentyvūs ir / ar negyvi subjekciniai referentai: tokiems referentams atsakomybė už patiriamo pokyčio rezultatą tenka kuriai reikšmingai jų savybei arba ji kalbančiųjų sutarimu gali būti priskiriama subjektyviai. Įtraukti neagentyvius ir / ar negyvus subjekcinius referentus į kalbamas JK padėjo ir greta beatsirandančios egzistencinės konstrukcijos su

veiksmažodžiu *darytis* / *pasidaryti*: šių konstrukcijų plėtrai jų žymimų egzistencinių įvykių participantų agentyvumas ir / ar gyvumas inherentiškai buvo nesvarbus. Išoriškai JK su *darytis* / *pasidaryti* plėtrą (ir tiesioginę jų derivaciją iš atitinkamų kauzatyvinių konstrukcijų) galėjo stabdyti to meto kalboje jau įsitvirtinusios JK su kitomis aspektinėmis jungtimis, kaip antai *tapti*, *stotis* / *pastoti*, *pavirsti*. Kaip matysime toliau, pastarosios *Biblijos* vertėjui visada buvo po ranka, kai greta RKKK su veiksmažodžiu (*pa*)*daryti* prirėkdavo pasidaryti medialinės reikšmės antikauzatyvinius jų atitikmenis. Tačiau neatmestina, kad jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijų plėtrą tam tikru jų raidos etapu (kai ši jungtis jau neprešponavo vien tik agentyvaus subjektinio referento) anksčiau minėtų jungties konstrukcijų analogija galėjo skatinti.

Apskritai, jeigu atsiribojame nuo šių paskutinių JK su *darytis* / *pasidaryti* raidos etapą lėmusių veiksnių ir trumpam grįžtame prie šių konstrukcijų darybos pamato, turime konstatuoti, kad jų sudarančios RKKK yra tiesiog predisponuotos medialinės reikšmės jungties konstrukcijų darybai. O tai reiškia, jog antikauzatyviniai derivatai neturi nueiti ilgo semantinės raidos kelio, kad būtų reanalizuoti į visavertes jungties konstrukcijas, kaip tai esti kai kurių kitų dinaminės prigimties jungčių atveju. Pavyzdžiui, literatūroje apie slinkties veiksmažodžių sugramatinimą jungties funkcijai, kaip viena iš kilmės konstrukcijų, suteikianti formą būsimai jungties konstrukcijai, minima depiktyvinė konstrukcija (Petré 2012: 42–49), kurioje, panašiai kaip ir kalbamose RKKK, depiktyvu (laisvuju antriniu predikatyvu; Holvoet, Tamulionienė 2005: 121–127; Holvoet, Mikulskas 2009b) reiškiamą papildoma sakinio predikacija, semantiškai patikslinanti subjekto vardažodį. Dėl to, kad depiktyvo vardažodis slinkties konstrukcijose yra visada koreferentiškas jų subjektui (panašiai kaip RKKK komplementatyvų vardažodžiai yra koreferentiški jų objektams), šias konstrukcijas taip pat galima laikyti struktūriškai predisponuotomis atitinkamų JK iš jų atsiradimui. Tokia papildoma predikacija yra vienalaikė sakinio veiksmažodžiu reiškiamai pagrindinei predikacijai, bet paprastai nėra jos sąlygojama, o juolab lemiamą (plg. (124)). Galimybė slinkties konstrukcijų su depiktyvais reanalizei į jungties konstrukcijas atsiranda tuomet, kai abi predikacijos – pagrindinė ir antrinė – jose, esant palankiam kontekstui, kalbėtojų imamos sieti priežastiniu ryšiu (Petré, *ibid.*; plg. (125)):

(124) *Tėvas iš vakarėlio parėjo linksmas.*

(125) *Studentas į seminarą atbėgo uždusęs.*

(126) *Žmogus virto negyvas.*

Sakinyje (124) tėvo nuotaika, parėjimo metu fiksuojama depiktyvo *linksmas*, veikiausiai nepriklauso nuo jo kelionės namo. Bet sakinyje (125) studento fizinė būklė, jam pasi-

rodžius seminare, aiškiai priklausoma nuo sakinio pagrindinio veiksmo, nors, kaip rodo ir lokatyvas (*į seminarą*), čia aiškiausiai dar turime slinkties konstrukciją. Tačiau sakiny (126), ištrauktas iš konteksto, jau yra dviprasmiškas tarp slinkties ir jungties konstrukcijų. Žinoma, taip samprotaujant, jokių būdu nenorima pasakyti, kad visi slinkties veiksmažodžiai tokiu būdu gali tapti jungtimis: kalbų faktai rodo, kad tik kai kurie iš jų, veikiant daugeliui kitų veiksmių, tokią sintaksinę funkciją įgijo. Pavyzdžiui, senuosiuose raštuose plačiai vartotos aspektinės jungties *stotis* / *pastoti* (jos vartoseną BB išsamiai aptariama toliau, žr. 6.2 sk.) lokomocinė prigimtis kai kuriuose kontekstuose, ypač kai konstrukcijoje tebevartojamas lokatyvas, dar gali būti atpažįstama, plg.:

(127) *Bei io funus AmaZia ftoios karaliumi io wietona*. BB 2Met 24,27

(128) *AmaZia buwa dwidefchimties ir penkių mėtų kaip karaliumi ftoios*. BB 2Met 25,1

Sakiny (127) dar gali būti suvokiamas kaip slinkties konstrukcija su lokatyvu *io wietona* reiškiamu paskirties (G) argumentu: sūnus stoja į tėvo anksčiau užimtą vietą karaliumi, t. y. jau kaip karalius. Pasirinkus slinkties konstrukcijos interpretaciją instrumentalis *karaliumi* čia laikytinas depiktyvu, tiesa, tokiu, kurio papildomai reiškiamą predikaciją performatyviai susijusi su pagrindine sakinio predikacija: karaliumi sūnus tampa tik simboliškai *stojęs* tėvo vieton. Kai sakinyje (128) šio lokatyvo nelieta, veiksmažodis *stojos* tegali būti interpretuojamas kaip aspektinė jungtis TAPO: instrumentalis *karaliumi*, eidamas jungties veiksmažodžio *stojos* komplementu, čia jau fiksuoja jo reiškiamo TAPIMO veiksmo rezultatą. Toliau pateikiamame pavyzdyje šio veiksmažodžio slinkties konstrukcija su depiktyvu yra pakeliui į atitinkamą askriptyvinę JK, plg.:

(129) *Kaip iau tarta ira, tafsai iau to nufsitikeghimu tui werui tampa walnas a ifchrischtas nog greku wifsų, teifus ftaijajsi pa akim pana Diewa*. WP 102v, 35

Šį sakinį galima suprasti dvejai. Pirmoji interpretacija: asmuo dėl savo tikėjimo tampa laisvas ir atleistas nuo nuodėmių, dėl to Dievo akivaizdoje STOJA jau būdamas teisus. Taigi dar tebeturime slinkties konstrukciją su depiktyvu. Antroji interpretacija: asmuo, dėl savo tikėjimo tapęs laisvas ir atleistas nuo nuodėmių, Dievo akyse TAMPA teisus. Antruoju atveju jau turime jungties konstrukciją.

Belieka prisiminti, kad kalbamose RKKK su veiksmažodžiu (*pa*)*daryti* jo komplementyvai, skirtingai nei depiktyvai, fiksuoja šiuo veiksmažodžiu reiškiamo poveikio objektiniam referentui rezultatą. Kai iš tokių konstrukcijų antikauzatyvinės derivacijos keliu pasidaromos atitinkamos JK, pastarosios tiesiai iš pirmųjų struktūriškai perima šią pagrindinio veiksmo rezultato fiksacijos jungties komplementu savybę. Taigi JK su *darytis* / *pasidaryti* raidos kelias

buvo trumpesnis, nei anksčiau aptartu atveju, kai slinkties konstrukcijos su depiktyvais tapo jungties konstrukcijomis tik po sintaksinės pirmosios konstrukcijos reanalizės, kurios metu jos laisvasis predikatyvas (depiktyvas) buvo perinterpretuotas į veiksmažodžio komplementą.

5. RKKK su *(pa)daryti*, vartojamų BB vertime, empirika

Šiame skyriuje apžvelgiami RKKK su veiksmažodžiu *(pa)daryti* pavyzdžiai, rasti tirtoje BB imtyje. Tam skirtuose poskyriuose pirmiausia aptariamos konstrukcijos su daiktavardiniais kalbamo veiksmažodžio komplementatyvais, toliau – su būdvardiniais, arba „būdvardiškai“ interpretuojamais. Dėmesys kreipiamas į komplementatyvų leksinių tipų įvairovę, jų morfosintaksinio kodavimo tendencijas, paskaičiuojamas jų dažnumas ir santykinis produktyvumas. Bet pirmiausia reikia aptarti iš BB rankraštinio vertimo išrinktiems konstrukcijų pavyzdžiams taikomą empirinio tyrimo metodiką.

5.1. Empirinio tyrimo metodika

Šiame skyriuje pateikiamas RKKK su veiksmažodžiu *(pa)daryti* vartosenos pasirinktoje BB vertimo imtyje empirinis tyrimas, poskyrių pabaigoje trumpai apibendrinami atskirų RKKK tipų kvantitatyvinės analizės rezultatai (tolesniuose skyriuose panašiai iš eilės bus aptariami konstrukcijų su *tapti*, *stotis* / *pastoti* ir *pavirsti* empirinio tyrimo pasirinktoje BB imtyje rezultatai). Iškart kyla klausimas, kiek šis specifinis tekstas reprezentuoja to meto lietuvių šnekamąją kalbą, juolab kad verčiant *Bibliją* tradiciškai buvo siekiama nenuvilti nuo vertimo šaltinių kalbos? Tačiau gramatinės raidos procesų tyrimams kitų senosios kalbos šaltinių neturime, be to, jie pavieniai, nesujungti į bendros paieškos tekstyną. Nenorint, kad tokie tyrimai stovėtų vietoje, tenka daryti prielaidą, jog BB kalba daugiau ar mažiau atspindi vertėjo ir gimtakalbių redaktorių kalbos ypatumus. Žinoma, daromos išvados dėl to bus visada su išlygomis.

BB vertimo ir redagavimo istorija yra ilga – vien tik jo redagavimas ir rengimas spaudai užtruko dešimtį metų. Rankraštis taip ir liko neišspausdintas, jame gausu per tą laiką atliktų paties vertimo autoriaus ir nemažo būrio redaktorių taisymų, ne visų jų autorystė

yra lengvai nustatoma (Zinkevičius 1988: 67–77). Empiriniame tyrime yra atsisakyta filologinio ar tekstologinio požiūrio į rankraščio kalbą. Tai reiškia, kad nėra paisoma, o juolab nustatinėjama, kuris taisyimas yra autoriaus, o kuris – redaktorių, ir kurių; nėra spėliojama, kuri kalbinė išraiška – pagrindiniame tekste įrašyta ar taisyoma viršuje eilutės / paraštės – yra ta teisingoji, kuri būtų buvusi pasirinkta, jeigu vertimo tekstas būtų buvęs išspausdintas. Į taisyimų kryptį atsižvelgiama tik ten, kur yra svarbu šios studijos tyrimui. Todėl visi žodžių, jų formų ar sintaksinių konstrukcijų variantai čia laikomi vienodai vertingais to meto kalbos reprezentantais. Kadangi šiame tyrime, siekiant įvertinti minėtų konstrukcijų įsitvirtinimą to meto kalboje, jų produktyvumą, jų tarpusavio santykius ir pan., yra skaičiuojamas tų konstrukcijų vartojimo atvejų ir jų tipų dažnumas, *hapaksų* (vienkartinio pavartojimo) procentas bei su juo siejamas produktyvumo indeksas, toks nediferencijuotas požiūris į variantus leidžia padidinti tiriamojo ribotos imties BB teksto reprezentatyvumą. Kitaip tariant, į tiriamą BB vertimo rankraštį čia žiūrima, kaip į savotišką tekstyną, atstovaujantį to meto (XVI a.) lietuvių kalbai. Dėl panašių motyvų nediferencijuojama ir tarp žodžių, jų formų ar sintaksinių konstrukcijų tarminių variantų: į BB vertimą žiūrima, kaip į rašytinį šaltinį, reprezentuojantį to meto Mažosios Lietuvos gyventojų kalbą. Subtilesnis sintaksinių konstrukcijų skirstymas į savas ir svetimas, atsiradusias dėl vertimo šaltinių įtakos, taip pat lieka už šio tyrimo ribų. Tačiau į tyrimo dėmesio centrą patekusios neveikiamosios rūšies perifrastinės (perfekto ar kt.) konstrukcijos su pagalbiniais veiksmažodžiais *tapti* ir *stotis / pastoti* (*tampa fugauts, tapa pakaftas; stoios pafstiprintas, stoios palinkfminti, ftaios nušawinama*), sprendžiant iš jų gausos BB ir WP, regis, jau buvo įsitvirtinusios to meto kalboje, nors galimai Mažosios Lietuvos gyventojai jas ėmė darytis nusižiūrėję į kaimynų vokiečių kalbą. Šioms konstrukcijoms tyrime yra skiriamas dėmesys, nes jų vartoseną veikė ir atitinkamų JK raidą („būdvardiškai“ perinterpretavus jų dalyvinį dėmenį, jos tolydžio papildydavo askriptyvinių JK (komplementų leksinius) tipus).

Skaičiuojant aptariamų konstrukcijų tipų dažnumą, yra laikomasi nuostatos, kad RKKK komplementatyvų ir JK komplementų leksiniai tipai reprezentuoja atitinkamų konstrukcijų tipus, nors visos konstrukcijos tipologinei apibrėžčiai reikšmės turi ir, pirmuoju atveju, objekto vardažodžio, antruoju – subjekto vardažodžio leksiniai tipai. Taip pavyzdyje (130), atsižvelgdami į anksčiau išsakytas nuostatas dėl variantų lygiavertiškumo, turime keturis inkliuzyvinės JK su *tapti* tipus, pavyzdyje (131) – du askriptyvinės JK su *tapti* tipus, pavyzdyje (132) – net penkis tokios konstrukcijos tipus, plg.:

(130) *Anis ifch kardo ir bado mirs, ir taps **prifiekimu, ftebuklu, prakeikimu, ir apgedinimu***. BB Jer 44,12

(131) *Kaip liauies prarakawimas, teip βmones tampa **medini ir pufti*** BB Pat 29,18

- (132) *Bei Diewas dawē Danielui, iog iem wiriaufis kamarnikas* ‹*fufsīmiltans* _→›
 ‹*Hofkawas*-‗ ir ‹*geras* _→› ‹*mielafchirdingas*-‗ tapa. ‹*malonus* ‹_› tapo ‹_›‗.
 BB Dan 1,9

Vadovaudamiesi panašia logika, toliau einančiame pavyzdyje (133), kuriame pateikiami du aspektinės jungties variantai dalijasi tą patį komplementą, turime vieną askriptyvinės JK su *pastoti* tipą ir vieną askriptyvinės JK su *tapti* tipą, plg.:

- (133) *Imk schitą Kupkele Wino pilną ruftibes, ifch mana ranku, ir teger ifch tos wifsos*
Szmones, kuriump efch tawe fiuncziu, Idant anis gertu, fwirdinetu ir durnais
paftotu ‹*taptu*‗ ‹*delei kardo, kuri efch* ‹*iū*→› ‹*antiu uβufiunfiu*. BB Jer 25,15–16

Konstrukcijos tipų dažnumas pirmiausia rodo jos įsitvirtinimą kalboje.

Sintaksinės konstrukcijos produktyvumas toliau pateikiamame empiriniame tyrime suprantamas pirmiausia kaip jos gebėjimas pritraukti naujus jos reiškiamos kategorijos narius, čia – konstrukcijos veiksmoždžiui prisijungti naujus komplementų (RKKK atveju – komplementatyvų) leksinius tipus. Taip suprantamo produktyvumo rodiklis skaičiuojamas tirtoje BB imtyje rastų konstrukcijos hapaksų skaičių / nuošimtį dalijant iš čia rastų jos tipų skaičiaus / nuošimčio, atskiroms konstrukcijų atmainoms dar paskaičiuotas santykinis hapaksų nuošimtis (dėl produktyvumo sampratos ir jo matavimo žr. Barðdal 2008: 19–27). Nereikia nė sakyti, kad kalbamų konstrukcijų tipų dažnumo ir produktyvumo skaičiavimai ribotoje imtyje menkai teatspindi tikrąją jų padėtį to meto kalboje: kitus skaičius gautume šiuo aspektu ištyrę visą BB vertimo tekstą, dar kitus – turėdami galimybę iširti visus to meto rašytinius šaltinius. Išties, didėjant tiriamo teksto apimčiai, pasikartojančių konstrukcijos tipų skaičius neišvengiamai auga, o hapaksų skaičius mažėja. Tad čia atlikti konstrukcijų dažnumo ir produktyvumo skaičiavimai labiau atspindi jų santykinį svorį šiuo atžvilgiu tirtos BB imties ribose.

5.2. RKKK su veiksmoždžiu (*pa*)*daryti* tipai BB vertime

Šiame poskyryje dėmesys numanomoms JK su *darytis* / *pasidaryti* kilmės konstrukcijoms – RKKK su (*pa*)*daryti*, užfiksuotoms BB tirtoje imtyje, – skiriamas neatsitiktinai: apžvelgiami pavyzdžiai su antrinių – vardažodinių ir būdvardinių – predikatyvų (komplementatyvų) konstrukcijomis leidžia nuvokti, kokius pokyčio įvykius perteiktų atitinkamos JK su veiksmoždžiu *darytis* / *pasidaryti*. O šios JK ir būtų tas distribucinis kontekstas, kuriame ilgainiui nusistovėtų kalbamo predikato semantinė specifika ir aspektinis potencialas. Kaip jau buvo konstatuota, tirtuose BB tekstuose JK su veiksmoždžiu *darytis* /

pasidaryti randama nedaug, iš dalies jį šiose konstrukcijose pavaduoja veiksmožodžiai *virsti*, *tapti* ir *stotis* / *pastoti*, bet vėliau veiksmožodis *darytis* / *pasidaryti* (kaip tą rodo LKŽe, LKŽK ir DLKT pavyzdžiai) neabejotinai sustiprino savo pozicijas šiose aspekto raiškos konstrukcijose.

Kaip rodo BB tirtoje imtyje užfiksuotų RKKK su *(pa)daryti* tipų įvairovė, taip pat įvairūs kontekstai, kuriuose šios konstrukcijos vartojamos, to meto kalboje jos jau buvo pakankamai įsitvirtinusios. Pirma aptariami relevantiški kalbamų RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais tipai, toliau – su būdvardiniais. Aptarimai baigiami kvantitatyvine konstrukcijos tipų ir jų produktyvumo analize. Taip pat tam tikras dėmesys yra skiriamas priešastims, kurios galimai lėmė tai, jog prireikus kaip antikauzatyvinis RKKK su *(pa)daryti* atitinkamo mieliau buvo pasirenkama, priklausomai nuo konteksto, viena ar kita kalboje jau įsitvirtinusi aspektinės raiškos JK, o ne antikauzatyvinis jos derivatas su refleksyvine forma *darytis* / *pasidaryti*.

5.2.1. *(Pa)daryti* RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais BB vertime

Prisiminkime, kad formaliai RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais užrašome $[NP_{NOM} V(pa)daryti NP_{ACC} NP_{INS} / (ACC)]$. Pirmas pasirinkimas tarp kalbamų konstrukcijų antikauzatyvinei atitinkamų JK derivacijai yra konstrukcijos, žyminčios situaciją, kurioje kas nors savo autoriteto galia paskiria kurį nors asmenį į tam tikras pareigas, t. y. *padaro* ką karaliumi, kunigaikščiu, vyresniuoju, sargu ar pan. Neretai toks paskyrimo aktas yra lydimas performatyvinio ar kito simbolinio akto (plg. toliau (134)), kuris tokiu būdu impli-citiškai tampa predikato *daryti* reikšmės dalimi. Tokiuose kontekstuose vartojamų RKKK su *(pa)daryti* objektiniai referentai esti gyvi, valingi (intencionalūs) individai, paprastai patys planuojantys ar bent noriai priimantys savo karjeros pokyčius. Svarbu pastebėti, kad tokie objektiniai referentai, ir užėmę naujas pareigas, išlaiko savo tapatumą kaip individai: atitinkamose JK tapę subjektiniais referentais, jie perima šią intencionalumo savybę, bent iš dalies būdami atsakingi už savo patiriamo karjeros pokyčio rezultatą, plg.:

- (134) *Ir anis ifchwede karaliaus Sunų po akim ir uβdeia iem Karuną. ir Liudimą, ir padare ghį Karaliumi.* BB 2Met 23,10-11 (~ *Ir jis pasidarė karaliumi* – R. M.)

Tokio tipo sakiniuose kartais bendresnės reikšmės veiksmožodį *(pa)daryti* dar siūloma taisyti konkretesnės reikšmės veiksmožodžiais (*in* / *pa*)*statyti*, *pasodinti* – šie kauzuotos slinkties veiksmožodžiai nurodo į simbolinį tokiomis atvejais veiksmą: į karaliaus sostą, į ankstesniojo valdovo vietą, kas nors kieno valia (*į* / *pa*)*statatomas* ar *pasodinamas* (neatsitiktinai šie

inherentiškai slinkties predikatai, nors ir simboline reikšme vartojami, dažnai eina kartu su lokatyvu *wieton(a)*, *vietoje*), plg.:

- (135) *Tu dide Mielafchirdingifę manam Tiewui Dowidui darei, ir mane io wieton Karialiumi <padarei→ /-infstatei-/*. BB 2Met 1,8
- (136) *Todelei ghis tawe ant ių Karaliumi **pafođinna** <_> /padare/ idant tu Tieřą ir Wiefchlibumą ufftotumbei*. BB 2Met 9,8
- (137) *Ir kaip AmaZia fugrinřa nog Edomitų baiaus, atneřche ghis Deiwes waikų Seir, ir padare /**pařtate**/ ies řaw Deiwems, ir meldeři ties ių, ir rukidawa iamus*. BB 2Met 25,14

RKKK vietoje (*pa*)daryti sinonimiškai vartojamas (*i* / *pa*)statyti iš dalies paaiškina, kodėl BB panašiuose kontekstuose antikauzatyviniu kalbamos konstrukcijos atitikmeniu paprastai pasirenkama JK su *stotis* / *pastoti*: darybos požiūriu formaliai pastarosios konstrukcijos yra antikauzatyviniai pirmųjų derivatai, nors veikiausiai ne *on-line* pasidaromi, plg.:

- (138) *Bei Iofaphat uřmigga fu řawa Tiewais, ir tapa pakafas pas řawa Tiewus Mieře Dowido, ir io funus Ioram **řtoios** karialiumi io wieton*. BB 2Met 21,1
- (139) *Dwideřchinties ir trių mėtų buwa Ioahas, kaip **řtoios** karaliumi, ir karaliawa tris Menefius Ierufaleme*. BB 2Met 36,1–2

Dabartinėje lietuvių kalboje šiuose kontekstuose vartojamos JK su *tapti* (Mikulskas 2018: 44), tačiau BB vertime čia pirmenybė, regis, teikiama jungčiais *stotis* / *pastoti*, tik retai pastaroji taisoma į jungtį *tapti* (žr. 15 išnašą). Apskritai, to meto kalboje ingresyvinio aspekto konstrukcijos su veiksmožodžiu *stotis* / *pastoti* (ne tik jungties, bet ir egzistencinės ar perifrastinės) buvo paplitusios ne mažiau negu tokios konstrukcijos su veiksmožodžiu *tapti* (ibid., 20).

Vertindami teoriškai, panašios sinonimijos, kaip RKKK konstrukcijoje (*i*)statyti ~ (*pa*)daryti *ką karaliumi kieno vietoje*, galėtume tikėtis ir atitinkamame antikauzatyviniame jos derivate – inkliuzyvinėje JK, t. y. *stotis* / *pastoti* ~ *darytis* / *pasidaryti karaliumi kieno vietoje*. Juolab kad tokiuose kontekstuose RKKK su (*pa*)daryti tirtoje BB imtyje dominuoja: iš 112 (*pa*)daryti RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais atvejų 35 (31,3 proc.) konstrukcijos žymi kalbamas situacijas, kai kas nors savo autoritetu *ką* nors skiria į karaliaus, kunigaikščio, vyresniojo, patarėjo ir pan. pareigas, ir tik šešiais atvejais (17,1 proc.) greta, kaip variantas, pateikiamas ir veiksmožodis (*i* / *pa*)statyti. Be to, predikatas (*pa*)daryti neretai pasirenkamas ir tuomet, kai konstrukcijoje vartojamas lokatyvas (*wieton(a)*, *vietoje*), ir pirmenybė, regis, turėtų būti teikiama lokomocinės prigimties predikatui, plg.:

- (140) *Bei Szmones Szemeie padare Iofią io Sunų karaliumi io wietona.* BB 2Met 33,25
 (141) *Tadda eme wifsi Szmones Iuda Vfią, tas buwa fchefcholikos mætu, ir padare ghi karaliumi io Tiewo AmaZio wietona.* BB 2Met 26,1

Tačiau tokių sinoniminių JK su *darytis* / *pasidaryti* variantų tirtoje BB imtyje neužfiksuota. Iš 61 inkliuzyvinio JK su *stotis* / *pastoti* atvejo net 52 (85,2 proc.) čia žymi situacijas, kuriose kas nors *stojasi* / *pastoja* karaliumi, kunigaikščiu, vyresniuoju, hoitmanu (etmonu), ir pan. Tik vieną kartą greta kalbamo jungties veiksmažodžio pateikiamas sinoniminis *tapti* (askriptyvinėse JK, kaip matysime toliau (žr. 6.2.2 sk.), jungtis *stotis* / *pastoti* taisoma jungtimi *tapti* dažniau). Inkliuzyvinių JK su *darytis* / *pasidaryti* variantų kalbamoms situacijoms perteikti trūkumą BB vertime galima aiškinti tuo, kad tuo metu dar retuose RKKK su *(pa)daryti* antikauzatyviniuose derivatuose refleksyvinė veiksmažodžio forma toli gražu nebuvo tapusi visaverte jungtimi, ji dar nebuvo „priebrendusi“ žymėti situacijų, kurių subjektas, nors ir noriai priima savo karjeros pokyčius ir ta prasme yra už juos atsakingas, tačiau paprastai jų nelemia (sakysime, yra intencionalus, bet ne agentyvus, kaip kad pavyzdyje (56) *Ir mileiofi fu wifšais iaunais iaunikaiczeis Afsyriaie, ir necziŧtą pafsidare fu wifšais iu balwonais.* BB Ez 23,7). Vėlgi prisiminkime, kad kalbamoms situacijoms perteikti BB vertėjui po ranka buvo to meto kalboje jau įsitvirtinusios jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos: kaip ir panašios funkcijos jungties *tapti* konstrukcijos, jos ne tik turėjo išrutuliotus inkliuzyvinius ir askriptyvinius savo tipus, bet semantinio tinklo ryšiais siejosi su atitinkamomis egzistencinėmis ir perifrastinėmis (perfekto ir kt.) konstrukcijomis. Kaip matysime netrukus, kituose semantiniuose kontekstuose RKKK su *(pa)daryti* antikauzatyviniais atitikmenimis BB vertėjui siūlėsi kitų to meto kalboje įsitvirtinusių jungčių, būtent *tapti* ir *virsti*, konstrukcijos.

Senajo Testamento tematinė specifika lėmė, kad BB kalbamomis kauzatyvinėmis konstrukcijomis su *(pa)daryti* neretai perteikiamos situacijos, kuriose individų ar tautos užrūstintas Dievas grasina juos, jų palikuonis ar jų gyvenamąjį kraštą padaryti nieku, juoku, paniekinimu, gėda arba (tiesiogine ar perkeltine prasme) dykuma (*pūstyne*), pelenais; arba padaryti kitų valdovų tarnais (*padonais*) ar pan., plg.:

- (142) *Szenklus Szinių nieku, ir Szinius pafitutufeis padara.* BB Iz 44,25
 (143) *Todelei efch Kunigaikščezius Schwentibes neschwentais dariau, ir padariau Iakuba uŧkieikimu, ir Ifraela apiuoku.* BB Iz 43,27–28
 (144) *Efch tawe po Szemes pafstumfiu, ir kaip amŧiną puŧtinę padarifiu, fu tais, kurie mirfchta, dūbena nueit, Idant niekas tawije negiwentų.* BB Ez 26,20
 (145) *Todelei efch Vgnį taweie dūfiu raftifsi, kuri tawe ifchpuŧtis, ir tawe Pelliniais padarifiu ant Szemes, wifšam Swietui regint.* BB Ez 28,18

- (146) *Bei nų dumoiet waikus Iuda ir Jerufalemo iumus padonais dariti tarnais ir tarnaitems.* BB 2Met 28,10

Panašiai Dievas ir kitos galybės nužemina ir simbolinius objektus ar institucijas, plg.:

- (147) *Ir Goiūs. ir Deiwes bei Ebrofus ifcharde ghis padaridams ios dulkemis, ir ifchbarfte ios, ant Kappu, thū, kurie iemus buwa affierawoie.* BB 2Met 34,4
- (148) *Efch karuną nieku, nieku, nieku padarifiu, ikki tam ateius, kuriam ghi pareitis.* BB Ez 21,32
- (149) *Er tu mana Suda nieku padaritumbei, ir manne prašuditumbei, noredams Teifus buti?* BB Job 40,7–8

Tiek individai ar tautos, tiek ir negyvi objektai tokiuose „pažeminimo“ scenarijuose noriai nesirenka savo lemties, jų patiriamas pokytis degradavimo linkme yra lemiamas aukštesnių ar / ir galingesnių jėgų. Todėl antikauzatyvinės derivacijos keliu pasidaromų atitinkamų JK su *darytis / pasidaryti* šiais atvejais galima mažiau tikėtis, nei anksčiau aptartose skyrimo į pareigas situacijose. Pokytį degradavimo linkme patiriantis subjektas ar objektas nėra intencionalus, nors paprastai *Biblijoje* laikomas atsakingas už to pokyčio rezultatą (dėl to ir baudžiamas). Tuomet dar tik besiformuojančių JK su *darytis / pasidaryti* subjektais negalėjo eiti referentai, tik implicitiškai atsakingi už savo patiriamo pokyčio rezultatą¹⁹. Tačiau jau to meto kalboje įsitvirtinusių jungties *tapti* konstrukcijų subjektais tokie referentai galėjo eiti, plg.:

- (150) *Ių Miestas tapa Puftine ir faufa bei dika Szeme kurioie niekas ne giwen, ir kurioie newiens Szmogus ne waikfchc3oij.* BB Jer 51,42–43
- (151) *Anis ifch kardo ir bado mirs, ir taps prifiekimu, ftebuklu, prakeikimu, ir apgedinimu.* BB Jer 44,12
- (152) *Ghis pakirta teipaieg ir Moabitus, kaip Moabitai Dowidui padonais tapa.* BB 1Met 18,2

Tačiau geriausiai nevalingą subjektinio referento pokytį degradavimo linkme galėjo perteikti inherentiškai prie to prisitaikiusios JK su *pavirsti*²⁰, kurios, kaip liudija BB vertimo tekstas, to meto kalboje buvo jau paplitusios (šią semantinę specifikaciją jungties *(pa)virsti*

¹⁹ Tikėtina, kad pirmiausia antikauzatyvinės derivacijos keliu atitinkamos JK buvo pasidaromos iš tikrosios sangrąžos RKKK su *(pa)daryti* atmainos, plg.:

(i) *Peikenfis pamokflą, pats fawe nieku dara (~ pats nieku pasidaro – R. M.).* BB Pat 15,32

²⁰ Nepriešdėlinės jungties formos *virsti*, kuri dažniausiai pasitelkiama ingresyvinio pokyčio įvykio aspektui reikšti dabartinėje lietuvių kalboje, nei BB vertime, nei kituose tirtuose to meto rašytiniuose šaltiniuose neužfiksuota. Vadinasi, be perfektyvinio priešdėlio *pa-* tuo metu šis veiksmažodis ingresyvinio aspekto dar negalėjo reikšti, tad šiuo atžvilgiu buvo menčiau sugramatintas neu veiksmažodis *tapti*.

konstrukcijos didžia dalimi yra išlaikiusios ir dabartinėje lietuvių kalboje (Mikulskas 2018: 32–38)), plg.:

- (153=105) *Wis ifch dulkių darita ira. Ir dulkemis pawirft.* BB Mok 3,20
 (154) *Numiruf Diowo nefsibijancziam, prapule nodeia, Ir laukimas neteifiuių nieku pawirft.* BB Pat 11,7
 (155) *Mieftai tawa Schwentibes Puftine **pawirta**. Zion **tapa** Puftinę Jerufalemas gul ifchpuftitas.* BB Iz 64,9
 (156) *Jei Egyp-tona eifit, idant pawirftumbit Prakiekimu, Stebuklu, prifiekimu ir geda, ir schitą wietan daugefni ne ifchwifit.* BB Jer 42,18

Palyginę pavyzdžius (150) ir (151) su pavyzdžiais (155) ir (156), matome, kad jungtys *tapti* ir *pavirsti* kai kuriuose kontekstuose buvo vartojamos sinonimiškai (pavyzdyje (155) tame pačiame kontekste vartojamos abi jungtys). Tai rodo, kad jau tuo metu JK su *tapti* ir JK su *pavirsti* instancijavo kalbos sistemoje egzistuojančią vieną bendresnę ingresyvinio aspekto konstrukciją, nors jų semantinė diferenciacija greičiausiai buvo kiek kitokia negu dabar.

Dalis RKKK su *(pa)daryti* žymi situacijas, kuriose Dievas individą ar tautą padaro visuomenėje atpažįstamu simboliu ar funkcija. Iš tiesų tokiose konstrukcijose kauzuojamas objektinio referento pokytis tėra kognityvinė kalbėtojo projekcija vertybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje: *Senojo Testamento* kontekstuose toks referentas Dievo valia padaromas visuomenėje atpažįstamu simboliu, elgesio modeliu ar funkcija, tam neretai pasitelkiant ir metaforą, plg.:

- (157) *Ghis mane padare czifta Stręla, ir mane ikifcha fawa Seidokana.* BB Iz 49,2
 (158) *Bet efch tawe ir Pagonų Szwake padariau, idant mana Ifchganimas butumbei, ikki fwieto galo.* BB Iz 49,6
 (159) *Ir ghį winnimi padarifu ftiproi wietoie, ir ghis tures Krafsę Garbes Namūfu fawa Tiewo, idant ant io butų pakabinama wifsa Czefitis Namų io Tiewo.* BB Iz 22,23–24

Prireikus tokių RKKK, kaip (157)–(159), antikauzatyviniais atitikmenimis dabartinėje lietuvių kalboje veikiausiai būtų pasirenkamos JK su *tapti*, mat dabar viena iš šių konstrukcijų „specializacijų“ yra reikšti tik kognityvinėje plotmėje atpažįstamus pokyčius *de dicto* teiginiuose (Mikulskas 2018: 44–46). Tačiau šią jungties *tapti* konstrukcijų specializaciją galima atpažinti ir to meto kalboje, plg.:

- (160) *Kadangi ius wifsur este ifchpuftiami ir pagadinami, ir atlikufiems Pagonims tækat, ir ape ius kalbama ira, bei piktas Garfas tapot.* BB Ez 36,3
 (161) *Waikai netikufiu ir blogų Szmonių, kurie wifşu kudzaufieghi buwa Szemeie. Nu efch ių tapau ßaifliũkas, bei ių efmi pafaka.* Job 30,8–9

Pagaliau keletą žodžių reikėtų tarti apie daiktavardinių komplementatyvų kalbamo-se konstrukcijose morfosintaksinį kodavimą: jie paprastai turi instrumentalio linksnį, su objekto daiktavardžiu derinami tik skaičiumi ir gimine. Tačiau vienu kitu atveju tokie komplementatyvai su objekto vardažodžiu derinami ir linksniu, t. y. turi akuzatyvo linksnį, plg.:

- (162) *Bei efch Ierufalemą akmenų kruvą ir Giwenimą Slibinų padarifiu, ir Miestus Iuda ifchpuftifiu, iog niekas thinai negiwens.* BB Jer 9,11

Panaši morfosintaksinio komplementų kodavimo tendencija išlaikoma ir minėtose inkliuzyvinio tipo JK su veiksmažodžiais *tapti, stotis / pastoti* ir *pavirsti* (tik derinimo su subjekto vardažodžiu atvejais komplementas atitinkamai turi nominatyvo linksnį, plg. (161), žr. 6.1.1, 6.2.1, 6.3 sk.)

RKKK su *(pa)daryti* ir daiktavardiniais komplementatyvais apžvalgą baigsime jų produktyvumą charakterizuojančiais skaičiais. Bendras šių konstrukcijų skaičius BB tirtoje imtyje – **112**; daiktavardinių komplementatyvų leksinių tipų (reprezentuojančių konstrukcijų tipus) skaičius – **60**, arba **53,6 proc.**; veiksmažodžio *daryti / padaryti* su daiktavardiniu komplementatyvu hapaksų skaičius – **46**, arba **41,1 proc.**; kalbamų konstrukcijų produktyvumą rodantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis, arba produktyvumo indeksas, tirtoje BB imtyje – **0,77**.

5.2.2. *(Pa)daryti* RKKK su būdvardiniais komplementatyvais BB vertime

Prisiminkime, kad formaliai RKKK su būdvardiniais komplementatyvais užrašome [NP_{NOM} V(*pa)daryti* NP_{ACC} AD]_{ACC / INS}]. Tikėtina, kad pirmiausia atitinkamos askriptyvinės JK buvo pasidaromos iš tikrosios sangrąžos RKKK su *(pa)daryti*, nes tokiu būdu iš pastarųjų į pirmąsias buvo perimamas savyje pokytį sukeliantis, taigi gyvas, agentyvus subjekto referentas, plg.:

- (163) *O Miefte, kuris tu fawūių kraughį pralieghi, ieib ateitų tawa czežas, ir kuris tu Deiwius tawip darai, kureis tu fawe apbiaurini, fawe kaltą padarai to krauii, kuri tu pralieghi, ir apfibiaurini Deiwemis, kures darai.* BB Ez 22,3–4

Matome, kad šiame pavyzdyje greta tikrosios sangrąžos konstrukcijos *tu Deiwius tawip darai, kureis tu fawe apbiaurini* vartojama tos pašios situacijos parafrazė jau su sangrąžine veiksmažodžio forma *apfibiaurini Deiwemis, kures darai*; panašiai galima parafrazuoti ir kitą čia vartojamą tikrosios sangrąžos konstrukciją *fawe kaltą padarai to krauii, kuri tu pralieghi* ~ *pasidarai kaltas tuo krauju, kurį pralieji*. Kad tokia parafrazė nebūtų savavališka, rodo ir anksčiau pateiktas pavyzdys (58), kurį patogumo dėlei čia pakartojame kaip (164):

(164=58) *Ir Numirufiop anis ne tur eiti, ir fawe neczištais nedariti. Tiktai ant wieno Tiewo ir Augiwef, Sunauf ir Dukterf, Brolio ir Sefseref, kuri wiro neturreia gal anis neczištais pafsidariti.* BB Ez 44,24–25

Antroje eilėje į antikauzatyvinę derivaciją stovi tos kalbamos RKKK su *(pa)daryti*, kuriose poveikį patiriantis objektinis referentas yra gyvas individas, tad atitinkamos JK subjektiniam referentui nesunku priskirti atsakomybę už patiriamo pokyčio rezultatą, plg.:

(165) *Bei tawa Tiewas NebukadNeZar padare għi Wiriaufiu ant Szwaigfdweifdžiū, Jfchmintingu, Chaldeū ir Sziniu, todel, iog ifchmintinga Dwafse iampi rafta buwa.* BB Dan 5,11–12

(166) *Teip ir tawe kruwiną padarjfiu, ir krauiū ne ifchbegfj. Kadangi Krauio trokfchti, tadda taw Krauio ne ifchbegti → ifchwengti-.* BB Ez 35,6

Metonimiškai atsakomybė už patiriamo pokyčio rezultatą gali būti priskiriama ir negyviems tokių JK subjektiniams referentams, pavyzdžiui, namams ar kraštui, kuriame gyvena už padarytas savo nuodėmes baudžiami žmonės ar tauta; tokių JK derivaciją iš atitinkamų RKKK nesunku įsivaizduoti, plg.:

(167) *Tu Szmogaus Waike, kada Namai Ifrael fawa Szemeie giwena, ir tą neczištą padare fawa giwenimu ir darbu (~ ir ta [žemė] nečysta **pasidarė** dėl jų gyvenimo ir darbų – R. M.), kaip iū giwenimas po iū akim buwa.* BB Ez 36,17

Tikėtina, kad vėliausiai savo antikauzatyvinių derivatų sulaukė tos kalbamos RKKK su *(pa)daryti* konstrukcijos, kurių poveikį patiriantys objektiniai referentai tėra negyvi manipuluojami objektai – atitinkamų JK subjektiniams referentams sunkiausia priskirti atsakomybę už jų patiriamo pokyčio rezultatą, plg.:

(168) *Padarik ruma tawa Schetro didi, ir ifchklok Gunius tawa giwenimo, ne czedik, intempk tawa Wirwes gerai, bei imufchk tawa Kūlus twirtai.* BB Iz 54,2

Vėlgi, *Senojo Testamento* tematinė specifika lėmė, kad ir kalbamomis RKKK su būdvardiniais komplementatyvais dažnai perteikiamos situacijos, kuriose veikiamas objektinis referentas patiria pokytį degradavimo linkme, plg.:

(169=55) *Winas dara βmones piktas.* BB Pat 20,1

(170) *Weifdek darbū Diewo, nefa kas gal ifchtaifiti ką ghis kraiwu dare?* BB Mok 7,13

(171) *Teip Badą ir piktas mėdinas Szweris efch ant iufū ufsiūfiu, thie ius padaris beberniū.* BB Ez 5,17

(172) *Ghis wæda Ifchmananczius kaip Plefchimma, ir Sudzes dara durnais.* BB Job 12,17

Kalbamomis RKKK tirtoje BB imtyje labai dažnai perteikiamos desakralizavimo arba impurifikavimo situacijos, kuriose kas nors savo veiksmiais objektus, institucijas ar individus daro nešventus arba moraliai nešvarius (*nečystus*), plg.:

- (173) *Iu Kunigai perkreip mana Sokana dide fila, ir neschwentą padara mana Schwentibę.* BB Ez 22,25–26
- (174) *Anis netur perfkirimo tarp Schwento ir Neschwento, nei βinna kas czjfta alba neczjfta ira, bei ne schwent3 Sabbathų mana, bei efch efmi tarp iu neschwentu darams.* Ez 22,26
- (175) *Ir wifsi wiriaufieghi Kunigų fu Szmonims tuleropai fufsigrieschija budu wifsokių neapikantų Pagonų, ir neczjftais padarą Namus PONO, kurius ghis pafchwentens buwa Ierufaleme.* BB 2Met 36,14
- (176) *Kaip tada waikai Babilonios iofpi ateija, idant fu ie gulletu, budu meiles, padare ghi anus neczjftus fawa kekfchifte.* BB Ez 23,17

Iš 107 kalbamų RKKK su būdvardiniais komplementatyvais net 59, arba 55,1 proc., konstrukcijos perteikia situacijas, kuriose veikiamas objektinis referentas patiria pokytį degradavimo linkme. Iš pastarųjų konstrukcijų net 38, arba 64 proc., perteikia minėtas desakralizavimo arba impurifikavimo situacijas. Aptariant panašias konstrukcijas su daiktavardiniais komplementatyvais, buvo minėta, kad vietoje tuomet dar nesamų JK su *darytis / pasidaryti* antikauzatyviniais RKKK atitikmenimis pirmiausia siūlėsi inkliuzyvinės JK su *pavirsti*, kurių specializacija inherentiškai ir buvo reikšti subjektinio referento pokytį degradavimo linkme. Analogiškai ir RKKK su būdvardiniais komplementatyvais, vietoje tuo metu dar tik beatsirandančių antikauzatyvinių atitikmenų su *darytis / pasidaryti* pirmiausia galėtume tikėtis askriptyvinių JK su *pavirsti*. Tačiau iš slinkties veiksmožodžio kilusi jungtis (*pa*)*virsti* nelinkusi prisijungti būdvardinių komplementų. Šis ribojimas galioja ir dabartinėje lietuvių kalboje, nors veikiamas inkliuzyvinių JK su (*pa*)*virsti* analogijos, jis dabar nėra toksai griežtas (Mikulskas 2018: 22–30). Vis dėlto viena kita askriptyvinė konstrukcija su šia jungtimi buvo pasidaroma jau senųjų raštų laikais. Ne išimtis ir BB vertimas, plg. anksčiau pateiktą pavyzdį (172) su RKKK ir toliau einantį pavyzdį (177) su askriptyvine jungties *pavirsti* konstrukcija, neatsitiktinai žyminčia neigiamai vertinamą subjektinio referento pokytį:

- (177) *Kunigaikščtei Zoano ira Paiki, ifchmintingi Dumczius Pharaona Rate Durnais pawirta.* BB Iz 19,11

Tačiau tenka pastebėti, kad kitoje BB vertimo vietoje su šiuo neigiamos konotacijos būdvardžiu eina jau kitos jungtys, kurioms būdvardinių komplementų prisijungimas nėra problema, plg. (133), patogumo dėlei toliau pakartotą kaip (178):

- (178) *Imk fchitą Kupkele Wino pilną ruftibes, ifch mana rankų, ir teger ifch tos wifsos Szmones, kuriump efch tawe fiuncziu, Idant anis gertų, fwirdinetų ir **durnais pafstotų** [taptų] delei kardo, kuri efch <iu→> ant ių uβufiunfju.* BB Jer 25,15–16

BB vertime dažniausiai kalbamų RKKK su būdvardiniais komplementatyvais antikauzatyviniais atitikmenimis, perteikiant referento pokytį degradavimo linkme, pasirenkamos askriptyvinės jungties *tapti* konstrukcijos, plg.:

- (179) *Nefa efch maną didi Wardą, kurfai per ius po akim Pagonų nefchwentu tapa, kuri ius tarpa thu nefchwentu padaret, pafchwenfiu.* BB Ez 36,22–3
- (180) *Kada Wiras nog Moters atfifkirdin, ir ana atftos nog io, ir imma kitą Wirą, bau gal ghis anos wel priįmti? Er ne teip Szeme ifch to taptu neczifsta?* BB Jer 2,37–3,1
- (181) *Kaipo Aukfas teip nudemais apiūdawęs ira. Ir geriaufis Aukfas teip biaurus tapa?* BB Rd 4,1

Ypač kalbamu atžvilgiu yra akivaizdus pavyzdys (179), kuriame su tuo pačiu būdvardžiu *nefchwentu* greta vartojama RKKK su *padaret* ir jos antikauzatyvinis atitikmuo JK su *tapa*.

Askriptyvinės JK su *tapti* ir *stotis* / *pastoti* visada buvo po ranka BB vertėjui / redaktoriams, kai kalbamoms RKKK, žyminčioms situacijas, kuriose veikiamas objektinis referentas patiria teigiamą pokytį, prireikdavo antikauzatyvinių atitikmenų, plg. (183) su (184) ir (185) su (186):

- (183) *Tu Karaliaughi ant wifsa, tawa rankoie ira ftipribe ir macis, tawa rankoie ira, koβną didziu ir ftipru padaritj.* BB 1Met 29,12
- (184) *Bei Danielas ftoios didis [macnus] karalifteie Dario, ir karalifteie Cores Perfū.* BB Dan 6,29
- (185) *Tugi ir tu nū buk Giedoie, bei kentek tawa gædą, iog tu tawa Sefseri gerefnę padarei.* BB Ez 16,52
- (186) *Ir kada Piktafis Geru tampa, tadda iem nekenks, iog pikts buwa.* BB Ez 33,12

Pagaliau keletą žodžių tarsime apie RKKK veiksmožodžio (*pa*)*daryti* būdvardinių komplementatyvų morfosintaksinį kodavimą. Tirtoje BB imtyje iš 107 tokių konstrukcijų 41, arba 38,3 proc. atvejų, šie būdvardžiai turi instrumentalio linksnį, taigi su objekto daiktavardžiu derinami tik gimine ir skaičiumi. Likusiais atvejais veiksmožodžio (*pa*)*daryti* komplementatyvo būdvardžiai tokiose konstrukcijose derinami su jų objekto daiktavardžiais, taigi turi akuzatyvo linksnį. Matome, kad kalbamose konstrukcijose jų veiksmožodžio komplementatyvo būdvardžiai gerokai dažniau derinami su jo objekto vardažodžiais negu atitinkami daiktavardžiai. Į akis ypač krenta komplementatyvo pozicijoje esančios tos pačios būdvardinės leksemos nevienodi linksniai (plg. (173) ir (174)), nors pavieniai taisymai išduoda vertimo autorių / redaktorių pirmenybę teikus tokio būdvardžio derinimui su objekto daiktavardžiu, plg. (43), patogumo dėlei toliau pateikiamą kaip (187):

- (187=43) *PONas Salomoną wif sada <didefniu→> didefni dare po akim wifso Ifraelo.* BB 1Met 29,25

Skaičiuojant kalbamų RKKK su būdvardiniais komplementatyvais pavartojimo pasirinktoje BB imtyje atvejus ir tipus, į bendrą skaičių buvo įtrauktos ir tos konstrukcijos, kurių būdvardinio komplementatyvo sintaksinėje pozicijoje randame lyginamąją konstrukciją (plg. (188), (189)) ar pažyminio sakinį (plg. (190), (191)), semantiškai patikslinančius prieš juos einančius (dažnai tik numanomus) būdvardinius įvardžius, plg.:

- (188) *Efch apwelku Dangu Vβtemimu ir padarau io Dengalą (tokį – R. M.) kaip Maiβą.* BB Iz 50,2–3
- (189) *Ir padare Nafrųs mana (tokius – R. M.) kaip afchtran kallawią.* BB Iz 49,1–2
- (190) *O tu Szmanių farge? Kodel darai mane (tokį – R. M.), iog efch ing tawe ifsitinku?* BB Job 7,20
- (191) *Kurfai tu Szenklus ir Czudus darei Egýptu Szemeie, ikki fchei dienai, ant Ifraelo ir Szmonių, ir saw Wardą padarei (tokį – R. M.) kokfai fche diena ira.* BB Jer 32,20

RKKK su tokio tipo būdvardiniais komplementatyvais tirtoje BB imtyje rasta 12. Pastebėtina, kad tokios RKKK, kaip (188) ir (189), turi antikauzatyvinius atitikmenis jungties *tapti* konstrukcijų dominijoje, plg.:

- (192) *Mana Vkis tapa man (toks – R. M.), kaip Lewas, girrioie, ir riek prifch mane, todelei efch io nebekencziu.* BB Jer 12,7–8
- (193) *Tu tapei mumus (toks – R. M.) kaip Schullinjs nebenorins teketi.* BB Jer 15,18

Bendras kalbamų RKKK su būdvardiniais komplementatyvais tirtoje BB imtyje skaičius – $107 + 12 = 119$; iš jų (komplementų leksinių) tipų skaičius – **64**, arba **53,8 proc.**; iš jų hapaksų – **54**, arba **45,4 proc.**; taigi, šių konstrukcijų produktyvumo indeksas tirtoje BB imtyje – **0,84**. Matome, kad RKKK su būdvardiniais komplementatyvais produktyvumas tirtoje BB imtyje yra didesnis negu čia fiksuotų tokių konstrukcijų su daiktavardiniais komplementatyvais (**0,77**). Šis faktas dera su faktu, kad pirmieji pavieniai antikauzatyviniai derivatai (visaverčių askriptyvinių JK su *darytis / pasidaryti* pirmtakai) BB vertime fiksuoti būtent iš pirmojo tipo konstrukcijų.

5.2.3. Bendra RKKK su *(pa)daryti* produktyvumo tirtoje BB imtyje statistika

Bendras tirtoje BB imtyje rastų *(pa)daryti* RKKK su abejopais komplementatyvais skaičius – 112 (su daiktavardiniais komp.) + 119 (su būdvardiniais komp.) = **231**; konstrukcijos su daiktavardiniais komplementatyvais sudaro **48,5 proc.**, o konstrukcijos su būdvardiniais komplementatyvais – **51,5 proc.** visų RKKK su *(pa)daryti* atvejų; bendras RKKK su *(pa)daryti* (komplementatyvų leksinių) tipų skaičius – 60 (daiktavardinių komp.) + 64

(būdvardinių komp.) = **124**, arba **53,7 proc.** visų tokių konstrukcijų atvejų; bendras RKKK su *(pa)daryti* (komplementatyvų) hapaksų skaičius – 46 (daiktavardinių komp.) + 54 (būdvardinių komp.) = **100**, arba **43,3 proc.** visų tokių konstrukcijų atvejų; bendras kalbamų RKKK produktyvumo tirtoje BB imtyje indeksas – **0,81**. Hapaksų procentas nuo bendro hapaksų skaičiaus taip pat akivaizdžiai rodo esant šiek tiek skirtingą RKKK su daiktavardiniais ir su būdvardiniais komplementatyvais produktyvumą tirtoje BB imtyje: pirmųjų yra **46 proc.**, antrųjų – **54 proc.**

Baigdami šį skyrių, prisiminkime, kad bendras sakinių su *(pa)daryti* skaičius tirtoje BB imtyje – **1077**, taigi šio veiksmožodžio konstrukcijos su komplementatyvais sudaro **21,4 proc.**

6. RKKK su veiksmožodžiu *(pa)daryti* antikauzatyviniai atitikmenys BB vertime

Toliau iš eilės aptariamos aspektinių jungčių *tapti, stotis / pastoti ir pavirsti* konstrukcijos, dėmesį skiriant jų semantinei distribucijai ir tam, kiek ši distribucija leidžia spręsti apie kiekvienos iš minėtų jungčių semantinę specializaciją bei galimus turėti aspektinius profilius. Kiekvieno aptarimo pabaigoje pateikiama kvantitatyvinė tų jungčių vartosenos tirtoje BB imtyje analizė, t. y., kaip anksčiau RKKK atveju, bus suskaičiuoti konstrukcijų pavartojimo atvejai, (komplementų leksiniai) tipai, hapaksai ir produktyvumo indeksai (atskirai askriptyvinėms ir inkliuzyvinėms JK atmainoms ir kartu abiem atmainoms). Panašūs skaičiavimai pateikiami ir toms veiksmožodinėms leksemoms, kurios greta JK vartojamos ir egzistencinėse (/ lokatyvinėse) konstrukcijose arba eina perifrastinių konstrukcijų pagalbiniais veiksmožodžiais. Pastarosios konstrukcijų atmainos čia apžvelgiamos todėl, kad, Ludwigo Wittgensteino (1958) *giminė panašumų* saitais būdamos susijusios su mums rūpimomis JK, jos netiesiogiai liudija ir šių konstrukcijų įsitvirtinimą kalboje. Nustatę kalbamų JK semantinę diferenciaciją aiškiau matysime, kokiuose būdinguose kontekstuose jos buvo pasirenkamos kaip antikauzatyviniai RKKK su *(pa)daryti* atitikmenys. Žvelgdami į kalbamų JK (komplementų leksinių) tipų skaičius ir produktyvumo indeksus tirtoje BB imtyje, drąsiau galėsime spręsti apie šių konstrukcijų įsitvirtinimą to meto kalboje, vadinasi, ir kiek kuri konstrukcija buvo stipri konkuruodama su dar tik pirmuosius žingsnius žengiančia jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcija.

6.1. Jungties *tapti* konstrukcijos ir jų sintaksiniai partneriai BB vertime

Pirmiausia iš eilės bus aptariamos inkliuzyvinės bei askriptyvinės jungties *tapti* konstrukcijos, toliau trumpai apžvelgiamos egzistencinės (/ lokatyvinės) šios veiksmažodinės leksemos konstrukcijos ir pagaliau perifrastinės (perfekto ir kt.) konstrukcijos, kuriose kalbama leksema eina pagalbiniu veiksmažodžiu. Akivaizdu, kad veiksmažodžių *buvo* vs. *tapo*, kaip ir toliau aptariamo *stojos* / *pastojo*, pasirinkimą JK nulemia skirtis būseną vs. būsenos pokytis (ingresija į kitą būseną). O perifrastinės konstrukcijos pagalbinių veiksmažodžių alternatyvus pasirinkimas nėra toks aiškus, mat frazė su *būti* gali būti interpretuojama ir kaip perteikianti neribotai besitęsiančią rezultatinę būseną, ir kaip momentinį įvykį – ingresiją į tą būseną. Pokytį žyminčio veiksmažodžio (*tapo* arba *stojos* / *pastojo*) pasirinkimas leidžia išvengti nepageidaujamos dvejetainės interpretacijos, plg.:

- (194) *Rehabeam ušmigga fu fawa Tiewais, ir <buwa _→> |Hapa-| pakaftas Mieste Dowido. BB 2Met 12,16*

6.1.1. Inkliuzyvinio tipo jungties *tapti* konstrukcijos BB vertime

Peržiūrėjus šio tipo JK tirtoje BB imtyje, matyti, kad dažniausiai jų žymimų pokyčio įvykių turinį sudaro situacijos, kuriose subjektinis referentas užima tam tikras institucines pareigas (pavyzdžiui, *tampa* karaliumi), įgyja tam tikrą statusą žmonių tarpusavio santykių horizontalėje (pavyzdžiui, *tampa* draugais arba priešais), užima tam tikrą padėtį ar rangą socialinių vaidmenų hierarchijoje (pavyzdžiui, *tampa* kieno tarnu (*padonu*) arba viršininku) arba užsiėmimų / profesijų horizontalėje (pavyzdžiui, *tampa* plėšiku (*razbainyku*), kariu ir pan.). Panašiais atvejais subjektinis referentas yra daugiau ar mažiau atsakingas už savo patiriamo pokyčio rezultatą (pavyzdžiui, noriai priima naujas pareigas ar naują statusą), plg.:

- (195) *Pirmą mætą Dariuso funaus Ahafuero, ifch Mædu plemes, kurfai ant karalifstos Chaldeų karaliumi tapa. BB Dan 9,1*
- (196) *Potam Draugais tapa Iofaphat karalius Iuda fu Ahafia karaliumi Ifraelo, kurfai pikst buwa darbofą fawa. BB 2Met 20,35*
- (197) *Ghis raudoij naktimis, kaip iem afcharos per kroftus tæk, Nera newiena ifch wijsu io Genczių kuris ghi linkfmintų, wijsi io Artimefni apiük ghi, ir tapa (~ pavirto – R. M.) Neprieteleis io. BB Rd 1,2*
- (198=152) *Ghis pakirta teipaieg ir Moabitus, kaip Moabitai Dowidui padonais tapa. BB 1Met 18,2*

- (199) *A kaip ghis pagimdjs Sūnu, bei tas tampa Rafbainjku, Kurfai pralieij Kraughj, alba fchų daiktų wieną dara, bei kitų daiktų newieno ne dara.* BB Ez 18,10–11

Individo ingresijos į naujas pareigas scenarijuose (plg. (195), (198)) jungties veiksmažodžio *tapti* perteikiamo įvykio momentiškas lengvai suvokiamas, mat tokia ingresija paprastai sutampa su tam reikalingu performatyviu / simboliniu aktu: čia veiksmažodis aiškiai žymi kompletyvinę–tranzitinę pokyčio įvykio fazę, taigi yra priskirtinas atsitikimo (*achievement*) predikatų akcionaliniam tipui. Kitais atvejais subjekcinio referento tranzicijos į naują statusą momentiškas suvokimas labiau priklauso nuo konteksto. Pavyzdžiui, juk žinome, kad draugais ar priešais galima tapti *ilgainiui, palaipsniui*, ir tuomet, pabrėžiant pokyčio įvykio inkrementinį pobūdį, galėtų būti pasirenkamas predikatas (*pa*)*virsti*, plg. (197). Toks pasirinkimas būtų ypač suprantamas tuomet, kai norima pabrėžti emocinio santykio pokytį, t. y. draugiškumo tarp individų radimąsi. Tačiau politinių įvykių scenarijuose tapimas draugais ar priešais paprastai institucionalizuojamas: pavyzdžiui, draugais tampama sudarius sąjungą, o priešais – pradėjus karą, plg. (196). Tokiais atvejais subjekcinio referento tranzicijos į naują statusą momentiškas lengviau suvokiamas. Iš viso tokio tipo pokyčio įvykius žyminčių JK su *tapti* tirtoje BB imtyje rasta 8, o tai sudaro 22,2 proc. visų čia užfiksuotų inkliuzyvinių *tapti* konstrukcijų. Taigi minėtuose scenarijuose JK su *tapti* aiškiai siūlėsi kaip antikauzatyviniai (*pa*)*daryti* RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais atitikmenys, konkuruodamos šiuo atžvilgiu tik su jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijomis.

Nemaža dalimi inkliuzyvinių JK su *tapti* reiškiamas subjekcinio referento pokytis (pokyčio rezultatas) tėra jo kognityvinė projekcija vertybiškai orientuotoje mentalinėje socialumo kategorijų erdvėje. Tokiomis JK reikiama dviejų esinių tapatinimo teiginiai gali būti *de re* ir *de dicto* pobūdžio. Pastaruosiuose subjekcinis referentas kalbėtojo kategorizuojamas subjektyviai, be atsparos tikrovėje, plg. (203). Subjekcinio referento pokyčio, kuris tėra kognityvinė projekcija mentalinėje erdvėje, raiškai nereikalinga trukmė, todėl tokiais atvejais jungtis *tapti* žymi momentinį įvykį, plg.:

- (200) *Kaipo Babilonia tapa Stebuklu tarp Pagonu?* BB Jer 51,41
- (201) *Bei Moab tapa apiūku ir ifchganfcziu, wifsiems, aplinkui ię giwenantiems.* BB Jer 48,39
- (202) *Namai mufu Schwentibes ir Schlowes, kuriofą tawe mufų Tiewai garbinoia, Vgnimi ira ifchkurenti, ir wifsi mufų grafchus daiktai, gęda tapa.* BB Iz 64,10
- (203=161) *Waikai netikufių ir blogų Szmonių, kurie wifų kudzaufieghi buwa Szemeie. Nu efch ių tapau βaifliūkas, bei ių efmi pafaka.* BB Job 30,8–9

Iš viso tokio tipo pokyčio įvykius žyminčių JK su *tapti* tirtoje BB imtyje rasta 15, o tai sudaro 41,7 proc. viso čia užfiksuotų inkliuzyvinių *tapti* konstrukcijų skaičiaus. Šiuose kontekstuose jungties *tapti* konstrukcijos, kaip antikauzatyviniai (*pa*)*daryti* RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais atitikmenys, galėjo būti pirmiausia pasirenkamos, nors jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos, kaip matysime toliau, čia irgi galimos.

Kaip žinome, BB vertimo laikotarpiu antikauzatyvinės derivacijos keliu besirandančių jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijų subjektinis referentas tebėra agentyvus, intencionalus ir už savo patiriamo pokyčio rezultatą atsakingas individas. Todėl veiksmožodžio (*pa*)*daryti* RKKK su kauzuotą pokytį patiriančiais negyvais objektiniais referentais dar negalėjo turėti savo antikauzatyvinių atitikmenų. Tokių RKKK antikauzatyviniais atitikmenimis, esant poreikiui, galėjo būti pasirenkamos JK su *tapti*, kurioms negyvas subjektinis referentas nebuvo problema. Tais atvejais, kai RKKK su (*pa*)*daryti* žymimas neigiamas objektinio referento pokytis, arba kai kontekstas išryškina inkrementinį pokyčio pobūdį, dėl antikauzatyvinio atitikmens vaidmens jungties *tapti* konstrukcijoms teko konkuruoti su jungties *pavirsti* konstrukcijomis (plg. (206)), plg.:

(204) *Ir ta auga, bei tapa platus Winomædis ðæmu Kelmū.* BB Ez 17,6

(205) *A akmū kurfai Stulpą ifchtikka, tapa didis Kalnas, iog wiřsą Szemę papilde.*
BB Dan 2,35

(206=155) *Mieftai tawa Schwentibes Puftine pawirta. Zion tapa Puftinę Ierufalemas gul ifchpuftitas.* BB Iz 64,9

Pavyzdžių (204) ir (205) kontekstas leidžia manyti, kad juose jungties *tapti* konstrukcijos žymi kompletyvinę–tranzitinę inkrementinio pokyčio fazę. Pabrėždami inkrementiškumą šiose konstrukcijose vietoje jungties *tapti* galėtume pasirinkti jungtį *pavirsti*. Išties Antanas Rubšys (BŠR) *Senojo Testamento* BB Dan 2,35 eilutę verčia: *Bet akmuo, trenkęs į statulq, virtho dideliu kalnu ir pripildė visą žemę.*

Jungties *tapti* daiktavardiniai komplementai BB vertime dažniausiai koduojami instrumentaliu, tad su subjekto daiktavardžiu derinami tik gimine ir skaičiumi. Tačiau tirtoje imtyje devyniose iš 38, arba 23,7 proc., čia rastų tokių inkliuzyvinių JK šie komplementai derinami su subjekto daiktavardžiu ir linksniu (turi nominatyvo linksnį, plg. (203) ir (207) toliau):

(207) *O anis įrustinoia ir įkerfchinoia io Schwentą Dwafse, Todelei tapa ghis ių Neprietelius, ir kariawa prifch ios.* BB Iz 63,10

Bendras inkliuzyvinių JK su *tapti* tirtoje BB imtyje skaičius yra **38**; šių konstrukcijų (komplementų leksinių) tipų priskaičiuota **27**, o tai sudaro **71 proc.** visų atvejų skaičiaus;

hapaksų rasta 24, o tai sudaro 63,2 proc. visų atvejų skaičiaus; taigi produktyvumą charakterizuojantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis, arba produktyvumo indeksas, yra 0,89.

6.1.2. Askriptyvinio tipo jungties *tapti* konstrukcijos BB vertime

Askriptyvinių JK su *tapti* tirtoje BB imtyje rasta beveik dvigubai daugiau negu inkliuzyvinių JK su šiuo veiksmažodžiu. Šio tipo konstrukcijų gausa leidžia manyti, kad jos, kaip antikauzatyviniai RKKK su *(pa)daryti* atitikmenys, veikiausiai buvo pasirenkamos dažniausiai. Rimtesnę konkurenciją šiuo atžvilgiu šioms konstrukcijoms galėjo sudaryti askriptyvinės JK su *stotis* / *pastoti*, mat, kaip buvo minėta anksčiau (žr. 5.2.2 sk.), jungtis *pavirsti* retai prisijungdavo būdvardinius komplementus²¹, plg.:

- (208) *O kaip Afsa fchus Szodzius girdeia ir praneschimma Obed Pranascho, tapa ghis linkfmas, ir atmete Neapikantas ifch wifsos Szemes Iuda ir BenIamin.* BB 2Met 15,8
- (209) *Dziaukesi tada Iaunikait tawa iaunifsteie, ir te ftow fchirdis tawa linkfma iaunifsteie tawa, Darik ko tawa fchirdis nor, ir kas tawa akims itinka.* BB Mok 11,9
- (210=85) *Kaip Indas Pudziaus fukulems ira, ir negal wel cielu <pastoti _->> /-tapti-/. Teipo ir efch fchitas Szmones ir fchita Miestą fulaußifiu.* BB Jer 19,11

Anksčiau aptartuose inkliuzyvinių JK su *tapti* pavyzdžiuose jungties veiksmažodis daugiausia yra būtojo ar būsimojo laiko formos. Šios formos paprastai žymi momentinį pokyčio įvykį ir geriausiai yra prisitaikiusios prie subjektinio referento ingresijos į naująją (realią ar virtualią) būtį reikšti. Tarp tirtoje BB imtyje rastų askriptyvinių JK su *tapti* ne vienoje jungties veiksmažodis yra esamojo laiko formos. Šios formos taip pat gali žymėti momentinį pokytį, ypač jeigu jis vyksta po kito įvykio, plg.:

- (211=131) *Kaip liauies prarakawimas, teip βmones tampa medini ir pufti.* BB Pat 29,18

Taip pat šio jungties veiksmažodžio esamojo laiko formomis yra įprasta reikšti pokyčio įvykio habitualumą. Bet habitualumo efektą sukuria pasikartojantys momentiniai pokyčiai, arba perėjimo į kitą būseną (tranzicijos) įvykiai, plg.:

- (212) *Ir kada ira mokinnams ifchmintingafsis, tada kitrefnis tampa.* BB Pat 21,11

Tačiau kalbamo jungties veiksmažodžio esamojo laiko formos tam tikruose kontekstuose gali reikšti ir aktualiai besirutuliojantį pokyčio įvykį, arba progresyvinį jo aspektą, plg.:

²¹ Prisiminkime, kad tirtoje BB imtyje su šia jungtimi užfiksuotas vienintelis būdvardinis komplementas *durnais* (*pawirta*), su kuriuo, beje, užfiksuotos vartojamos ir kitos dvi jungtys – *tapti* ir *stotis* / *pastoti*, žr. (177) ir (178).

(213) *Wiſi wandenei tek ing Iures, o tacziau Iures ne tampa pilnefnes.* BB Mok 1,6–7

Šiame pavyzdyje pirmasis įvykis yra susijęs su antruoju priežastiniu ryšiu: daroma prielaida (kuri nepasitvirtina), kad tolydžio rutuliojantis pirmajam įvykiui – vandenų tekėjimui į jūres – pastarosios turėtų keistis (pilnėti, tapti pilnesnės). Esant tokiai abiejų įvykių priklausomybei, predikato *tampa* esamojo laiko forma veikiausiai nurodo patį pokyčio (čia neišsipildančio) progresą, o ne jo rezultatą. Žinoma, galime kalbėti tik apie tam tikrą laiką trunkančio inkrementinio pokyčio progresyvumą. Dėl žmogaus širdyje tolydžio besikauptiančių pikėtų darbų, jos patiriamo pokyčio inkrementiškumas (pilnėjimas) aiškiai suvokiama toliau einančiame pavyzdyje:

(214) *Kadangi ne toiau fudijma ira ant piktų darbų, thū fchirdis βmogaus pilna tampa piktų darbų.* BB Mok 8,11

Tačiau eidamas jungties būtojo laiko formos *tapo* komplementu, tas pats būdvardis viena-reikšmiškai fiksuoja momentinio pokyčio įvykio rezultatą, plg.:

(215) *Tadda dziaugefi wiſi Wiriaufieghi ir wiſsas Szmones, ir atneſche, bei įmete ing Skrine, ikki pilna tapa.* BB 2Met 24,9–10

Belieka pastebėti, kad subjektinio referento pokyčio habitualumą ar progresyvumą žyminčios JK su jungties forma *tampa* galėjo būti pasirenkamos RKKK su forma *(pa)dar* antikauzatyviniais atitikmenimis, kai šios reikšdavo analogiškus kauzuojamo objektinio referento pokyčio aspektus, plg.:

(216) *Ghis ne dūft Dwafei mana atfigauti, bet dara mane pilna vargų.* BB Job 9,17–18
(~ *Aš tampa pilnas vargų* – R. M.)

Jungties *tapti* būdvardinių komplementų leksinių tipų įvairovę nuolat papildydavo dalyviai iš perifrastinių konstrukcijų: kai šių konstrukcijų dalyviniai dėmenys koordinacijos kontekstuose būdavo vartojami kartu su atitinkamos jungties būdvardiniais komplementais, jie paprastai būdavo interpretuojami „būdvardiškai“ ir tapdavo tos jungties konstrukcijos dalimi, plg.:

(217) *Bei Protingų nekurie puls, idant anis ifchmeginti, czifti ir ſkaiſtus taptų, ikki galo.* BB Dan 11,34–35

Ilgainiui augant askriptyvinių JK su *darytis* / *pasidaryti* produktyvumui, jos, deja, negalėjo savo leksinių tipų pasipildyti analogišku keliu, nes šis veiksmožodis, skirtingai nei veiksmožodžiai *tapti* ir *stotis* / *pastoti*, greta jungties funkcijos taip ir neįgijo pagalbinių veiksmožodžio perifrastinėse konstrukcijose funkcijos.

Toliau pateikiamas pavyzdys (218) yra indikatyvus tuo, kad parodo tikrą ano meto jungties *darytis / pasidaryti* padėtį. Greta vartojamos RKKK su *padaryti* (*kuri ius tarpa thu nefchwentu padaret*) vartojamas pasyvinis šios konstrukcijos variantas *kurfai per ius po akim Pagonų nefchwentu padaritas ira*; apsižiūrėjęs, kad medialinės reikšmės konstrukcija čia tik-
tų geriau, pasyvinė konstrukcija taisomą į JK su *tapti* (*kurfai per ius po akim Pagonų nefchwentu tapa*): matyt, konstrukcijai *kursai per jus po akim pagonių nešventu pasidarė* dar nebuvo atėjęs laikas, plg.:

- (218) *Nefa efch maną didi Warda, kurfai per ius po akim Pagonų nefchwentu <padaritas _ ira _→> /-tapa-/*, *kuri ius tarpa thu nefchwentu padaret, pafchwenfju.*
BB Ez 36,22–23

Atliekant skaičiavimus, prie askriptyvinių JK su *tapti* buvo priskirti ir tie atvejai, kai būdvardinių komplementų vietoje randamos lyginamosios konstrukcijos [*kaip NP_{NOM}*], plg.:

- (219=192) *Mana Vkis tapa man* (toks – R. M.), *kaip Lewas, girrioie, ir riek pifch mane, todelei efch io nebekencziu.* BB Jer 12,7–8
(220=193) *Tu tapei mumus* (toks – R. M.) *kaip Schullinjs nebenorins teketi.* BB Jer 15,18

Šie pavyzdžiai yra gera iliustracija, kad JK, taip pat ir ingresyvinio aspekto, yra paremtos kategorizuojančia lyginimo operacija (žr. 2 sk.). Beje, JK, kurių predikatyvo pozicijoje randame lyginamąją konstrukciją, galima analizuoti ir kaip askriptyvines, ir kaip inkliuzyvines, plg. *Tu tapei mumus kaip Schullinjs nebenorins teketi* ~ *Tu tapai mums šuliniu, nebenorinčiu tekėti.* Plg. dar (219) ir *Kada tafsai tarp Lewienų giwæna, tapa ghis iaunas Lewas.* BB Ez 19,6. Toks tarpinis konstrukcijos statusas rodo, kad abu minėtieji JK tipai – askriptyvinis ir inkliuzyvinis – turi tą patį ontologinį pamatą: jį sudaro tapatumo tarp dviejų esinių teigimas (Mikulskas 2009: 150–151). Ingresyvinio aspekto raiškos atveju teigiama, kad vienas esinys (tam tikru momentu) ima egzistuoti kaip kitas.

Tirtoje BB imtyje rastų askriptyvinių JK su *tapti* komplementų būdvardžiai dažniausiai derinami su jų subjektų daiktavardžiais linksniu, gimine ir skaičiumi. Vis dėlto 5 atvejais iš 71 (7 proc.) jie čia, analogiškai atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų daiktavardiniais komplementams, turi instrumentalio linksnį (plg. (210) ir (218)). Tačiau tai palyginti menkas procentas. Toliau pateikiamame pavyzdyje matyti, kaip vertimo autorius / redaktoriai, taisydami jungties *tapti* komplementų būdvardžių giminę, nuosekliai išlaiko jų derinimą linksniu su subjekto daiktavardžiu, plg.:

- (221) *Ir tawe ušauginau, ir dawiau <dide→> didi tapti, kaip belmenį ant Lauko, ir buwai nu <ušaugufi→> ušau_gens_ ir <dide→> did_is_ bei <graβi→> graβis <tapufi→> ta_pens_.* BB Ez 16,7

Bendras tirtoje BB imtyje rastų askriptyvinių JK su *tapti* skaičius yra **71**; iš jų (komplementų leksnių) tipų – **44**, arba **62 proc.** visų atvejų; iš jų hapaksų – **33**, arba **46,5 proc.** visų atvejų; produktyvumą charakterizuojantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,75**.

6.1.3. Egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos su veiksmažodžiu *tapti* BB vertime

Neišvengiamas JK palydovas kalboje yra egzistencinės konstrukcijos su tos pačios kilmės veiksmažodine leksema, kaip ir jungtis. Kai egzistencinės konstrukcijos predikatu eina dinaminės prigimties veiksmažodis, juo, kaip ir atitinkama jungtimi, gali būti reiškiamas ingresyvinis (ppr. būtojo ar būsimojo laiko formomis) arba progresyvinis (ppr. esamojo laiko formomis) pokyčio įvykio aspektai. Tokiose egzistencinėse konstrukcijose dažnai nurodomas vienas (rečiau abu) iš lokatyvinių egzistencinio įvykio participantų: šaltinio (*source*) participantas ((S) argumentas), reiškiama konstrukcija [*iš* NP_{GEN}] ir nurodantis, iš kur daiktas ar būseną kyla arba atsiranda; paskirties (*goal*) participantas ((G) argumentas), reiškiama konstrukcija [*i* NP_{ACC}] arba tiesiog NP_{LOC} ir nurodantis vietą, kurioje tas daiktas ar būseną kyla arba atsiranda. Jeigu tokių konstrukcijų lokatyvinis participantas pasako reminię informaciją, jos dar gali būti vadinamos lokatyvinėmis, skiriant jas nuo tikrųjų egzistencinių konstrukcijų, kuriose lokatyvinis participantas pasakomas temoje (plačiau žr. Mikulskas 2009: 123–126). Aptardami kalbamas konstrukcijas, šią nuo jų informacinės struktūros priklausančią skirtį, kaip tyrimui nerelevantišką, ignoruojame ir patogumo dėlei užrašome jas čia kaip *egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijas* (plg. „lokalizuotos / lokalizuojamos egzistencijos“ sąvoką, *ibid.*, 126).

Tirtoje BB imtyje rastos **9** egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos su veiksmažodžiu *tapti*, o tai sudaro **5 proc.** visų čia rastų su šiuo veiksmažodžiu konstrukcijų (skaičiuojant ir perifrastines konstrukcijas). Nė vienoje iš jų nereiškiamas (S) argumentas, tik (G) argumentai, plg.:

- (222) *Garbe Diawo Ifraelo, ateia ifch Ritų, ir ušeia kaip didis wandū uš. Ir tapa labai fchwiefu ant Szemes nog io Garbes.* BB Ez 43,2

- (223) *Ir bus, kaip ius bufit augę ir iufu daugia tapa βemeie.* BB Jer 3,15–16

Keturiose konstrukcijose egzistencinis veiksmažodis *tapti* su lokatyviniu argumentu sudaro glaudžias kolokacijas, taip įgydamas konkretesnes reikšmes, plg.:

- (224) *O tu ant Egipto bufi gedoie, kaip ant Afsyrios gedaie tapai.* BB Jer 2,36
 (225) *Nefa Koios io Spanftufu tapa, ir ghis waikfchczoi Szebangufu.* BB Job 18,7–8

Tokių pavyzdžių, kaip (224), tirtoje BB imtyje užfiksuota dar du: visuose kolokacijos (*kam nors*) *būti* / *tapti gėdoje* (~ *atsidurti gėdoje* – R. M.) reikšmė gali būti konkretinama ‘patirti gėdą, gėdytis, susigėsti’. Pavyzdyje (225) kolokacijos *spqstuose tapti* reikšmė gali būti konkretinama ‘pakliūti, patekti į spąstus’.

Svarbu pastebėti, kad kai kurios egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos gali būti nesunkiai perdaromos į atitinkamas JK, plg.:

- (226) *Teipo bila PONas, teip kalnams kaip pakalnims, vpems ir Lankoms, puftoms pufchczioms, ir apleiftiems Miestams, kurie ifchlikufiems Pagonims aplinkui, ant applefchimmo ir apiũko tapot.* BB Ez 36,4 (~ *...kurie išlikusiems pagonims aplinkui applėšimu* (t. y. grobiu) *ir apjuoku tapot.* – R. M.)
 (227) *Tadda mierawa kitą tukftantį Olektų, bei tapa teip gillu, iog negaleiau daugefni pakakti.* BB Ez 47,4–5 (~ *...bei [upė] tapo tokia gili, jog negalėjau toliau paeiti* – R. M.)

6.1.4. Perifrastinės konstrukcijos su pagalbinio veiksmažodžiu *tapti* BB vertime

BB vertimo sakiniuose veiksmažodis *tapti* eina ne tik jungtimi ar egzistenciniu predikatu, bet taip pat, kaip ir kituose Mažosios Lietuvos senuosiuose raštuose, pagalbinio veiksmažodžiu perifrastinėse konstrukcijose. Tirtoje BB imtyje rastos **62** perifrastinės konstrukcijos su *tapti*, o tai sudaro **34,4 proc.** visų čia rastų su šiuo veiksmažodžiu konstrukcijų. Perifrastinė konstrukcija yra pagalbinio veiksmažodžio ir reikšminio dalyvio sudaromas sudėtinis sakinio predikatas, dėl jo dėmenų glaudžios tarpusavio sąsajos kartais dar vadinamas analitine veiksmažodžio forma. Pagalbinis veiksmažodis specifikuoja tokio sudėtinio predikato gramatinį laiką, nuosaką, asmenį ir, iš dalies, aspektą²². Dalyvinis konstrukcijos dėmuo sudaro sudėtinio predikato semantinę bazę ir atsako už jo išorinius sintaksinius ryšius, t. y. ryšius su sakinio argumentais (Holvoet, Judžentis 2005: 29–33).

²² Šioje studijoje aptariamų pagalbinio veiksmažodžių *tapti* ir *stotis* / *pastoti* būtojo ir būsimosios formos nedviprasmiškai reiškia dalyvio žymimo įvykio užbaigimą. Neatsitiktinai tokių perifrastinių konstrukcijų dalyviai dažniausiai yra padaryti iš priešdėlinių (t. y. perfektyvinių) veiksmažodžių. Aspekto atžvilgiu šiomis konstrukcijomis dažnai perteikiamos perfekto kategorijos reikšmės: anksčiau pradėtas veiksmas baigiasi (baigiamas) iki referencijos laiko, paprastai su reikšmingomis pasekmėmis, plg.:

(i) *Bei Akrutai tapa fudaufiti, nei galeia ant Iuriu ifcheiti.* BB 2Met 20,37

Anksčiau buvo minėta, kad ir askriptyvinių konstrukcijų jungties veiksmažodžiai gali turėti dalyvinės kilmės komplementų: mat tam tikruose sintaksiniuose kontekstuose dalyviai gali būti interpretuojami „būdvardiškai“ (plačiau apie tai žr. Mikulskas 2009: 135–140). Vienas iš tokių interpretacijai palankių kontekstų yra sintaksinė koordinacija, kai to paties veiksmažodžio yra valdomas ir būdvardis, ir dalyvis. Be JK, tokia koordinacija pasitaiko ir RKKK, plg.:

(228=217) *Bei Protingu nekurie puls, idant anis ifchmeginti, czifti ir fkaiftus taptu, ikki galo.*
BB Dan 11,34–35

(229) *Nefa fchitai, efch tawe Kudą padariau tarp Pagonių, ir paniekintą tarp Szmonių.* BB Jer 49,14–15

Išoriškai perifrastinė konstrukcija ir jungties konstrukcija su dalyviniu predikatyvu yra panašios, mat ir pastarojoje skurdžios semantikos jungties veiksmažodis formuoja sakinio predikaciją kartu su savo komplementu. Tačiau, palyginti su perifrastine, atitinkamoje jungties konstrukcijoje veiksmažodis tiek struktūriškai, tiek ir semantiškai yra savarankiškesnis, nes čia jis, be gramatinių kategorijų rodiklio funkcijos, atlieka ir tapatumo predikato pareigą, taigi jam gali būti priskirta tapatumo teigimo tarp dviejų esinių funkcija (o tapatumo teiginiai, kaip žinome, gali būti perfrazuojami kaip kategorizuojantį lyginimo santykį tarp dviejų esinių implikuojantys egzistenciniai teiginiai, žr. 2 sk.). Perifrastinės konstrukcijos su pagalbinio veiksmažodžiu *tapti* (o tolesniame poskyryje ir su *stotis* / *pastoti*) šioje studijoje trumpai aptariamos tik todėl, kad šios konstrukcijos, tam tikruose kontekstuose interpretuojamos kaip JK sudėtiniai predikatai, tolydžio papildydavo pastarųjų konstrukcijų (komplementų leksinius) tipus. Su *(pa)daryti* RKKK konstrukcijomis kalbamos pasyvinių sakinių perifrastinės konstrukcijos nesietinos: esant poreikiui, kaip antikauzatyvinių RKKK su neveikiamųjų dalyvių komplementatyvais (plg. (228) ir (229)) atitikmenys būdavo pasirenkamos konstrukcijos, kuriose veiksmažodžio *tapti* (ar *stotis* / *pastoti*) valdomi šie dalyviai būdavo interpretuojami „būdvardiškai“, t. y. būdavo pasirenkamos medialinės reikšmės jungties, o ne pasyvinės konstrukcijos. Kadangi perifrastinės konstrukcijos tik netiesiogiai siejasi su šios studijos tema, sudėtingi jų analizės ir raidos klausimai čia bus paliečiami tik probėgšmais.

BB vertime randamose perifrastinėse konstrukcijose pagalbinio veiksmažodžio *tapti* komplementais eina būtojo laiko neveikiamieji dalyviai, pats veiksmažodis taip pat dažniausiai vartojamas būtoju laiku, plg.:

(230) *Bei Iofaphat ušmigga fu fawa Tiewais, ir tapa pakaftas pas fawa Tiewus Miefte Dowido.* BB 2Met 21,1

(231) *Schiteipo tapa fchitie Wirai, fu fawa plafhczeis, kurpemis, kepuremis ir kitais rubais, furifchti, ir ing degantį pæczių imefti.* BB Dan 3,21

(232) *Tadda tapa Danielui tas pafliiptas daiktas per Regeghimą naktį apreikfchtas.* BB
Dan 2,19

Tokie sakiniai, kaip (230)–(232), skiriasi nuo jungties sakinių ir sintaksinės struktūros atžvilgiu: pirmieji yra pasyvinės konstrukcijos, kurių subjektais eina atitinkamų aktyvinių konstrukcijų patientai²³; antrieji yra medialinės konstrukcijos, kurių subjektiniai referentai yra vienaip ar kitaip atsakingi už savo patiriamo pokyčio rezultatą. Tokią atsakomybę galima priskirti ir askriptyvinių JK su neveikiamųjų dalyvių predikatyvais subjekciniams referentams (plg. (228)).

Jungties veiksmažodžio bei „būdvardiškai“ interpretuojamo dalyvinio jo komplemento junginys ir pagalbinio veiksmažodžio bei „veiksmažodiškai“ interpretuojamo dalyvinio jo komplemento junginys perifrastinėje konstrukcijoje taip pat skiriasi vidinės semantinės struktūros atžvilgiu. Pirmuoju atveju visas schemiškai procesą profiliuojančio veiksmažodžio santykinės padėtis (vienodas jungties *būti* atveju ir (staigiai) inkrementiškai kintančias jungčių *tapti* ir *stotis* / *pastoti* atveju) suvoktojo laiko tėkmėje²⁴ elaboruoja dalyviu reiškiamą įvykusio konkretaus veiksmo rezultatinę būseną²⁵. Antruoju atveju dalyvinio dėmens designacija akumuliatyviai aprėpia visas įvykusio konkretaus veiksmo santykinės padėtis, kurios iš eilės elaboruoja atitinkamas schemiškai (staigų) inkrementinį procesą profiliuojančio pagalbinio veiksmažodžio santykinės padėtis suvoktojo laiko tėkmėje (plačiau žr. Langacker 1991: 200–207). Nesunku įsivaizduoti – ir tą rodo faktai, jog tam tikruose kontekstuose perifrastinės konstrukcijos dalyvis ima žymėti tik rezultatinę įvykusio

²³ Tiesa, senuosiuose raštuose randama sakinių su veiksmažodžiu *pasidaryti*, kurie iš esmės laikytini pasyviniais (plg. anksčiau pateiktus M. Daukšos *Postilės* pavyzdžius (86) ir (88)). Tačiau veiksmažodžio sangrąžinių formų vartoseną pasyvinėse konstrukcijose senuosiuose raštuose veikiausiai atsirado dėl lenkų kalbos, kur ji buvo įprasta, įtakos; tokia vartoseną, net jeigu ji pasitaiko paribio tarmėse ir dabar (žr. (i)), nėra sangrąžinių veiksmažodžių gramatėjimo rezultatas:

(i) *Tas baronukas an viršaus darosi. Dėl gražumo jisai darėsi, o dar tai ne* (mezgant pirštines). LKŽK (Pns)

²⁴ Kognityvinėje gramatikoje veiksmažodžiu profiliuojamo proceso turinį sudaro suvokėjo nuosekliai mintyse skenuojamos (pastovaus ar kintamo) santykio tarp to veiksmažodžio argumentų padėtys suvoktojo laiko tėkmėje. Tokiam mentaliniam skenavimui sugaištamas laikas vadinamas procesiniu laiku (*processing time*), jis netapatintinas su suvoktuojamu laiku (*conceived time*), kuriame realiai rutuliojasi įvykis (Langacker 2002: 78–81). Kai atsitikimo (*achievement*) akcionalinio tipo predikatais profiliuojamas momentinis įvykis, skirtumas tarp procesinio ir suvoktojo laiko praktiškai išnyksta.

²⁵ Inkrementiškai kintančias veiksmažodinio santykio padėtis elaboruojanti dalyvinio veiksmo rezultatinė būseną, kaip ir bet kuri kita būdvardine savybe apibrėžiama JK subjekcinio referento būseną, grynai teoriškai žiūrint, irgi suvoktina dinamiškai, kaip artėjimas prie būdvardine leksema įvardijamos būsenos. Taigi iš principo net akimirkos trukmės pokyčio įvykyje, kaip antai žymimame sakiniu *Akimirksniu jo veidas tapo tamsiai raudonas*, turėtume išvelgti to pokyčio rezultatą fiksuojančios savybės – raudonos spalvos – dinamiką.

veiksmo būseną, – kaip toks dalyvis imamas interpretuoti „būdvardiškai“ (dažnas ilgainiui patiria leksikalizaciją ir išties tampa būdvardžiu), o jį valdantis veiksmažodis, tarkime, *tapo*, tuomet ima žymėti subjektinio referento ingresiją į dalyviniu būdvardžiu žymimą (rezultatinę) būseną. Kaip pavyzdys toliau pateikiamas būdingas tokios galimos dvejopos interpretacijos atvejis:

(233) *Schitaipo tapa waikai Ifraelo paβeminti tū czeſu. O waikai Iuda ſtoios palinkſminti.*
BB 2Met 13,18

Šio pavyzdžio pirmajame sakinyje veiksmažodžio *tapa* dalyvinis komplementas *paβeminti* galėtų būti interpretuojamas ir „veiksmažodiškai“, ir „būdvardiškai“: pirmuoju atveju turėtume pasyvinę konstrukciją, antruoju – askriptyvinę jungties konstrukciją. Tačiau toliau einantis sakinys yra aiški pasyvinė konstrukcija, o tai verčia ir pirmąjį sakinį interpretuoti kaip tokią konstrukciją. Kaip rodo anksčiau pateikti faktai iš tirtosios BB imties, dalis sakinių su perifrastinėmis konstrukcijomis reiškiamais sudėtiniais predikatais tokiu būdu natūraliai virto askriptyvinėmis JK. Sunkiau įsivaizduoti atvirkštinį procesą, t. y. kad askriptyvinės konstrukcijos dalyvinės kilmės predikatyvas tam tikromis aplinkybėmis vėl ima akumuliatyviai žymėti visas santykinės įvykusio veiksmo padėtis: dalyvinis būdvardis vėl atgauna savo veiksmažodinę prigimtį ir jį valdanti jungtis vėl tampa perifrastinės konstrukcijos pagalbinio veiksmažodžiu. Būtent tokią „atvirkštinę“ raidą suponuoja neretai išsakoma nuomonė, esą perifrastinės konstrukcijos esančios atitinkamų jungties konstrukcijų gramatėjimo pasekmė. Tokia nuomonė remiasi faktu, kad pagalbinis veiksmažodis, palyginti su atitinkamu jungties veiksmažodžiu, atrodo labiau sugramatintas funkcinis žodis (plg. Holvoet, Mikulskas 2009a: 10). Išties pagalbinis veiksmažodis perifrastinėje konstrukcijoje yra dar labiau nei jungtis desemantizuota ir dar labiau į sudėtinę sakinio predikaciją integruota veiksmažodinė leksema. Bet ar būtent susiformavusios jungties konstrukcijos buvusios išeities taškas perifrastinių konstrukcijų raidoje, lieka klausimas, mat senųjų raštų faktai leidžia įsivaizduoti tik priešingos krypties raidą. Regis, arčiau tiesos būtų teigti, kad perifrastinės konstrukcijos kalboje radosi kaip savarankiška sudėtinės predikacijos atmaina, savaip išnaudojanti tapatumo tarp dviejų esinių predikacijos struktūrinės galimybes. Arba, kad perifrastinės konstrukcijos radosi kalboje greta jungties konstrukcijų kaip „veiksmažodinė“ tapatumo tarp dviejų esinių predikacijos atmaina.

Atrodo, yra lengviau paaiškinti, kaip radosi perifrastinės konstrukcijos su dinaminiais (aspektinės paskirties) pagalbiniais veiksmažodžiais, BB vertime gana gausiai vartojamais greta įprastų tokio tipo veiksmažodžių *būti*. Perifrastinės konstrukcijos su pagalbiniais

veiksmožodžiais *tapti* ir *stotis* / *pastoti* ir neveikiamaisiais dalyviais gerai paliudytos ir kituose Mažosios Lietuvos senuosiuose raštuose, tarkime, jų gausu *Wolfenbüttelio Postilėje*. Tačiau perifrastinių konstrukcijų su šiais veiksmožodžiais neradome to meto Didžiosios Lietuvos senuosiuose raštuose, pavyzdžiui, M. Daukšos *Postilėje* ar S. B. Chylinosio *Naujojo Testamento* vertime. Todėl nėra abejonės, kad kalbamo tipo perifrastinės konstrukcijos Mažosios Lietuvos gyventojų lietuvių kalboje išplito dėl vokiečių kalbos įtakos. Ir ta įtaka reiškėsi ne tik tiesiogiai per religinių raštų vertimo šaltinius. Perifrastinių konstrukcijų su pagalbiniais veiksmožodžiais *tapti* ir *stotis* / *pastoti* gausa to meto rašytiniuose šaltiniuose perša mintį, kad jos vartotos ir šnekamojoje kalboje. LKŽ duomenys rodo, kad tokios konstrukcijos buvo įprastos šio krašto lietuvių kalboje iki pat XX a. vidurio, kol jų ten gyventa. Nors, kaip buvo parodyta, kalbamos perifrastinės konstrukcijos vargu ar galėjo natūralios semantinės raidos (gramatėjimo) keliu išsirutulioti iš atitinkamų JK, vis dėlto galima sutikti su nuomone, kad pastarosios tam tikrą semantinę pamatą pirmosioms paklojo, ir „užteko nedidelio vokiečių kalbos postūmio, kad perifrastinių laikų su *werden* pavyzdžiu Mažosios Lietuvos šnektose būtų pradėtos darytis atitinkamos konstrukcijos su *tapti* ir neveikiamaisiais dalyviais“ (Ambrazas 2006: 152). Mat perifrastinės konstrukcijos su pagalbiniais veiksmožodžiais *tapti* ir *stotis* / *pastoti* Mažosios Lietuvos autochtonų kalboje ėmė plisti tada, kai joje jau buvo įsitvirtinusios atitinkamos JK su šiais veiksmožodžiais, kurių bendrą reikšmę šiose konstrukcijose, kaip ir vokiečių kalbos aspektinės jungties *werden*, galime įvardyti kaip BECOME. Tikėtina, kad į perifrastines konstrukcijas pagalbiniai veiksmožodžiai *tapti* ir *stotis* / *pastoti* to krašto lietuvių kalboje įsivesti greta nuo seno šiose konstrukcijose vartoto pagalbinio veiksmožodžio *būti*, taip vokiečių kalbos pavyzdžiu (joje greta aspektinės jungties *werden* konstrukcijų buvo vartojamos ir pagalbinio veiksmožodžio *werden* perifrastinės konstrukcijos) praplečiant tokių konstrukcijų aspektinės raiškos galimybes. Tirtroje BB imtyje randame ne vieną šią nuomonę pagrindžiantį faktą. Toliau iš eilės juos aptarkime.

Perifrastinės konstrukcijos su pagalbinio veiksmožodžiu *būti* ir neveikiamuoju dalyviu yra įprastos BB vertime, dažnai jos vartojamos pramaišiu su panašiomis *tapti* perifrastinėmis konstrukcijomis be aiškesnio reikšmės skirtumo, plg.:

(234) *Todelei, iog ius ant mana Schwentjbes kalbat, Ehe, ghi nefchwentu darita ira*
[-apbi{a}jurinta-] [-tapa,-], ir ant Szemes Ifrael, ghi ifchpuftita ira, ir ant Namų
Iuda, anis apkalti nuwesti ira. BB Ez 25,3

(235) *Bet tu tapai ant lauko pamęstas. Teipo buwa paniekinta tawa Dufche, kada* *«gimęs*
buwaj -→» ußgimęi. BB Ez 16,5

Veiksmožodis *būti* perifrastines konstrukcijas sudaro ir su veikiamaisiais dalyviais, plg. (235) ir toliau:

- (236) *Nefa newienas nepafsigaleija ant tawens, ieib ant tawęs butų fufsimillęs, ir wiena daiktą ifch ių taw padarens.* BB Ez 16,4–5

BB vertime veiksmažodis *būti* perifrastinėse konstrukcijose su neveikiamaisiais dalyviais ne vienu atveju taisomas veiksmažodžiu *tapti* (ar, kaip matysime toliau, veiksmažodžiu *stotis / pastoti*). Šių atvejų analizė gali paaiškinti vidines perifrastinių konstrukcijų su dinaminės prigimties pagalbiniais veiksmažodžiais plitimo Mažosios Lietuvos gyventojų kalboje priežastis, plg.:

- (237) *Namai PONO nugruntawoti ftoios, ... ikki pabaigos ifchbudawoti <buwa -> tapa.*
BB 2Met 8,16
- (238=194) *Bei Rehabeam ußmigga fu fawa Tiewais, ir <buwa -> /-tapa-/ pakaftas Miefte Dowido.* BB 2Met 12,15–16
- (239) *Jr wirai anu buwa [tapa] pafatiti ties akim karaliaus.* BB Dan 3,13

Nepaisant to, kad šių pavyzdžių perifrastinių konstrukcijų būtojo laiko neveikiamieji dalyviai padaryti iš priešdėlinių, taigi perfektyvinių, veiksmažodžių, nesunku matyti, kad eidami su pagalbiniu veiksmažodžiu *buwa*, priklausomai nuo konteksto, jie gali žymėti tiek patį užbaigto veiksmo faktą (arba įvykio kulminaciją – tokia interpretacija ypač tikėtina įvykių sekos kontekste, plg. (238)), tiek ir po įvykusio veiksmo besitęsiančią (rezultatinę) būseną (plg. tą patį pavyzdį be ankstesnį įvykį žyminčio pirmojo sakinio: *Rehabeam buwa pakaftas Miefte Dowido*)²⁶. Kai šių pavyzdžių perifrastinėse frazėse veiksmažodis *buwa* taisomas į *tapa*, jos paprastai žymi užbaigto veiksmo faktą, nors, kaip matėme, kada šio veiksmažodžio dalyviniai komplementai sintaksiškai koordinuojami su būdvardiniais, pirmieji irgi težymi rezultatinę įvykusio veiksmo būseną. Kai sakinys aiškiai žymi rezultatinę būseną, randame ir priešingos krypties taisybę, t. y. *tapti* > *būti*, plg.:

- (240) *Ir tawa Schlowe [buwa] tapa pafakjta tarp Pagonių, tawa graßjbes delei.*
BB Ez 16,14

Kai kuriais atvejais galima išvelgti BB vertimo autoriaus / redaktorių pastangas reikšmės atžvilgiu diferencijuoti perifrastines konstrukcijas su *būti* ir *tapti*, plg.:

- (241) *Schiteip tapa atnefchti aukfini indai, kurie ifch Baßniczios, ifch Namų Diawo Jerufaleme imti buwa.* BB Dan 5,3

²⁶ Šiai tezei tvirčiau pagrįsti reikėtų atskiros kvantitatyvinės perifrastinių konstrukcijų su veiksmažodžiu *būti* ir dalyvio *-tas / -ta* formomis, vartojamų Mažosios Lietuvos senųjų raštų šaltiniuose, semantinės ir sintaksinės distribucijos analizės.

Šiame pavyzdyje konstrukcija *tapa atnefchti* žymi indų atnešimo faktą, o *imti buwa* veikiau žymi ne tų indų paėmimo iš *Namų Dievo Jerufaleme* faktą, bet jų kilmę, taigi būseną. Savitą baigtinio įvykio ir būsenos priešpriešą regime toliau pateikiamo pavyzdžio redagavimo taisyje $\langle pa\beta adeta \_tampa \_ \rightarrow \rangle$ $\langle -u\beta keikta ira - \rangle$, plg.:

- (242) *Aniemus pareitis Pafsipenneghimą turreti ifch Walgamų affierų. Grieko affierų, ir kaltibes affierų, ir wis kas Ifraele* $\langle pa\beta adeta \_tampa \_ \rightarrow \rangle$ $\langle -u\beta keikta ira - \rangle$ *tatai tur ių buti*. BB Ez 44,29

Pirmoji frazė su *tampa* čia žymi iš eilės dabartyje pasikartojančius baigtinius (pažadėjimo) įvykius, kurių kiekvienas turi įvykti ateityje (parafrazuojant: *kas tik pažadama, turi jiems atitekti*); antroji frazė su *ira* traktuoja šiuos pasikartojančius pažadėjimo (pataisius – užkeikimo) veiksmus akumuliatyviai, kaip dabar galiojančią būseną, kurią apibrėžia iki dabar duotų pažadų suma (parafrazuojant: *visa kas pažadėta / užkeikta yra, turi jiems atitekti*). Pirmoji ir ją taisanti antroji perifrastinės konstrukcijos, abi su skirtingais pagalbiniais veiksmažodžiais, tos pačios deontinės situacijos subjektą (reiškiamą šalutiniu *kas* sakiniu) traktuoja iš skirtingų perspektyvų.

Tirtoje BB imtyje pagalbinio veiksmažodžio funkciją *tapti* atlieka tik perifrastinėse konstrukcijose su būtojo laiko neveikiamaisiais dalyviais. Su esamojo laiko neveikiamaisiais dalyviais pagalbinio veiksmažodžiu pasirenkamas *būti*, plg.:

- (243) *Efch regeiau ikki iem Sparnai ifchpefchami buwa, ir tas tapa nog Szemes atimtas, ir tas ftoweia ant fawa koių, kaip Szmogus*. BB Dan 7,4
- (244) *Efch weifdeiau, ikki tas Galwijas u\beta mu\beta chtas tapa, ir to kunas prapule, ir ugnina imetamas buwa*. BB Dan 7,11
- (245) *Bei nufsidawe, iog Ierufalemas buwa paimmams* $\langle lifchgaletas tapa \rangle$. BB Jer 39,1

Ne visai aišku, kodėl pavyzdžių (243) ir (244) iš esmės tapačiuose kontekstuose greta perifrastinių konstrukcijų su būtojo laiko neveikiamaisiais dalyviais vartojamos perifrastinės konstrukcijos su esamojo laiko dalyviais. Abiejuose sakiniuose žymima iš esmės ta pati situacija: pirmuoju asmeniu įvardijamas subjektas stebi iki galo atliekamus tam tikrus veiksmus, ir jiems perteikti, regis, geriau tiktų būtojo laiko neveikiamųjų dalyvių formos, tačiau pasirenkamos skirtingų laikų dalyvių formos, plg.: *Efch regeiau ikki iem Sparnai ifchpefchami buwa...* ir *Efch weifdeiau, ikki tas Galwijas u\beta mu\beta chtas tapa...* Pavyzdyje (245) matome, kad, vertimo tikslumo sumetimais perifrastinėje konstrukcijoje esamojo laiko neveikiamąjį dalyvį keičiant būtojo laiko neveikiamuoju dalyviu, automatiškai iš *buwa* į *tapa* keičiasi ir pagalbinis veiksmažodis. Belieka daryti išvadą, kad pagalbinis veiksmažodis *tapti* vietoje

įprastesnio *būti* buvo įsivedamas tik į perifrastines konstrukcijas su būtojo laiko neveikiamaisiais dalyviais.

Kai šalutiniame tikslo sakinyje perifrastinė konstrukcija žymi pageidaujamą, tik kalbėtojo mentalinėje erdvėje egzistuojantį, įvykį, dažniau taip pat pasirenkamas pagalbinis veiksmažodis *būti* (jo tariamosios nuosakos forma), bet plg. priešingai (248):

- (246) *Nuwede ghī kariauliaufpi Babilonios, ir ghis tapa ifchdetas, ieib io balsas nebebutų girdetas ant kalnų Ifrael.* BB Ez 19,8–9
- (247) *Teipo bila PONas, fchitas bus budas Altoriaus, tą dieną kaip tapa padaritas, idant Sudegamas affieras ant io butų pagulditos, ir krauiei ant io ifchlaiftiti.* BB Ez 43,18
- (248) *A efch girdeiau wieną Schwentą kalbanti, bei tas pats fchwentafis kalbeia kitam kalbanczam. Kolei bus tokfai Regheijmas ape dienifchka affiera, ir ape Grieką, delei kurio schifsai ifchpuftijmas randafse, idant, bei Schwentjbe ir Ricerifta fuminta taptu?* BB Dan 8,13

Pavyzdžiuose (246) ir (247) perifrastinės konstrukcijos su pagalbiniu veiksmažodžiu *būti* žymi pageidaujamų pasikartojančių įvykių galimybę; dabartinėje kalboje būtų pasirenkamos frazės su modalinę įvykio galimybės reikšmę galinčiomis perteikti esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių formomis, plg.: *kad (ieib) jo balsas nebebūtų girdimas* (~ *kad jo balso niekas **negalėtų** girdėti* – R. M.); ...*idant aukos (afieros) ant jo būtų paguldamos ir kraujai išlaistomi*. Pavyzdyje (248) išoriškai panašiu šalutiniu sakiniu *idant, bei Schwentjbe ir Ricerifta fuminta taptu* nereiškiamas joks pageidavimas, bet eksplikuojamas dėl nuodėmės (*grieko*) atsirandančio *ifchpuftijmo* turinys. Gal dėl to čia vertėjas parinko kitą pagalbinį veiksmažodį?

Toliau trumpai apžvelgiamas kalbamų perifrastinių konstrukcijų morfosintaksinis kodavimas ir jų produktyvumas tirtoje BB imtyje. Kaip ir galima buvo numanyti, visais atvejais „veiksmažodiškai“ interpretuojami šių konstrukcijų dalyviniai dėmenys derinami linksniu su savo finitinių sakinių subjekto daiktavardžiais, taigi turi nominatyvo linksnį. Perifrastinių konstrukcijų tipai ir jų produktyvumas buvo nustatomi pagal pagalbinio veiksmažodžio *tapti* dalyvinių komplementų leksinius tipus, taigi iš esmės pagal jų darybinį pamatą sudarančių veiksmažodžių leksinius tipus. Toks konstrukcijų tipų ir jų produktyvumo skaičiavimas gali kelti pagrįstų abejonių dėl jo informatyvumo: iki galo sugramatintas pagalbinis veiksmažodis, pavyzdžiui, toks kaip *būti*, dėl savo reikšmės abstraktumo iš esmės neturi jokių leksinių reikalavimų būsimiems savo komplementams, tad jais gali eiti iš bet kurio veiksmažodžio pasidaromi dalyviai. Kitaip yra su aspektinėmis jungtimis, kurių leksinių komplementų tipų pasirinkimą daugiau ar mažiau lemia iš kilmės konstruk-

cijos paveldėtos reikšmės pėdsakas (*backward pull*; Traugott 2008: 34). Tačiau, kaip matėme, perifrastinės konstrukcijos su veiksmožodžiais *tapti* ir *stotis* / *pastoti* buvo įsileistos tik į kai kurias gramatinio laiko ir rūšies formų paradigmas. Todėl esama tam tikro pagrindo, skaičiuojant jų tipus ir produktyvumą, taikyti tą pačią metodiką, kaip ir JK su tais pačiais veiksmožodžiais atveju.

Bendras tirtoje BB imtyje rastų perifrastinių konstrukcijų su *tapti* skaičius yra **62**; jų (komplementų leksinių) tipų skaičius yra **48**, o tai sudaro **77,4 proc.** visų perifrastinių konstrukcijų su *tapti* pavartojimo atveju; hapaksų skaičius yra **37**, o tai sudaro **59,7 proc.** visų kalbamų konstrukcijų pavartojimo atveju; perifrastinių konstrukcijų su *tapti* produktyvumą tirtoje BB imtyje charakterizuojantis jų hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,77**.

6.1.5. Bendra visų tipų konstrukcijų su veiksmožodžiu *tapti* produktyvumo tirtoje BB imtyje statistika

Bendras visų tipų konstrukcijų su veiksmožodžiu *tapti*, rastų tirtoje BB imtyje, skaičius yra 38 (inkliuzyvinės JK) + 71 (askriptyvinės JK) + 9 (egzistencinės (/ lokatyvinės) k.) + 62 (perifrastinės k.) = **180**; iš jų egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos sudaro **5 proc.**, perifrastinės – **34,4 proc.** Bendras tirtoje BB imtyje rastų abiejų tipų JK su *tapti* skaičius yra 38 (inkliuzyvinės JK) + 71 (askriptyvinės JK) = **109**, o tai sudaro **60,6 proc.** visų tipų konstrukcijų su *tapti* pavartojimo atveju; iš jų inkliuzyvinių JK yra **34,9 proc.**, askriptyvinių JK – **65,1 proc.**; iš viso JK su *tapti* (komplementų leksinių) tipų čia rasta 27 (daiktavardinių komp.) + 44 (būdvardinių komp.) = **71**, arba **65,1 proc.** visų JK konstrukcijų su *tapti*, arba **39,4 proc.** visų konstrukcijų su šiuo veiksmožodžiu pavartojimo atveju; iš viso JK su *tapti* hapaksų čia rasta 24 (daiktavardinių komp.) + 33 (būdvardinių komp.) = **57**, arba **52,3 proc.**, arba **31,7 proc.** visų konstrukcijų su šiuo veiksmožodžiu pavartojimo atveju; JK su *tapti* produktyvumą charakterizuojantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,80**. Jungties *tapti* komplementų hapaksai sudaro **52,8 proc.** visų trijų čia tirtų jungčių komplementų hapaksų skaičiaus (**108**). Pastebėta, kad teoriškai JK su *tapti* galėtų būti keičiama JK su *pavirsti* (*tapti* > *pavirsti*) apytikriai 10, arba **9,2 proc.**, atveju. Tai rodo, kad tam tikruose kontekstuose funkciškai suartėdamos ir persiklodamos abiejų jungčių konstrukcijos jau tuo metu reiškėsi kaip bendresnės (ingresyvinio aspekto) jungties konstrukcijos dvi atskiros instanciacijos.

6.2. Jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos ir jų sintaksiniai partneriai BB vertime

6.2.1. Inkluzyvinio tipo jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos BB vertime

Kaip jau buvo minėta anksčiau (žr. 5.2.1 sk.), 85,2 proc. inkluzyvinių JK su *stotis* / *pastoti* tirtoje BB imtyje žymi subjektinio referento ingresiją į naujas – karaliaus, kunigaikščio, karvedžio (*hoitmano*) ar pan. – pareigas. Dažniausiai šiomis konstrukcijomis žymima situacija, randama *Biblijos* Metraščių knygoje: po tėvo karaliaus mirties sūnus užima jo sostą (pasikartojanti frazė – *ftoios karaliumi io wieton(a)*). Šias situacijas žyminčių konstrukcijų jungties veiksmažodžio preterito forma *ftoios(i)* žymi subjektinio referento tranzicijos į naują būtį momentą, taigi yra priskirtina atsitikimo (*achievement*) predikatų akcionaliniam tipui, kaip ir panašias situacijas dažnai žyminčių JK veiksmažodžio forma *tapo*. Kad forma *ftoios(i)* kalbamose situacijose žymi momentinę įvykį, neleidžia abejoti tiek būdingas tokiai interpretacijai įvykių sekos kontekstas (karaliumi sūnus tampa mirus tėvui), tiek ir atitinkamo kognityvinio scenarijaus žinios: karaliumi tampama iškart po inauguracinių apeigų įžengus į sostą. Kalbamas situacijas (tiesiogiai ar tik simboliškai) žyminčiose konstrukcijose jungties veiksmažodis *ftoios(i)* dažnai eina su lokatyvu, primenančiu jo lokomocinę prigimtį (viena iš pirminių veiksmažodžio *stoti(s)* reikšmių – ‘stačiam užimti tam tikrą vietą’), plg.:

(249) *Bei Abia uβmigga fu fawa Tiewais, ir anis pakafse ghī Miefte Dowido, Bei Afsa io funus ftoios Karaliumi io wietona.* BB 2Met 13,22–23

(250) *Bei Manafse uβmigga fu fawa Tiewais, ir anis pakafe ghi Namūfū io. Bei io funus Amon ftoios Karaliumi io wietona.* BB 2Met 33,19–20

Taigi galima sakyti, kad tokiuose kontekstuose vartojamas šis veiksmažodis dar nėra iki galo sugramatintas jungties funkcijai, bent jau mažiau sugramatintas negu veiksmažodis *tapo*. Tačiau vienoje vietoje randamas taisykas $\langle ftoios \_ \rightarrow \rangle$ $\lfloor tapa \rfloor$ rodo, kad kalbamas predikatas anuomet jau buvo beprarandęs savo lokomocinę prigimtį, nes keičiamas deseman-tizuotu *tapo*, plg.:

(251) *Bei Rehabeam io funus $\langle ftoios \_ \rightarrow \rangle$ $\lfloor tapa \rfloor$ Karaliumi io wietona.* BB 2Met 9,31

Išties ne vienoje panašias situacijas žyminčioje konstrukcijoje jungties veiksmažodis *ftoios(i)* vartojamas jau be lokatyvo palydos, plg.:

(252) *Dwifschimties ir penkių mætų buwa Ioiakim, kaip karaliumi ftoios, ir Karaliawa wienolika mætų Ierufaleme.* BB 2Met 36,5

- (253) *Schefcholikos mætu buwa Vfias, kaip karaliumi ftoios, ir karaliawa penkisdefchims ir du mætu Ierufaleme.* BB 2Met 26,2–3
- (254) *Dowidas biloia. Kurifai Iebufitus pirmas mufch tas bus galwa ir wiriaufiu. Tadda ing ghî pirmas ikopa Ioab funus Zeruia, ir ftoios Hoitmanu.* BB 1Met 11,6

Matome, kad panašias situacijas, kai kas nors ką nors (*pa*)*dar*o karaliumi, kunigaikščiu, karo vadu ar pan., žyminčioms RKKK konstrukcijoms parenkant antikauzatyvinius atitikmenis, ano meto kalboje konkuravo dviejų tipų medialinės reikšmės konstrukcijos – su jungtimi *tapti* ir su jungtimi *stotis* / *pastoti*.

Tam tikrą konkurenciją kalbamu atžvilgiu inkliuzyvinėms jungties *tapti* konstrukcijoms to pat tipo jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos anuomet galėjo sudaryti ir žymint pokyčio įvykius, kurių turinį sudaro subjekcinio referento ingresija į naują vaidmenį socialinėje hierarchijoje, plg. (255), arba į profesinius, plg. (278), giminystės, plg. (256), draugystės, plg. (257), ir pan. vaidmenis, socialinių santykių horizontalėje:

- (255) *Ir nuwede ing Babilonia kas nog kardo atlikka, ir ftoiosi iam ir io funui <Tarnai→ Tarnais, ikki Karalifte Perfū Karaliawa.* BB 2Met 36,20
- (256) *A po nekuru mætu, anis pafstos gentimis, bei Dukte karaliaus prifch Pietus, ateis karaliaufp prifch Schaurę, ieib wienjbę padaritu.* BB Dan 11,6
- (257=3) *Tawa Kunigaikfchtei atpule ir ftoios Wagiu draugais.* BB Iz 1,22–23
- (278) *Potam Iokim, ir wirai ifch Cofeba, Ioas, Saraph, kurie Hukinikais ftoiofi Moabe, ir Iafubi Laheme, kaip fennūiu ira kalbama.* BB 1Met 4,21–22

Vieną kartą tirtoje BB imtyje inkliuzyvine jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcija yra žymimas pokyčio įvykis, kurio esmę sudaro kalbėtojo daroma kognityvinė projekcija ver-tybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje, plg.:

- (279) *Iufu Augiwe ira didei apgedinta, ir kuri ius pagimde, ftoios apiūkimu.* BB Jer 50,11–12

Tokia designacija, kaip matėme, yra įprastesnė šio tipo jungties *tapti* konstrukcijoms (plg. *Bei Moab tapa apiūku ir ifchganfcziu wifsiems, aplinkui ię giwenantiems.* BB Jer 48,39).

Su pirmine leksems *stoti(s)* paskirtimi žymėti žmogaus judesį aukštyn išsitiesiant arba horizontalų judesį (stačiam) užimant konkrečią vietą dera ir kalbamōs jungties konstrukcijų tendencija žymėti situacijas, kuriose pokytį patiriantis subjekcinis referentas yra asmuo. Todėl prototipiniu atveju JK su *stotis* / *pastoti* subjekciniai referentai yra už savo patiriamo pokyčio rezultata atsakingi individai, plg.:

- (280) *Ir tu tawa Szmones Ifrael faw Szmones padarei amβinai, ir tu PONE iū <Diewas _→> †-[Diew]u-† ftoieisi.* BB 1Met 17,21–22

Vis dėlto tirtoje BB imtyje randame porą tokių konstrukcijų su negyvais subjektiniais referentais. Tas tarsi liudytų šio veiksmažodžio gramatėjimą, prisitaikant prie jungties funkcijos, nors vertimo autoriaus / redaktorių šie atvejai dar taisomi įprastesne jungtimi, plg.:

(281) *Ir kas waifiaus pas Sihor, ir Iawų pas Wandenį augadawa, ing ghī buwa atgabenama, per didžius wandenus, ir tu buwai <paftoiens _→> „tapens„ Pagonų Turgawicze. BB Iz 23,3*

(282=84) *Kadangi ius teipo kalbat. Schitai, todelei efch fawa Szodį dūfiu iufu nafrofa Vgnimi <paftoti _→> „būti„, ir fchitas Szmones Malka. BB Jer 5,13–14*

Subjektinio referento negyvumo požymis gali būti sugramatėjimo laipsnio rodiklis tik jungčių *tapti* ir *stotis / pastoti* atveju (tirtos BB imties duomenimis, inkliuzyvinėse jungties *tapti* konstrukcijose negyvi subjekciniai referentai yra gerokai dažnesni, žr. 6.1.1 sk.). Jungčiai (*pa*)*virsti* šis kriterijus yra nerelevantiškas, mat iš slinkties veiksmažodžio kilusiai šiai jungčiai transformaciją patiriantys negyvi subjekciniai referentai yra inherentiškai įprasti. Beje, būtent dėl subjektinio referento patiriamos transformacijos reikšmės pavyzdžio (282) jungties sakinį lengvai galėtume perrašyti ir su veiksmažodžiu *pavirsti*, plg. *efch fawa Szodį dūfiu iufu nafrofa Vgnimi <paftoti _→> „būti„ ~ pavirsti*.

Darybos atžvilgiu jungtis *stotis / pastoti* iš pirmo žvilgsnio atrodo dvilypė. Tačiau tiek sangražinę jungties formą *stotis*, tiek ir nesangražinę (*pa*)*stoti* (su papildomai morfologiškai – priešdėliu – žymimu įvykio perfektyvumu) galima laikyti antikauzatyviniais veiksmažodžio *statyti* atitikmenimis (plg. analogiškas kitus kūno judesius žyminčių veiksmažodžių poras, darybiškai santykiaujančias su tuo pačiu kauzatyviniu veiksmažodžiu: *sėstis / sėsti : sodinti; gultis / gulti : guldyti; tūptis / tūpti : tupdyti*). Bet kalbamos jungties formos variantų nagrinėjimas pernelyg nuvestų mus į šalį. Tepastebėsime, kad šias dvi formas laikyti tos pačios aspektinės jungties dviem skirtingomis realizacijomis paskatino panaši jų semantinė ir sintaksinė distribucija.

Visose tirtos BB imties inkliuzyvinėse JK veiksmažodžio *stotis / pastoti* daiktavardinis komplementas žymimas instrumentaliu, tik dviem atvejais vertėjo susvyruota ir pradžioje žymėtas nominatyvas (plg. taisymsus pavyzdžiuose (255) ir (280)).

Tirtoje BB imtyje rasta **61** inkliuzyvinė JK su *stotis / pastoti*; šios konstrukcijos (komplementų leksinių) tipų skaičius yra **15**, arba **23,3 proc.** visų jos pavartojimo atvejų; konstrukcijos hapaksų skaičius yra **12**, arba **18,3 proc.** visų jos pavartojimo atvejų; konstrukcijos produktyvumą tirtoje BB imtyje charakterizuojantis jos hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,79**.

6.2.2. Askriptyvinio tipo jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos BB vertime

Askriptyvinių JK su *stotis* / *pastoti* tirtoje BB imtyje rasta gerokai mažiau, nei atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų, nors jų produktyvumą liudijanti būdvardinių komplementų leksinių tipų įvairovė gana didelė. Kaip inkliuzyvinėse konstrukcijose, taip ir askriptyvinėse konstrukcijose jungties veiksmožodis *stotis* / *pastoti* ne vienu atveju dar yra išsaugojęs pirmykštės reikšmės pėdsaką, plg.:

(283) *Kaip io Schakos teip ftipros ftoiosi, iog anos Sceptrui Ponų tikka ir ftoios aukfhta[s] tarp Schaku.* BB Ez 19,11

Šio pavyzdžio konstrukcijos [*Medwjanis*] *ftoios aukfhta[s]* tarp *Schaku* žymimas subjektinio referento pokytis bemaž dar gali būti suprantamas erdviškai – kaip vynmedžio stiebimasis aukštyn jam augant. Paveldėtoji veiksmožodžio *stotis* – slinkties aukštyn – reikšmė per konceptualiąją metaforą GERAI YRA AUKŠTYN (Lakoff, Johnson 2003: 14–19) pradeda žymėti bet kurį pozityvų pokytį. Išties beveik visos tirtoje imtyje rastos askriptyvinės JK su *stotis* / *pastoti* žymi subjektinio referento kokybinį pokytį teigiama linkme, plg. būdingus atvejus:

(284=4) *Schitaip ftoios Karalius Salomonas didefnis ušu wifsus Karalius ant Szemes, Bagotumu ir Ifchmintimi.* BB 2Met 9,22

(285=184) *Danielas ftoios didis [macnus] karalifteie Dario, ir karalifteie Cores Perfū.* BB Dan 6,29

(286) *Schiteipo fedeia Salomonas ant Kreflo PONO Karaliumi fawa Tiewo Dowido wietoie, ir ftoiosi palaimingas.* BB 1Met 29,22–23

Vienu atveju kalbama konstrukcija įkerta į jungties (*pa*)*virsti* designacijos zoną ir žymi neigiamą subjektinio referento pokytį, plg.:

(287=133) *Imk fchitą Kupkele Wino pilną ruftibes, ifch mana rankų, ir teger ifch tos wifsos Szmones, kuriump efch tawe fiuncziu, Idant anis gertų, fwirdinetų ir durnais pafotų [taptų] delei kardo, kuri efch ant ių ušufiunfiu.* BB Jer 25,15–16

(288=177) *Kunigaikfchtei Zoano ira Paiki, ifchmintingi Dumczius Pharaona Rate Durnais pawirta.* BB Iz 19,11

Aštuoniais iš septyniolikos, arba 47 proc., atvejų tirtoje BB imtyje rastose askriptyvinėse JK su *stotis* / *pastoti* pokytį patiriantis subjektinis referentas yra negyvas daiktas arba reiškiny (prisiminkime, kad tarp atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų pasitaikė tik vienas kitas toks atvejis), be (283), plg. dar porą būdingesnių atvejų:

- (289=85) *Kaip Indas Pūdziaus fukulems ira, ir negal wel cielu <paftoti _→> †tapti-†. Teipo ir efch fchitas Szmones ir fchitą Mieftą fulaußifiu. BB Jer 19,11*
- (290) *Bet Iurų akrutai brangefnieghi daiktai ant tawa Turgaus budawa Schitaipo. tu labai pralabai ir didžu ftoieifi widui Iurių. BB Ez 27,24–25 (kalbama apie Tyro uostą – R. M.)*

Parenkant (*pa*)*daryti* RKKK su būdvardiniais komplementatyvais antikauzatyvinius atitikmenis, rimčiausią konkurenciją askriptyvinėms jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijoms sudarė atitinkamos jungties *tapti* konstrukcijos. Faktas, kad ne vienu atveju (keturiais iš septyniolikos) pirmoji jungtis vertimo autoriaus / redaktorių taisoma į antrąją, tarsi rodytų, jog pirmenybė buvo teikiama jungčiai *tapti*, be (287) ir (289), plg. dar toliau:

- (291) *Tawe ußauginaw, ir dawiau didį <paftoti _→> †tapti, kaip ßelmeni ant Lauko, ir buwai nų ußaugens ir didis bei graßis tapens. BB Ez 16,7*

Kaip ir jungties *tapti* atveju, jungties *stotis* / *pastoti* būdvardiniai komplementai BB vertime linksniu dažniausiai derinami su konstrukcijos subjekto vardažodžiu, tačiau retkarčiais (trimis atvejais iš septyniolikos) koduojami instrumentaliu (plg. (289)).

Tirtoje BB imtyje rasta **17** askriptyvinių JK su *stotis* / *pastoti*; šios konstrukcijos (komplementų leksinių) tipų skaičius yra **14**, arba **82,4 proc.** visų jos pavartojimo atvejų; konstrukcijos hapaksų skaičius yra **13**, arba **76,5 proc.** visų jos pavartojimo atvejų; konstrukcijos produktyvumą charakterizuojantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,93**.

6.2.3. Egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos su veiksmožodžiu *stotis*

Tirtoje BB imtyje rasta 17 egzistencinių (/ lokatyvinių) konstrukcijų su veiksmožodžiu *stotis* (su forma *pastoti* nerasta). Iš jų net 12, arba 76,6 proc., atvejų šio egzistencinio predikato reikšmė yra artima slinkties reikšmei ‘ateinant, atsirandant pasiekti ką’. Visais atvejais „atsirandantis“ objektas yra Dievo žodis. Dešimtyje atvejų iš dvylikos pirmasis egzistencinio predikato variantas yra veiksmožodis *ateia* (*ateija*, *ateijo*, *ataio*, *ataia*, *ataija*), o *ftoiof(i)* siūlomas kaip alternatyva, vieną kartą atvirkščiai, ir vieną kartą šio tipo sakinyje *ftoiofi* pavartotas vienas (294), plg.:

- (292) *Schitas ira Szodis, kurfai Ieremiaschaupti ateija †ftoiofi-† nog PONO, ir biloia. BB Jer 11,1*
- (293) *Bei ateia †ftoiofi-† manenfp PONO Szodis, bilodams, Ieremiaschau, Ką regi? BB Jer 1,11*
- (294) *Nefa kolei kalbeiau, schaukiau ir kofani fakiau ape Wargus ir ifchpuftighimą, ftoiofi man Szodis PONO giedai ir apiükimu koßną dieną. BB Jer 20,7–8*

Matome, kad šiuose ir panašiuose pavyzdžiuose egzistencinio predikato įžvelgiama pirminė reikšmė sietina ne su specifiniu kūno judėjimu aukštyn, bet veikiau su vieno objekto horizontalia slinktimi link ar prie kito objekto. Šiai reikšmei artima *stotis* reikšmė ‘įžengti į kieno vietą ją užimant’ atpažįstama ir anksčiau aptartose inkliuzyvinėse JK su šiuo veiksmažodžiu (plg. *Bei Rehabeam io funus ftoios Karaliumi io wietona*. BB 2Met 9,31). Kad šiuose kontekstuose vartojami lokomocinės prigimties veiksmažodžiai *ateia* ir *ftoiofi* vis dėlto laikytini egzistenciniais predikatais, rodo toliau pateikiamas pavyzdys su vertėjo / redaktorių teikiamais alternatyviais sinonimais, dėl kurių egzistencinės reikšmės abejonių nekyla, plg.:

(295) *Tada ateia [ftoios, radofi] [gadiafi] Szodis PONO EZechielop*. BB Ez 1,2–3

Likusiais penkiais atvejais kalbamo egzistencinio predikato *ftoiof(i)* semantikoje slinkties pėdsakas jau yra išsityręs: *ftoiof(i)* reikšmę galima apibrėžti kaip ‘atsitiko; įvyko’, plg.:

(296) *Bei ftoiosi keturolikta mæta karaliaus Hifkia, ateija Karalius Afsyrios Sanherib, prifch wifsus twirtus Miestus Iuda, ir ifchgaleia ios*. BB Iz 36,1

(297=81) *Ir pakirtimas ftoios didis prifch Saula, Ir Kilpinjkai prifsiartinoio iopi, iog ghis nug ftrelczių paßeidzams buwa*. BB 1Met 10,3

Viename tokiam sakinyje reiškiamas (S) argumentas, parodantis, iš kur atsirado subjektinis referentas. Kaip jau žinome, tokio pobūdžio egzistencinės konstrukcijos per subjekto raiškos alternaciją siejasi su atitinkamomis JK, plg.:

(298=80) *Tupaczių wieną ghi ußauginna, ir ftoiofi ifch io iaunas Lęwas, tas paiuka Szmones plefchti ir walgiti*. BB Ez 19,2–3

Šio pavyzdžio egzistencinę konstrukciją *ir ftoiofi ifch io iaunas Lęwas* nesunku perrašyti kaip JK, plg. *ir stojosi jis jaunu levu*.

6.2.4. Perifrastinės konstrukcijos su pagalbinio veiksmažodžiu *stotis*

Perifrastinių konstrukcijų su pagalbinio veiksmažodžiu *stotis* (forma *pastoti* šioje sintaksinėje pozicijoje neužfiksuota) tirtoje BB imtyje rasta bene triskart mažiau negu tokių konstrukcijų su pagalbinio veiksmažodžiu *tapti*. Kaip ir *tapti* atveju, pagalbinis veiksmažodis *stotis*, paprastai jo būtojo laiko forma (*ftoiof(i)*), perifrastines konstrukcijas sudaro su būtojo laiko neveikiamaisiais dalyviais, padarytais iš perfektyvinių (dažniausiai priešdėlinių) veiksmažodžių. Net septyniais atvejais iš dvidešimt keturių pagalbinio veiksmažodžio forma *ftoiof(i)* siūloma vietoje ankstesnės *buwa*. Redagavimo keitimai *buwa* > *ftoiof(i)*, kaip ir anksčiau aptartieji *buwa* > *tapa*, veikiausiai rodo vertėjo / redaktorių pastangą išvengti kal-

bamų perifrastinių konstrukcijų statyvinės interpretacijos, vokiečių kalbos pavyzdžiu į pagalbinių veiksmažodžio poziciją įsivedant pokytį reiškiančius predikatus: konstrukcijoje su būtojo laiko neveikiamuoju dalyviu toks pagalbinis veiksmažodis vienareikšmiškai žymi užbaigto veiksmo faktą. Plg. būdingus atvejus su abiem dinaminiais veiksmažodžiais:

(299) *Bei Salomonas ußmigga fu fawa Tiewais, ir pakaftas <buwa _→> ʃtoios, Mieste Dowido fawa Tiewo.* BB 2Met 9,30–31

(300=194) *Rehabeam ußmigga fu fawa Tiewais, ir <buwa _→> ʃtapa-ʃ pakaftas Mieste Dowido.* BB 2Met 12,16

Perifrastinės konstrukcijos su pagalbinių veiksmažodžių forma *ʃtoiof(i)* duratyvumo atžvilgiu, kaip ir tokių konstrukcijų su *tapa* atveju, dažniausiai perteikia momentinį įvykį, mat perteikia kompletyvinę-tranzitinę pokyčio įvykio fazę. Toliau pateikiamame pavyzdyje tokią interpretaciją sustiprina įvykio pradžią ir pabaigą pabrėžiantys adverbialiniai modifikatoriai, atitinkamai *nūg tos dienos* ir *ikki*, plg.:

(301) *Nūg tos dienos, kaip Namai PONO nugruntawoti ʃtoios, ... ikki Namai PONO pilnai ifchbudawoti tapa.* BB 2Met 8,16

Kai tokios konstrukcijos žymimas pokyčio įvykis yra momentinis, sunku kalbėti apie jo inkrementiškumą, mat šis implikuoja įvykio duratyvumą. Kai įvykio duratyvumas reiškiamas eksplicitiškai, tai ir perifrastinė konstrukcija su pagalbiniu veiksmažodžiu *ʃtoiof(i)* gali žymėti inkrementinį įvykį (nors tokie atvejai reti), plg.:

(302) *O Aukfa, kas Salomonui wieną mætą atnefhta ʃtoios, buwa fchefchi fchimtai, ir fchefchi defchimts bei fchefchi Talentai, be to ką Krominikai bei Kupczius atgabendawa.* BB 2Met 9,13–14

Šio pavyzdžio frazėje *kas Salomonui wieną mætą atnefhta ʃtoios* kalbama apie auksą, kuris Saliamonui (*Salomonui*) buvo sunešamas per metus (t. y. kas metai).

BB vertime kartais be aiškesnės logikos kalbamos perifrastinėse konstrukcijose pakaitomis vartojami pagalbiniai veiksmažodžiai *tapa* ir *ʃtoiof(i)*, be (301), plg. dar toliau einantį pavyzdį:

(303) *O kada io fchirdis pafsikele ir ghis puikus ir pafsiputens tapa, ʃtoiosi ghis nug karalifchko Softo nuftumtas, ir pamete fawa czestį, tapa pratremtas nūg Szmonių.* BB Dan 5,20–21

Tačiau ne vienu atveju pirmenybė teikiama pagalbiniam veiksmažodžiui *tapa*, plg.:

(304) *Schitaip buwa Karalius Vfias raupfotas ikki fmerties fawa, ir giwena atfkirofu Namųfu raupfotas, nefa ghis <ʃtoios _→> ʃtapa, patremtas ifch Namu PONO.* BB 2Met 26,21

Pavyzdyje (304) ir kitur randami taisymai *ftioio(s) > tapa* kartu su faktu, kad perifrastinės konstrukcijos su *tapti* tirtoje BB imtyje yra beveik triskart dažnesnės negu su *stotis*, leidžia manyti, kad vertėjo / redaktorių kalbamų konstrukcijų pagalbinio veiksmažodžio pozicijoje norma buvo laikomas veiksmažodis *tapti*.

Ar pagalbinis veiksmažodis *stotis* negalėjo, panašiai kaip ir veiksmažodis *tapti*, sudaryti perifrastinių konstrukcijų su esamojo laiko neveikiamaisiais dalyviais, sunku pasakyti: tirtoje BB imtyje rastame vieninteliame pavyzdyje nėra aišku, su kuriuo pagalbinio veiksmažodžiu – pradiniu *buwa* ar vėliau įrašytu *ftaios* – reikėtų sieti vietoje būtojo laiko naujai įrašomas esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių formas, plg.:

- (305) *Ir wifšos Szmones Szemes linkfmios, bei Miestas buwa pakaghingas. O Athalia buwa ʼftaiosʼ kardu <nuβawinta→ nuβawi_nama.ʼ [uβumufchta→ uβumufchama].*
BB 2Met 23,20–21

Kaip ir analogiškose konstrukcijose su *tapti*, „veiksmažodiškai“ interpretuojami perifrastinių konstrukcijų su *stotis* dalyviniai dėmenys derinami linksniu su savo finitinių sakinių subjekto daiktavardžiais, taigi turi nominatyvo linksnį²⁷. Bendras tirtoje BB imtyje rastų perifrastinių konstrukcijų su *stotis* skaičius yra **24**; jų (komplementų leksinių) tipų skaičius yra **19**, arba **79,2 proc.** visų perifrastinių konstrukcijų su *stotis* pavartojimo atvejų; hapaksų skaičius yra **15**, arba **62,5 proc.** visų kalbamų konstrukcijų pavartojimo atvejų; perifrastinių konstrukcijų su *stotis* produktyvumą tirtoje BB imtyje charakterizuojantis jų hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,79**.

6.2.5. Bendra visų tipų konstrukcijų su veiksmažodžiu *stotis* / *pastoti* produktyvumo tirtoje BB imtyje statistika

Bendras visų tipų konstrukcijų su *stotis* / *pastoti*, rastų tirtoje BB imtyje, skaičius yra 60 (inkliuzyvinių k.) + 17 (askriptyvinių k.) + 17 (egzistencini (/ lokatyvinių) k.) + 24 (perifrastinių k.) = **118**; iš jų egzistencinės (/ lokatyvinės) konstrukcijos sudaro **14,4 proc.**, perifrastinės konstrukcijos – **20,3 proc.** bendro konstrukcijų su šiuo veiksmažodžiu skaičiaus. Bendras čia rastų abiejų tipų JK su *stoti* / *pastoti* skaičius yra 60 (inkliuzyvinių k.) + 17 (askriptyvinių k.) = **77**, o tai sudaro **65,3 proc.** visų konstrukcijų su *stotis* / *pastoti* pavartojimo atvejų; iš jų inkliuzyvinių JK – **77,9 proc.**, askriptyvinių JK – **22,1 proc.**; iš viso JK su *stotis* / *pastoti* (komplementų leksinių) tipų čia rasta 14 (daiktavardinių komp.) + 14

²⁷ Pavyzdžio (302) frazėje *O Aukfa, kas Salomonui wieną mætą atnefchta ftaios...* derinimas bevarde gimine yra numanomasis (*by default*).

(būdvardinių komp.) = **28**, arba **36,4 proc.** visų JK su *stotis* / *pastoti*, arba **23,7 proc.** visų konstrukcijų su šiuo veiksmažodžiu pavartojimo atvejų; iš viso JK su *stotis* / *pastoti* hapaksų čia rasta 12 (daiktavardinių komp.) + 13 (būdvardinių komp.) = **25**, arba **32,5 proc.** visų JK su šiuo veiksmažodžiu pavartojimo atvejų; produktyvumą charakterizuojantis hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,89**. Jungties *stotis* / *pastoti* komplementų hapaksai sudaro **23,1 proc.** visų čia tirtų jungčių komplementų hapaksų skaičiaus (**108**).

6.3. Jungties *pavirsti* konstrukcijos BB vertime

Šiame skyriuje visos jungties *pavirsti* konstrukcijos bus aptariamoms kartu, neskiriant jų į inkliuzyvines ir askriptyvines, mat pastarąją tipą tirtoje BB imtyje reprezentuoja tik vienas atvejis (žr. pavyzdį (177)). Egzistencinių (/ lokatyvinių) ir perifrastinių konstrukcijų su šia veiksmažodine leksema tirtoje BB imtyje nerasta.

Iš pradžių turėtume atsakyti į klausimą, ar JK su *pavirsti* negalėtų būti pasidaromos kaip antikauzatyviniai RKKK su *paversti* atitikmenys. Išties juk radikalų pokytį žyminčią konstrukciją [*paversti kę kuo*] semantiškai galima dekomponuoti kaip [*veikti taip, kad kas kuo pavirstų*], plg. *Krizė pavertė milijonierių elgeta* > (*Dėl krizės*) *milijonierius (pa)virto elgeta*. Išoriškai žiūrint, konstrukcijų santykis *paversti kę kuo* : *pavirsti kam kuo* primena konstrukcijų santykį *padaryti kę kuo* : *pasidaryti kam kuo*. Bet tik pastaruoju atveju nekyla abejonių dėl *daryti* > *darytis* derivacijos krypties, o pirmuoju atveju tenka konstatuoti *paversti* : *pavirsti* poros *abipusio pamatavimo* (dėl termino žr. Urbutis 1978: 104) darybinį santykį, panašiai kaip ir *kelti* : *kilti*; *sverti* : *svirti*; *žerti* : *žirti*; *merkti* : *mirkti*; *berti* : *birti* ir pan. atvejais. Tai reiškia, kad abi kalbamos konstrukcijos – *paversti kę kuo* : *pavirsti kam kuo* – turi vienodas galimybes veikti viena kitos produktyvumą. Tačiau faktas yra tas, kad tirtoje BB imtyje buvo rasta tik viena RKKK konstrukcija su veiksmažodžiu *paversti*, plg.:

- (306) *Bei efch Egyypciakus prifch kits kitą fufumdifiu, iog Brolis prifch Broli, prietelius prifch antrą, Miestas prifch antrą, Karalifsta prifch antrą kariaus, bei Egypcianis liaufis dranfus buti, ir ių dumą nieku paverfju*. BB Iz 19,1–3

Šio pavyzdžio frazės *ių dumą nieku paverfju* antikauzatyviniu atitikmeniu išties galėtų būti frazė *ių duma* (t. y. sumanymas – R. M.) *nieku pawirs*, bet tirtoje BB imtyje randame gerokai daugiau JK su *pavirsti*, kurias tuomet tenka laikyti atitinkamos reikšmės RKKK su (*pa*)*daryti*, jei reikia, pasirenkamais antikauzatyviniais atitikmenimis. Faktas, kad gana gausiai BB vertime reprezentuotos JK su *pavirsti* beveik neturi čia derivacinės atramos tarp tos pačios šaknies kauzatyvinių konstrukcijų (t. y. tarp RKKK su *paversti*), paremia darbo

autorius (Mikulskas 2019) išsakytą nuomonę dėl savarankiškos jungties *(pa)virsti* konstrukcijų raidos.

Kaip matėme anksčiau (žr. 5.2.1 ir 5.2.2 sk.), BB vertime ne vienu atveju RKKK su *(pa)daryti* žymi kauzuojamo objekcinio referento patiriamą pokytį neigiama linkme. Prireikus antikauzatyviniais tokios vertybinės konotacijos šių konstrukcijų atitikmenimis pirmiausia siūlėsi JK su *pavirsti*, mat šios konstrukcijos inherentiškai žymėjo neigiamą subjekcinio referento pokytį, nors tam tikrą konkurenciją šiuo atžvilgiu jungties *pavirsti* konstrukcijoms galėjo sudaryti jungties *tapti* konstrukcijos, ypač tais atvejais, kai tas neigiamas pokytis tėra kalbėtojo kognityvinė projekcija vertybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje. Toliau išsamiau aptariamos tirtoje BB imtyje rastų JK su *pavirsti* semantinės ir aspektinės savybės.

BB vertimo jungties sakinių su *pavirsti* pavyzdžiuose jau išryškėjusios iš esmės tos pačios kalbamos konstrukcijos semantinės specifikacijos ir aspektinės vertės, kurios buvo konstatuotos tiriant JK su preterito forma *virto* pavyzdžius DLKT (Mikulskas 2018). BB vertime šios konstrukcijos žymi laipsnišką (inkrementinį) subjekcinio referento pokytį iki rezultatinės būsenos imtinai, plg.:

- (307) *Obiwetelei pafilpninami ir nufsigandinami ira, ir gedoie pafsiliekt, ir pawirfta Szole lauko ir βale βole, kaip Schienai ant Stogo, kuri padžufta ikki nenubrendufi?* BB Iz 37,27
- (308) *Iei ghis noretu, tadda wifsu Dwafse ir Kwapa fawenfp furinktu, Wifas kunas ifch wieno fugafichtu, bei Szmogus wel Pelinai pawirftu.* BB Job 34,13–15
- (309) *Tadda pawirs puftine lauku, bei Laukai bus rakoiami Girre.* BB Iz 32,15

Tirtos BB imties pavyzdžiuose JK su *pavirsti* beveik išimtinai²⁸ žymi degradavimo linkme vykstantį / įvykusį arba neigiamai vertinamą subjekcinio referento pokytį, plg.:

- (310) *Tos dumos ifchgafichta ̲nieku pawirft̲, kur nera proto.* BB Pat 15,22
- (311) *Ir Ponifte io girries ir io Lauko nieku pawirs.* BB Iz 10,18
- (312) *Thie ne bus raudoti, nei pakelti, nei pakafiti, bet tures ant lauko guleti, ir purwais pawirfti.* BB Jer 25,33

Prisimintina, kad minėtas JK su *virto* pavyzdžių DLKT tyrimas parodė, jog dabartinėje lietuvių kalboje beveik pusė šių konstrukcijų jau žymi teigiamai arba neutraliai vertinamą subjekcinio referento pokytį (ibid., 37).

²⁸ Tirtoje BB imtyje rastas tik vienas atvejis, kai JK su *pavirsti* žymimą subjekcinio referento pokytį galėtume laikyti teigiamu (ar neutraliu), plg. pavyzdį (309).

Tirtos BB imties pavyzdžiuose JK su *pavirsti* subjektinis referentas nėra atsakingas už patiriamą / patirtą pokytį, šis dažniausiai yra nulemtas išorinių jėgų, plg.:

- (313) *Kaip Eβerai pas Pilimus pakus ir ifchdžus, bei Nendres fu Wilkadalgeis pabals, ir Szoles pas wandenis ifchdulkes, ir wifsa fekla pas wandenius pabals bei nieku pawirs.* BB Iz 19,5–6
- (314) *Ikkolei, ant mufu ifchlieta bus Dwafse ifch aukfchtibes. Tadda pawirs puftine lauku.* BB Iz 32,15
- (315) *Ir io Kwapas, Kaip wandinio ftrowe, kuri ikki Kaklo ifchkanka ieib ifchbarftitų Pagonus ikki nieku pawirftų.* BB Iz 30,27

Tirtos BB imties pavyzdžiuose JK su *pavirsti* dažnai žymi radikalų subjektinio individo persimainymą (transformaciją) arba materijos būsenos pokytį, plg.:

- (316) *Ricerei Babilonios, nedrins ifcheiti ant Baiaus, bet tures pafsilikti Pillifa. Stipribes iu nebera, ir anis pawirta moterims.* BB Jer 51,30
- (317) *Namai Ifraelo man pawirto Puttu, wifsas iu waras, alwas gellaβis ir fchwinnas pæcziue pawirta Sidabro puttu.* BB Ez 22,17–18

Dabartinėje lietuvių kalboje JK su *(pa)virsti* nebūdinga žymėti tokį pokytį, kurio turinį sudaro kalbėtojo kognityvinė projekcija į vertybiškai orientuotą mentalinę socialumo kategorijų erdvę – tai JK su *tapti* prerogatyva. Tačiau tirtoje BB imtyje bent vienas toks atvejis, kai konstrukcija su *pavirsti* įkerta į analogiškos konstrukcijos su *tapti* designacijos zoną, gali būti atpažįstamas, plg.:

- (318) *Kaipo mana ruftibe ir kerfchtas eia ant Obiweteliu Ierufaleme, taip tas ir ant iufu eis, iei Egyp-tona eifit, idant pawirftumbit Prakiiekimu, Stebuklu, prifiekimu ir geda.* BB Jer 42,18
- (319=151) *Anis ifch kardo ir bado mirs, ir taps prifiekimu, ftebuklu, prakeikimu, ir apgedinimu.* BB Jer 44,12

Retsykais ir JK su *tapti* įkerta į JK su *pavirsti*, kurios inherentinė specifikacija, kaip matėme, yra žymėti neigiamą subjektinio referento pokytį, designacijos zoną, plg.:

- (320=155) *Mieftai tawa Schwentibes Puftine **pawirta**. Zion **tapa** Puftinę Ierufalemas gul ifchpuftitas.* BB Iz 64,9

Kai kurios BB vertime vartojamos JK su *pavirsti* žymi subjektinio referento jausmų ar nuotaikos pokyčius – nieko nuostabaus, mat tokie pokyčiai paprastai esti savaiminiai ir inkrementinio pobūdžio. Šią semantinę specifikaciją kalbamos konstrukcijos yra išlaikiusios ir dabartinėje lietuvių kalboje (Mikulskas 2018: 40), plg.:

- (321) *Mana Harfa pawirta Skundimu, ir wamfdis mana raudoghimu.* BB Job 30,30–31
 (322) *Schirdies mufų dziaugfmas liowiesi, Mufų Schokineghimas pawirta Deioghimu.*
 BB Rd 5,14–15

Tirtos BB imties pavyzdžiuose iš esmės visais atvejais jungties *pavirsti* komplementai koduojami instrumentaliu. Viename pavyzdyje šios jungties komplementas iš pradžių koduotas iš slinkties konstrukcijos paveldėta prielinksnine fraze [*ing* NP_{ACC}], bet vėliau vertimo autoriaus / redaktorių ji pataisyta į instrumentalią, plg.:

- (323=105) *Wis ifch dulkių darita ira. Ir <ing _ dulkes _→> dulkemis pawirft.* BB Mok 3,20

Bendras tirtoje BB imtyje rastų JK su *pavirsti* skaičius yra **44**; jų (komplementų leksinių) tipų skaičius yra **31**, arba **70,5 proc.** visų JK su *pavirsti* pavartojimo atvejų; hapaksų skaičius yra **26**, arba **59,1 proc.** visų kalbamų konstrukcijų pavartojimo atvejų; jungties *pavirsti* produktyvumą tirtoje BB imtyje charakterizuojantis jų hapaksų ir tipų nuošimčių santykis yra **0,84**. Jungties *pavirsti* komplementų hapaksai sudaro **24,1 proc.** visų čia tirtų jungčių komplementų hapaksų skaičiaus (**108**).

7. Baigiamosios pastabos

Pagrindinis šios studijos tikslas buvo nustatyti galimas JK su *darytis* / *pasidaryti* kilmės konstrukcijas. Šios konstrukcijos, kaip rodo DLKT ir LKŽK randami duomenys, dabar plačiai vartojamos bendrinėje kalboje ir tarmėse greta kitų panašios funkcijos aspektinių jungčių konstrukcijų, būtent greta JK su *tapti* ir *(pa)virsti*. Visų trijų jungčių konstrukcijos, iš dalies tarpusavyje persiklodamos, dalijasi, priklausomai nuo gramatinio laiko, semantines ingresyvinio ar progresyvinio aspektų raiškos erdves pagal kalbos raidoje nusistovėjusias savo semantines specifikacijas ir turimus aspektinius potencialus (galimas turėti aspektines vertes). Nustatant JK su *darytis* / *pasidaryti* ištakas iš esmės buvo remtasi Jono Bretkūno *Biblijos* vertimo duomenimis, konkrečiau – vienuolika *Senajo Testamento* knygų, randamų LKI *Senųjų raštų duomenų bazėje*. Relevantiškais atžvilgiais epizodiškai buvo pasižiūrėta ir į kai kuriuos kitus Mažosios bei Didžiosios Lietuvos senųjų raštų šaltinius, konkrečiai – į *Wolfenbüttelio Postilę*, K. Donelaičio *Metus*, M. Daukšos *Postilę*, S. B. Chylinskio *Naujojo Testamento* vertimą.

Senųjų raštų šaltinių duomenys rodo, kad XVI a. pabaigoje – XVII a. viduryje jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijos dar tik žengė pirmuosius žingsnius. Sangražinė jungties veiksmožodžio forma rodo, kad konstrukcijos veikiausiai imtos *darytis* antikauzatyvinės derivacijos keliu (pasitelkus sangražos formantą) iš atitinkamų rezultatinės kulminatyvinės kauzacijos konstrukcijų (RKKK). Pastarosios konstrukcijos yra gausiai reprezentuotos BB vertime: iš 1077 tirtoje BB imtyje rastų sakinių su veiksmožodžiu (*pa*)*daryti* net 231, arba 21,4 proc., sudaro RKKK su šiuo veiksmožodžiu. Sakinių su (*pa*)*daryti* gausa tirtoje medžiagoje leido išskirti pagrindinius šio veiksmožodžio reikšmės abstraktėjimo etapus, kol jis galiausiai prisitaikė prie bendrosios kauzacijos funkcijos RKKK: (*pa*)*daryti* ką kuo / ko-kiu šiose konstrukcijose reiškia '(pa)veikti ką nors taip, kad šis kuo nors / koks nors taptų'.

RKKK su (*pa*)*daryti* vidinė struktūra leidžia kalbėti apie šių konstrukcijų predispoziciją JK su *darytis* / *pasidaryti* darybai iš jų: išties pirmųjų konstrukcijų veiksmožodžio daiktavardiniai ar būdvardiniai komplementatyvai (būtinieji antriniai predikatyvai), fiksuojantys kauzuojamo objekcinio referento patiriamo pokyčio rezultatą, antikauzatyvinės derivacijos keliu natūraliai tampa atitinkamų jungties konstrukcijų veiksmožodžio daiktavardiniais ir būdvardiniais komplementais (būtinaisiais pirminiais predikatyvais), išlaikančiais tą pačią rezultatyvo funkciją (dažnai ir tą patį morfosintaksinį kodavimą). Taigi (*pa*)*daryti* RKKK su daiktavardiniais komplementatyvais yra potencialus atitinkamų inkliuzyvinių konstrukcijų darybos šaltinis, o (*pa*)*daryti* RKKK su būdvardiniais komplementatyvais – potencialus atitinkamų askriptyvinių konstrukcijų darybos šaltinis. Tirtoje BB imtyje yra gausiai reprezentuotos (*pa*)*daryti* RKKK konstrukcijos tiek su daiktavardiniais, tiek ir su būdvardiniais komplementatyvais: pirmųjų rasta 112, arba 48,5 proc. visų RKKK su (*pa*)*daryti* atvejų, antrųjų – 119, arba 51,5 proc. visų RKKK su (*pa*)*daryti* atvejų. Komplementatyvų leksinių tipų įvairovė tirtoje BB imtyje liudija apie RKKK su (*pa*)*daryti* produktyvumą to meto kalboje. Bendras RKKK su (*pa*)*daryti* (komplementatyvų leksinių) tipų skaičius yra 124 (60 daiktavardinių komplementatyvų tipų ir 64 būdvardinių komplementatyvų tipai), arba 53,7 proc. visų konstrukcijos pavartojimo atvejų. Bendras RKKK su (*pa*)*daryti* (komplementatyvų) hapaksų skaičius yra 100 (46 daiktavardinių komplementatyvų ir 54 būdvardinių komplementatyvų hapaksai), arba 43,3 proc. visų konstrukcijos pavartojimo atvejų. Bendras kalbamų RKKK produktyvumo tirtoje BB imtyje indeksas yra 0,81. Šie skaičiai atskleidžia gana aukštą RKKK su (*pa*)*daryti*, kaip atitinkamų JK pamato, derivacijos potencialą.

XVI–XVII a. sandūroje veiksmožodžio sangražinių formų daryba, kaip sakinių intranzityvinimo priemonė, lietuvių kalboje jau buvo paplitusi. Nenuostabu, kad šios formos buvo pasitelkiamos ir antikauzatyvinei derivacijai. Antikauzatyvinės konstrukcijos į pokyčio įvykį siūlo kitą komunikatyvinę perspektyvą: joje pokytį kauzuojantis agentas

deprofiluojamas, pats pokytis vaizduojamas kaip savaiminis, dažnai atsakomybę už jo rezultatą implicitiškai priskiriant pokytį patiriančiam antikaukazytyvinės konstrukcijos subjekto referentui (arba kuriai jo savybei). Tokia antikaukazytyvinė konstrukcija iš esmės jau laikytina medialinės reikšmės konstrukcija. Tad reikšmės atžvilgiu antikaukazytyvinės kilmės JK su *darytis* / *pasidaryti* dabartinėje kalboje yra medialinės konstrukcijos greta kitų aspektinių jungčių konstrukcijų, kaip antai JK su *tapti*, *(pa)virsti*, *stotis* / *pastoti* (tik tarmėse), *likti* (pastarosios, beje, nėra antikaukazytyvinės derivacijos keliu susiformavusios). BB vertime fiksuojamos pavienės konstrukcijos su formomis *darytis* / *pasidaryti* reikšmės atžvilgiu dar nedaug tenutolusios nuo tikrosios sangrąžos konstrukcijų, kurių subjektinis referentas pats savyje sukelia pokytį, plg. greta vartojamas konstrukcijas: *Numirufiop anis ne tur eiti, ir fawe necziftais nedariti. Tiktai ant wieno Tiewo ir Augiwef, Sunauf ir Dukterf, Brolio ir Sefseref, kuri wiro neturreia gal anis necziftais pafsidariti*. BB Ez 44,24–25. Šių antikaukazytyvinės derivacijos keliu sporadiškai pasidaromų konstrukcijų subjektiniai referentai tebėra intencionalūs, už savo patiriamą pokytį atsakingi agentai, prototipiškai asmenys, plg.: *Ir mileiofi fu wifsais iaunais iaunikaiczeis Afsyriaie, ir necziftą pafsidare fu wifsais iu balwonais*. BB Ez 23,7. Tokios konstrukcijos dar negalėjo žymėti tų pokyčio įvykių, kuriuose pokytį patiriantys participantai buvo negyvi, kitų manipuluojami objektai. Dėl šio semantinio ribojimo kalbamos antikaukazytyvinės konstrukcijos su veiksmožodžiu *darytis* / *pasidaryti* dar nebuvo visavertės JK. Ilgainiui šių konstrukcijų veiksmožodis desemantizavosi tiek, kad nebepresuponavo agentyvaus subjektinio referento. Tokios *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijos jau yra pajėgios konkuruoti su kitomis kalboje anksčiau įsitvirtinusiomis aspektinių jungčių konstrukcijomis, kartu patirdamos ir pastarųjų analogijos pozityvų poveikį savo produktyvumui. Vis dėlto galima įtarti, kad dabar kalboje vartojamų JK su *darytis* / *pasidaryti* designacijos zonos apibrėžčiai paveldėtos reikšmės pėdsakas – agentyvaus ir / ar už savo patiriamą pokytį atsakingo subjektinio referento presupozicija – tam tikrą poveikį tebedaro, tačiau šį įtarimą dar reikėtų patikrinti empiriniais DLKT faktais.

Sunku pasakyti, kada, kuriame amžiuje, įvyko jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijų produktyvumo proveržis ir jos užėmė savo vietą minėtose aspekto reikšmių raiškos erdvėse greta kitų tokio tipo bei paskirties konstrukcijų. Atsakymą į šį klausimą lengviau rastume, jeigu jau turėtume senųjų raštų tekstyną su bendra paieška. Deja, jo kūrimo darbai yra įstrigę. Netiesioginis jungties konstrukcijų produktyvumo indikatorius yra su ta pačia, kaip ir jungtis, leksema kalboje vartojamos egzistencinės konstrukcijos. Šios studijos autoriaus ne vieną kartą buvo parodyta, kad kurio nors esinio egzistencijos / ingresijos į egzistenciją teigimas yra sudėtinė tapatumo tarp dviejų esinių predikacijos dalis. Galima net teigti, kad greta kalboje jau įsitvirtinusių jungčių konstrukcijų visada atrasime su tomis pačiomis veiksmožodinėmis leksemomis ir egzistencines konstrukcijas. Tirtoje BB imtyje

egzistencinių konstrukcijų su leksema *darytis / pasidaryti* nerasta. Nenuostabu, kad greta kitų to meto kalboje jau įsitvirtinusių jungčių konstrukcijų, pavyzdžiui, JK su *tapti* ar JK su *stotis / pastoti*, atitinkamos egzistencinės konstrukcijos buvo pasidaromos laisvai. Panašiai ir dabar bendrinėje kalboje ar tarmėse greta JK su *darytis / pasidaryti* nesunkiai rasime ir egzistencinių konstrukcijų su šia leksema, plg.: *Žemė prarado gebėjimą sulaikyti šilumą. Visur pasidarė savotiška Antarktida*. DLKT; *Vestuvėse pasidarydavo peštynės*. LKŽK (Ad). Kaip rodo peržvelgtas K. Donelaičio poemos *Metai* tekstas, egzistencinės konstrukcijos su *darytis / pasidaryti*, tokios kaip *Vei kaip ant ežerų visur langai pasidaro, / Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą*. K. Donel (Žr 3–4) ar *Štai ant ūlyčios toksai pasidarė šūvis, / Kad ir žemė su visais daiktais padrebėjo*. K. Donel (Žr 301–302), XVIII a. Rytų Prūsijos lietuvių kalboje buvo įprastas dalykas. JK ir atitinkamų egzistencinių konstrukcijų glaudi koegzistencija kalboje šiai studijai yra svarbi dar ir tuo, kad per abiem konstrukcijų tipams būdingą subjekto raiškos alternaciją į pirmąsias iš antrųjų galėjo būti įtraukiami negyvi subjektiniai referentai, plg.: *Ar kad, kepdams ką gardžiai, pas kaminą sėdi, / Tai tav iš drūtų minkšti pasidaro kąsniai*. K. Donel (Žr 214–215), – šio pavyzdžio egzistencinėje konstrukcijoje reiškiamas (S) argumentas nurodo į galimą alternaciją su atitinkama jungties konstrukcija, plg.: *Tai tau iš drūtų minkšti pasidaro kąsniai* vs. *Drūti kąsniai pasidaro minkšti*. Nors *Metų* tekste rasta tik viena JK su *darytis / pasidaryti* (plg.: *Taipgi namai visi paskiaus nuogi pasidaro, / Kad su buksvoms lopytoms vyrs vos užsidengia, / O vaikai ant ūlyčių nuogi bėginėja*. K. Donel (Pl 625–627)), veikiausiai neatsitiktinai subjektinis referentas joje yra negyvas objektas, o tai rodo, kad tuo metu kalbamos konstrukcijos designacijos zoną jau buvus platesnę, negu paliudyta XVI–XVII a. rašytiniuose šaltiniuose.

Antikauzatyvinių konstrukcijų darybą iš RKKK su *(pa)daryti* ir tolesnę jų raidą link visaverčių jungties konstrukcijų galėjo stabdyti to meto kalboje įsitvirtinusios kitos medialinės reikšmės konstrukcijos su aspektinėmis jungtimis *tapti, stotis / pastoti* ir *pavirsti*. Pastarosios prireikus visada BB vertėjui / redaktoriams buvo po ranka kaip antikauzatyviniai RKKK su *(pa)daryti* atitikmenys. Kaip parodė tyrimas, kalbamų veiksmožodžio *(pa)daryti* kauzatyvinių konstrukcijų žymimus pokyčio įvykių tipus iš esmės atitiko jungčių *tapti, stotis / pastoti* ir *pavirsti* designacijos zonos, apibrėžiamos pagal tų jungčių kalbos raidoje nusistovėjusias semantines specifikacijas ir turimus aspektinius potencialus. Siekiant parodyti minėtų trijų jungčių konstrukcijų konkurencinį pranašumą prieš tuo metu dar tik pirmuosius žingsnius žengiančią jungties *darytis / pasidaryti* konstrukciją, kai BB vertėjui / redaktoriams prireikdavo atitinkamų antikauzatyvinių RKKK su *(pa)daryti* atitikmenų, studijoje nemažai dėmesio buvo skirta tų jungčių konstrukcijų produktyvumo statistikai. Kartu buvo aptartos ir tirtoje BB imtyje vartojamų jungčių *tapti, stotis / pastoti* ir *pavirsti* semantinės specifikacijos bei aspektinės vertės – jos padeda suprasti, kurioje situacijoje kurios

jungties konstrukcijos pirmiausia galėjo būti pasirenkamos kaip antikauzatyviniai RKKK su *(pa)daryti* atitikmenys.

Tirtoje BB imtyje (vienuolikoje *Senajo Testamento* knygų) vartojamų JK su *tapti*, *stotis* / *pastoti* ir *pavirsti* produktyvumo indeksai (jį išreiškia konstrukcijų hapaksų ir jų tipų nuošimčių santykis) yra gana aukšti (jie turėtų būti gerokai žemesni, jeigu panašūs skaičiavimai būtų atlikti viso BB vertimo teksto pagrindu). Taigi JK su *tapti* produktyvumo indeksas tirtoje BB imtyje yra 0,80; čia vartojamų JK su *stotis* / *pastoti* šis indeksas yra 0,89, o JK su *pavirsti* – 0,84. Kadangi pastaroji jungtis iš esmės tevertuojama inkliuzyvinio tipo konstrukcijose, korektiška būtų jos produktyvumo indeksą lyginti su kitų dviejų jungčių inkliuzyvinių konstrukcijų indeksu: inkliuzyvinių JK su *tapti* jis yra 0,89, o tokių JK su *stotis* / *pastoti* – 0,79. Pagal santykinį hapaksų procentą tirtoje BB imtyje rastos jungties konstrukcijos išsirikiuoja taip: JK su *tapti* hapaksai sudaro 52,8 proc., JK su *stotis* / *pastoti* hapaksai – 23,1 proc., JK su *pavirsti* hapaksai – 24,1 proc. bendro hapaksų skaičiaus (108).

JK su *tapti*, kaip antikauzatyviniai RKKK su *(pa)daryti* atitikmenys, pirmiausia siūlėsi tokiuose pastarųjų žymimuose pokyčio įvykiuose, kuriuose pokytį patiriantis participantas kieno nors valia tampa (*padaromas*) karaliumi, kunigaikščiu, karo vadu ar įkūnija kokį kitą socialinių santykių repertuaro vaidmenį, plg.: *Ir anis ifchwede karaliaus Sunų po akim ir ušdeia iem Karuną. ir Liudimą, ir padare ghį Karaliumi.* BB 2Met 23,10–11 ir *Pirmą mėtą Dariuso funaus Ahafuero, ifch Mædu plemes, kurfai ant karaliftoš Chaldeų karaliumi tapa.* BB Dan 9,1. Tokiuose kontekstuose antikauzatyviniais RKKK su *(pa)daryti* atitikmenimis galėjo būti pasirenkamos ir JK su *stotis* / *pastoti*: šių konstrukcijų veiksmažodžio lokomocinė prigimtis, dažnai dar nesunkiai atpažįstama, idealiai tiko performatyvinių įžengimo į aukštas pareigas (pavyzdžiui, į karaliaus sostą) scenarijų designacijai, plg.: *Bei Manafse ušmigga fu fawa Tiewais, ir anis pakafe ghi Namųfu io. Bei io funus Amon ftoios Karaliumi io wietona.* BB 2Met 33,19–20. Dalis RKKK su *(pa)daryti* žymi situacijas, kuriose Dievas individą ar tautą padaro visuomenėje atpažįstamu simboliu ar funkcija. Iš tiesų tokiose konstrukcijose kauzuojamas objektinio referento pokytis tėra kognityvinė kalbėtojo projekcija vertybiškai orientuotoje mentalinėje sociumo kategorijų erdvėje, plg.: *Todelei efch Kunigaikščius Schwentibes nefchwentais dariau, ir padariau Iakuba uškieikimu, ir Ifraela apiūoku.* BB Iz 43,27–28. Tokio pobūdžio kauzuojamus pokyčius perteikiančių RKKK su *(pa)daryti* antikauzatyviniais atitikmenimis taip pat pirmiausia siūlėsi JK su *tapti*, plg.: *Bei Moab tapa apiūku ir ifchganfcziu, wišsiems, aplinkui ię giwenantiems.* BB Jer 48,39. Tirtoje BB imtyje rastos JK su *pavirsti* beveik be išimties žymi degradavimo linkme besirutuliojančius pokyčius. Tokios konstrukcijos natūraliai siūlėsi kaip antikauzatyviniai atitikmenys toms RKKK su *(pa)daryti*, kurios žymėjo „nužeminimo“ scenarijus implikuojančias situacijas, plg.: *Ir Goius. ir Deiwes bei Ebrofus ifcharde ghis padaridams ios dulkemis, ir ifchbarfte ios, ant Kappu, thū, kurie*

iemus buwa affierawoie. BB 2Met 34,4 ir *Wis ifch dulkių darita ira. Ir dulkemis pawirft*. BB Mok 3,20. Tirtuose BB vertimo pavyzdžiuose visų trijų aspektinių jungčių designacijos zonos tarpais persikloja, o tai rodo jau tuo metu kalbos sistemoje egzistavus vieną bendresnę aspektinės raiškos jungties konstrukciją, kurios instanciacijos ir buvo minėtų trijų jungčių konstrukcijos. Dabartinėje lietuvių kalboje jungčių *tapti* ir *(pa)virsti* konstrukcijos tebeturi išlaikiusios savo turėtas pozicijas (jų aspektinės vertės ir semantinės specifikacijos nuo XVII a. iš esmės nepakito), jungties *stotis* / *pastoti* konstrukcijos yra pasitraukusios į periferiją, retsykais dar fiksuojamos tarmėse. Tačiau greta pirmųjų dviejų jungčių konstrukcijų savo vietą yra išsikovojusios jungties *darytis* / *pasidaryti* konstrukcijos.

SVARBESNIŲ SAŲVOKŲ ŽODYNĖLIS

askriptyvinė jungties konstrukcija – konstrukcija, kurios jungties komplementą sudaro būdvardis, būdvardiškai interpretuojama kita kalbos dalis (pvz., dalyvis) ar konstrukcija (pvz., lyginamoji konstrukcija, plg. *Jo prakaitas pasidarė tarsi tiršto kraujo lašai, varvantys žemėn*. DLKT). Šio tipo jungties konstrukcijose būdvardiniu komplementu (predikatyvu) subjektiniam referentui priskiriama atitinkama savybė, plg. *Po tėvo mirties motina tapo nekalbi*.

aspektinis kontūras – konkretaus įvykio fazių seka, parodanti, kaip laikui bėgant tas įvykis rutuliojasi; grafinė tokios fazių sekos reprezentacija.

aspektinis potencialas – konkrečios veiksmažodinės leksemos, priklausomai nuo gramatinio laiko ir konteksto, galimos turėti aspektinės vertės. Pavyzdžiui, sakinyje *Gražu žiūrėti, kaip mokymų dalyviai pamažu tampa patyrusiais kariais* esamojo laiko forma *tampa* reiškiamas pokyčio įvykio progresyvinis aspektas. O sakinyje *Davę priesaiką, jaunieji kariai tampa tėvynės gynėjais* ta pačia forma žymimas pokyčio įvykio ingresyvinis aspektas. Šio veiksmažodžio būtojo laiko forma težymi ingresyvinį pokyčio įvykio aspektą (jo kompletyvinę-tranzitinę fazę), plg. *Šiandien Jonas tapo tėvu*.

aspektinis profilis – konkrečios veiksmažodžio formos (aspekto-gramatinio laiko konstrukcijos) žymima viena kuri įvykio aspektinio kontūro fazė. Neretai veiksmažodžio forma yra žymimos kelios kryptingai besirutuliojančio (inkrementinio) įvykio fazės. Pavyzdžiui, jungties sakinyje *Tas ežeras ilgainiui virto pelke* būtojo laiko formos *virto* aspektinis profilis aprėpia mažiausiai vidurinę (progresinę) ir baigiamąją (tranzitinę) pokyčio įvykio fazes. Pastaroji yra būtina tokio įvykio ingresyvinio aspekto raiškos dalis.

elaboravimo santykis, elaboruoti – semantinio patikslinimo santykis tarp dviejų tą patį profilį turinčių kalbinių struktūrų, kurių viena yra tik schemiškai suvokiama, o antroji, elaboruojanti pirmąją, yra semantiškai turiningesnė ar fonologiškai detalesnė. Kognityvinėje gramatikoje elaboravimo santykiu yra grindžiama ir valentingumo samprata: kiekviena kalbinė išraiška (morfema, leksema, sintagma) turi savyje iš vartosenos abstrahuotą elaboravimo vietą, kurią įprastinės kompozicijos metu semantiškai patikslina (elaboruoja) kita (konkretesnė) kalbinė išraiška. Tarkime, būtojo laiko neveikiamojo dalyvio formanto *-tas, -ta* elaboravimo vietą sudaro tik schemiškai suvokiamas veiksmožodis (tiksliau – jo reiškiamo kintamo santykio tarp savo pagrindinių figūrų visos padėtys iki rezultatinės būsenos, suvokiamos akumuliatyviai). Šią numanomo veiksmožodžio schemą kalboje elaboruoja kuri nors konkreti veiksmožodinė leksema, pvz., *sugriautas, -ta; perstatytas, -ta*. Kadangi dalyvis, kaip nefinitinė veiksmožodžio forma, sakinio predikaciją paprastai gali reikšti tik kartu su finitine kurio veiksmožodžio (pvz., *būti, likti, tapti*) forma, jis schemiškai savo semantinėje struktūroje turi numatytą atitinkamą scheminę struktūrą (elaboravimo vietą): viena ji būtų pagalbiniam veiksmožodžiui (plg. *Per vasarą namas buvo₁ galutinai perstatytas*), kita – jungčiai (plg. *Namas akivaizdžiai buvo₂ perstatytas, atrodė kaip naujas*).

hapaksas – vienkartinė darinio tipo fiksacija tiriamoje imtyje. Didesnis hapaksų skaičius liudija didesnę atitinkamo darybos modelio produktyvumą. Atvirkščiai, didesnis pasikartojančių darinio tipų (atveju) skaičius tiriamoje imtyje liudija didesnę jų leksikalizaciją ir, vadinasi, mažesnę atitinkamo darybos modelio produktyvumą.

inkliuzyvinė jungties konstrukcija – konstrukcija, kurios jungties komplementą sudaro neapibrėžtas daiktavardis. Šio tipo jungties konstrukcijose subjektinis referentas įtraukiamas į daiktavardinį komplementu (predikatyvu) reiškiamą platesnę panašių referentų klasę, plg. *Po seminarijos brolis tapo kunigu*.

inkrementinis įvykis – tam tikros trukmės link rezultatinės būsenos tolygiai, be pertrūkių besirutuliojantis pokyčio įvykis. Kuri nors pokytį patiriančio tokio įvykio dalyvio (subjektinio referento intransityviniame sakinyje ir objektinio referento tranzityviniame sakinyje) savybė laipsniškai auga ar mažta iki natūralios to įvykio pabaigos, plg.: *Klimato kaita atogrąžų miškus pamažu pavertė dykuma; Pasikeitus klimatui, atogrąžų miškai pamažu virto dykuma*.

instanciacija, instancijuoti – mentalinėje tikrovėje atsparą turinčios schemas (scheminės konstrukcijos) specifikuojimas („įkūnijimas“) tikrovėje (pvz., lingvistinėje išraiškoje). Labiau specifiškai instanciacija Kognityvinėje gramatikoje apibūdinama kaip tipo projekcija į tam tikrą ekstensyvumu pasižyminčią sritį (arba plokštumą, jeigu šią suprasime abstrakčiau), vadinamą instanciacijų sritimi (angl. *domain of instantiation*) Šios srities apibrėžčiai

keliamas vienintelis reikalavimas: jo aprėptyje projektuojami visi galimi tipo pavyzdžiai (instanciacijos) vienas kito atžvilgiu turi užimti skirtingą vietą. Atsižvelgiant į tai, instanciacija tiksliau gali būti apibrėžiama kaip tam tikroje distinktyvumo atžvilgiu reikšmingoje srityje – instanciacijų srityje – atskirą vietą užimanti tipo projekcija. Nesunku numanyti, kad fiziniams objektams tokia distinktyvumą garantuojanti sritis yra fizinė erdvė, o procesams atitinkamai – laikas. Du tuo pačiu metu skirtingose vietose esantys vienodi daiktai negali būti tapatūs, nors jie lengvai suvokiami kaip to paties daiktų tipo skirtingos instanciacijos. Panašiai ir du skirtingu metu atsitikę identiški įvykiai suvokiami kaip skirtingos to paties įvykių tipo instanciacijos, bet jokių būdų ne tas pats įvykis. Tačiau instanciacijų sritis sudaro ne tik fizinė erdvė ir laikas. Tipo instanciacijos gali būti lokalizuojamos ir abstraktesnėje mentalinėje erdvėje.

on-line darinys – pagal poreikį pasidaromas darinys. Skirtingai negu kiti, pagal tą patį darybos modelį anksčiau pasidaryti dariniai, nesaugomas kalbėtojo leksinėje atmintyje (leksikone). Tolydžio *on-line* pasidaromi dariniai liudija atitinkamo darybos modelio gyvybingumą.

procesas, procesualumas – Kognityvinėje gramatikoje bet kuriuo veiksmažodžiu reiškiamas santykis, aprėpiantis suvoktojo laiko eigoje išsirikiuojančias kintamas (ar pastovias) padėtis (sąveikas) tarp pagrindinių veiksmažodinio santykio figūrų (trajektoriaus ir riboženklio) ir nuosekliai mentališkai skenuojamas (mintyse peržvelgiamas) suvokėjo. Teigiama, kad taip suvokiamam veiksmažodiniam santykiui (veiksmažodinei predikacijai) yra būdingas procesualumas bei temporalumas (laikiškumas). Priešingai, bendraties ar dalyvinių formų profiliais aprėpiamos minėtos veiksmažodinio santykio padėtys suvokiamos ne nuosekliai jas skenuojant, bet visos iš karto, akumuliatyviai. Todėl pastarieji profiliai yra atemporalūs (nelaikiški), kaip ir būdvardžių ar prielinksnių predikacijos atveju.

procesinis laikas – laikas, reikalingas visų veiksmažodinio santykio aprėpiamų kintamų (ar pastovių) padėčių, išsirikiuojančių suvoktojo laiko eigoje, mentalinei peržvalgai. Kai kuriais veiksmažodinės predikacijos atvejais procesinis laikas (per subjektifikaciją) sutampa su suvoktuoju, plg.: *Kelias suka už kampo; Takelis kyla į kalną.*

profilis, profiliuoti – Kognityvinėje gramatikoje šie terminai turi griežtai apibrėžtą reikšmę, kurios negali perteikti lietuvių kalbotyroje įprasti *žymėti* ir *žyminio* terminai. Pastarieji paprastai interpretuojami struktūralistine dvasia, suponuojančia sosiūriškąją *signifiant* vs. *signifié* skirtį. Terminas *žymėjimas* (angl. *designation*) taip pat vartojamas Kognityvinėje gramatikoje: čia jis reiškia vidinį kalbinės išraiškos semantinės struktūros, arba predikacijos, ir pasirinktos jos substruktūros santykį. Ši pasirinktoji semantinė substruktūra (mentalinis esinys) faktiškai yra visos kalbine išraiška reiškiamos predikacijos žyminys, arba *designa-*

tum. Taip suprantamo žyminio semantinis turinys teisingai gali būti interpretuojamas tik remiantis visa kalbinės išraiškos predikacija. Ta prasme pastaroji vadinama baze, o jos *designatum* – profiliu. Taigi profilio sąvoką galima apibrėžti ir per žymėjimo sąvoką. Svarbu tik įsidėmėti, kad profilis yra ypatingas žyminys: jis visada suponuoja bazės sąvoką. Kitaip tariant, bet kurios kalbinės išraiškos žyminys gali būti suvokiamas (vadinasi, ir identifiкуojamas) remiantis tik platesniu semantiniu kontekstu. Šio konteksto turinys tapatintinas su kalbinės išraiškos predikacijos aprėptimi. Tarkime, predikacijos aprėptį (bazę) apibrėžia sakiny *Rudenį iš taikaus paukščio gegutė virsta vanagu* (toks liaudies prietaras). Priklausomai nuo pasirinktos komunikatyvinės perspektyvos, skirtingomis konstrukcijomis galima žymėti alternatyvius šios bazinės predikacijos profilius, plg.: *Rudenį iš gegutės pavirsta vanagas* (egzistencinė konstrukcija) ir *Rudenį gegutė pavirsta vanagu* (jungties konstrukcija).

specifikacinė jungties konstrukcija – fiksuotos informacinės struktūros ekvatyvinio tipo jungties konstrukcija, kurios temoje esantis subjekto vardažodis apibrėžia tam tikrą vaidmenį, o remoje nurodomas (specifikuojamas) konkretus to vaidmens atlikėjas, plg. *Mūsų anglų kalbos mokytoju tapo Jonas Petraitis*.

suvoktasis laikas – realus laikas, kuriuo tikrovėje rutuliojasi veiksmožodžiu žymimas įvykis.

SANTRUMPOS

ACC – accusative; akuzatyvas, galininkas

ADJ – adjective; adjektyvas, būdvardis

CopVi – copular verb (intransitive); jungties veiksmožodis (intransityvinis)

EgzVi – existential verb (intransitive); egzistencinis veiksmožodis (intransityvinis)

G – goal participant; paskirties taškas slinkties įvykio schemeje, atitinkamai (G) argumentas sintaksinėje struktūroje

GEN – genitive; genityvas, kilmininkas

JK – jungties konstrukcija

INS – instrumental; instrumentalis, įnagininkas

LOC – locative; lokatyvas, vietininkas

NOM – nominative; nominatyvas, vardininkas

NP – noun phrase / nominal; daiktavardinė frazė / vardažodis

RKKK – rezultatinė kulminatyvinės kauzacijos konstrukcija

S – source participant; išeities taškas slinkties įvykio schemoje, atitinkamai (S) argumentas sintaksinėje struktūroje

V – verb; veiksmožodis

DUOMENŲ ŠALTINIAI

BB – Biblia tatau estu visus Wissens Schwentas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Jana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziui (1590 m. rankraštis):

<http://seniejirastai.lki.lt/db.php>

BŠR – Biblija arba Šventasis Raštas. [Šeštasis pataisytas ekumeninis leidimas], vert. Antanas Rubšys (Senasis Testamentas), Česlovas Kavaliauskas (Naujasis Testamentas). Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2018.

ChNT – Samuel Boguslaus Chylinski. NOVUM TESTAMENTUM Domini Nostri Jefu CHristi Lithvanicâ Lingvâ donatum (1657 m. rankraštis):

http://www.chylinskibible.flf.vu.lt/ChNT_BTSS.html

DP – Poftilla Catholica [...] Per Kúnigą Mikaloiv Davksza Kanoniką Médnikų / iz łékißko pergúldita W Wilniui / Drukárnioi Akadémios Societatis Iesv, A. D. 1599:

<http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=2>

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>

K. Donel – Kristijonas Donelaitis *Metai*: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LF00/Kristijonas_Donelaitis._Metai.LF0900.pdf

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga internete: <http://www.lkz.lt/>

LKŽK – *Lietuvių kalbos žodyno Papildymų kartoteka*:

<http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka;jsessionid=97E13CAC9CFA2E1B58D16BC9688426AC>

WP – *The Wolfenbuettel Postilla*:

<http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/balt/lit/wp/wp.htm>

LITERATŪRA

- AMBRAZAS VYTAUTAS 2006: *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- BARÐDAL JÓHANNA 2008: *Productivity: Evidence from Case and Argument Structure in Icelandic*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- CROFT WILLIAM 2012: *Verbs: Aspect and Causal Structure*, Oxford: Oxford University Press.
- HOLVOET AXEL 2005: Intransityvinių sakinių tipai: egzistenciniai, lokatyviniai ir posesyviniai sakiniai. – *Gramatinių funkcijų tyrimai* [Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3], sud. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 139–160.
- HOLVOET AXEL, JUDŽENTIS ARTŪRAS 2005: Sintaksinės priklausomybės tipai: papildymai ir patikslinimai. – *Gramatinių funkcijų tyrimai* [Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3], sud. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 117–137.
- HOLVOET AXEL, TAMULIONIENĖ AURELIJA 2005: Antriniai predikatyvai. – *Gramatinių funkcijų tyrimai* [Lietuvių kalbos gramatikos darbai 3], sud. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 11–38.
- HOLVOET AXEL, GRZYBOWSKA MARTA, REMBIAŁKOWSKA AGNIESZKA 2015: Middle voice reflexives and argument structure in Baltic. – *Voice and Argument Structure in Baltic*. [Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 3], eds. A. Holvoet, N. Nau, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 181–209.
- HOLVOET AXEL, MIKULSKAS ROLANDAS 2009a: *Sintaksinė priklausomybė* (nepublikuotas rankraštis). Prieiga internete: http://old.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Priklausomybe.pdf.
- HOLVOET AXEL, MIKULSKAS ROLANDAS 2009b: *Laisvieji antriniai predikatyvai* (nepublikuotas rankraštis). Prieiga internete: http://old.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji%20antriniai%20predikatyvai.pdf.
- HOLVOET AXEL, MIKULSKAS ROLANDAS 2009c: *Būtinieji predikatyvai* (nepublikuotas rankraštis). Prieiga internete: http://old.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Butinieji%20predikatyvai.pdf.
- LAKOFF GEORGE, JOHNSON MARK 2003 (1980): *Metaphors We Live By*, Chicago / London: The University of Chicago Press.
- LANGACKER RONALD W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar 1: Theoretical Prerequisites*, Stanford / California: Stanford University Press.
- LANGACKER RONALD W. 1991: *Foundations of Cognitive Grammar 2: Descriptive Application*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- LANGACKER RONALD W. 2002: *Concept, Image, and Symbol*, Berlin / New York: Mouton de Gruyter.

- LENARTAITĖ KRISTINA 2011: *Argumentų raiškos alternavimas lietuvių kalboje*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2005: Išilginių objektų predikacijos pobūdis. Subjektyvaus judėjimo sąvoka. – *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 23–39.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2006: Apibrėžiamųjų būdvardžių aprašo perspektyva. – *Daiktavardinio junginio tyrimai* [Lietuvių kalbos gramatikos darbai 4], sud. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 33–65.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2009: Jungties konstrukcijos ir jų gramatinis kontekstas. – *Acta Linguistica Lithuanica* 61, 113–156.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2014a: Specifikacinė jungties konstrukcija. – *Prace Baltystyczne* 5, 9–82.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2014b: Subjecthood in specificational copular constructions in Lithuanian. – *Grammatical Relations and their Non-Canonical Encoding in Baltic* [Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 1], eds. A. Holvoet, N. Nau, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 181–206.
- MIKULSKAS ROLANDAS 20015: Aspekto raiška jungties konstrukcijose. – *Lietuvių kalba* 9, 1–49. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt>.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2017: *Copular Constructions in Lithuanian* [Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic 4], Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2018: Deskriptyvinės jungties kategorijos apibrėžimo problemos. Ingresyvinio aspekto raiškos konstrukcijoje vartojamų jungčių *virsti* ir *tapti* sintaksinė ir semantinė distribucija. – *Lietuvių kalba* 12, 1–63. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt>.
- MIKULSKAS ROLANDAS 2019: Inkluzyvinių konstrukcijų jungties *virsti* sugramatinimo kelias. – *Lietuvių kalba* 13, 1–22. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt>.
- PETRÉ PETER 2012: General productivity: How *become* waxed and *wax* became a copula. – *Cognitive Linguistics* 23–1, 27–65.
- TRAUGOTT ELIZABETH C. 2008: The grammaticalization of NP of NP patterns. – *Constructions and Language Change: Selected Papers from the Workshop on Constructions and Language Change, XVII International Conference on Historical Linguistics* [Trends in Linguistics: Studies and Monographs 194], eds. A. Bergs, G. Diewald, Berlin: Mouton de Gruyter, 23–46.
- URBUTIS VINCAS 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslas.
- VENDLER ZENO 1967: *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, New York: Cornell University Press.
- WITTGENSTEIN LUDWIG 1958: *Philosophical Investigations*, Oxford: Blackwell.
- Zinkevičius Zigmąs 1988: *Senųjų raštų kalba* [Lietuvių kalbos istorija III], Vilnius: Mokslas, 63–77.

SUMMARY

POSSIBLE SOURCE CONSTRUCTIONS OF THE COPULAR CONSTRUCTION WITH THE VERB *DARYTIS* / *PASIDARYTI* ‘BECOME’

In the study an attempt is made to establish source constructions for the copular construction (abbr. CC) with the verb *darytis* / *pasidaryti* ‘become’ (lit. ‘make oneself’). In contemporary Lithuanian, constructions with the copula *darytis* / *pasidaryti* hold a decent place among other constructions of this type with aspectual copulas, such as *tapti* ‘become’ and *(pa)virsti* ‘turn into’. But at the turn of the 17th century, the CC with *darytis* / *pasidaryti* was just making its first steps. The research is conducted on the basis of data provided mainly by Jonas Bretkūnas’ (Germ. Johannes Bretke) *Bible* translation (abbr. BB) (concretely by the eleven books of the Old Testament that can be found in the *Database of Old Writings* <http://seniejirastai.lki.lt/db.php>). In relevant aspects, some other written sources of that time, representing the Lithuania Minor (Eastern Prussia) and the Lithuania Major varieties of the Lithuanian language, were checked.

There are grounds to suppose that the source constructions for the CC with *darytis* / *pasidaryti* (bearing the middle voice meaning) were so-called resultative constructions of culminative causation (abbr. RCCC) with the verb *(pa)daryti* ‘cause’ (lit. ‘make’). The general meaning of such constructions can be described as ‘someone causes (*makes*) somebody or something to change in such a way that she / he or it becomes someone else, something different or of different sort’. More generally, these constructions designate caused change events. The verb in such constructions marks causation in general and semantically it needs complementation. Complementatives – be they nominal or adjectival – can be analyzed syntactically as reduced propositional arguments of the verb: their function is to express the result of caused change (the undergoer of the change is the direct object referent). We are suggesting that the constructions under discussion, i. e. the CC with *darytis* / *pasidaryti*, are anticausative counterparts of the RCCC with *(pa)daryti*: the former were derived from the latter by means of the reflexive morpheme *-si-*. In the BB text only sporadic cases of such anticausative derivation are attested. While one may reasonably assign to such anticausative constructions a middle-voice interpretation, they can hardly be classified as fully fledged CC (of the aspectual type). In terms of meaning, the first attested anticausative constructions with *darytis* / *pasidaryti* have not advanced far beyond the properly reflexive stage (the subjects acts on itself to produce a change). The subject referents in such

constructions were still agentive intentional individuals. Thus, the constructions could not yet designate situations where the undergoer of the change profiled was an inanimate entity. To become a copula in the full sense of the term, as in present-day Lithuanian, the verb *darytis / pasidaryti* had to lose, in the course of the following centuries, as it was used in anticausative constructions, its lexical meaning so as no longer to presuppose agentive intentional persons as its only possible subject referents. There is, though, a suspicion that some vestiges of the original meaning are present in the copula under discussion even now, which lends it a distinctive position among the other aspectual copulas.

The exact time when the verb *darytis / pasidaryti* took a leap toward becoming a productive aspectual copula is difficult to pin down, as the *Corpus of Old Lithuanian writings* is still under construction, and the relevant data for computer-supported research is not available. Thus, one has to devise some indirect way to evaluate the productivity of the construction under discussion. It is a well-established fact that copular constructions, as they become entrenched in language usage, always coexist with existential constructions based on the same verbal lexeme also functioning as copula. It is therefore not surprising that existential constructions with verb *darytis / pasidaryti* are difficult to find in the BB translation but occur in abundance, for example, in the *Corpus of Modern Lithuanian*. Importantly, they are well attested in the 18th-century poem *Metai* (Seasons) by Kristijonas Donelaitis, the prominent poet of Lithuania Minor. It is not accidental that in the poem we also find a CC with *pasidaryti*, the subject referent of which is an inanimate entity.

The fact that existential constructions partake in the formation of inclusive copular constructions with the same verb is not accidental, as an existential assertion is always part of any identity statement (Mikulskas 2017: 70–71; Mikulskas 2018: 7). The crucial point in the evolution of the copular constructions is the establishment of a so-called subject alternation between the copular and existential constructions based on the same verb lexeme. In elucidating the grammaticalization path of the copula *darytis / pasidaryti* this point is important in that, through the subject alternation, inanimate subject referents could be introduced into the copular construction under discussion. More specifically, the source argument in the existential construction with the verb *darytis / pasidaryti*, which bears no restriction as to the animacy of its referent, becomes, through the argument alternation, a subject in the corresponding copular construction.

There is no doubt that at some point in their development the CC with *darytis / pasidaryti* benefited from the analogy with other constructions of the same type, namely, the constructions with the aspectual copulas *tapti, stotis / pastoti* ‘become’ (lit. ‘stand up’)

and *(pa)virsti*, while at the same time establishing their own position among them. Meanwhile, the availability of these constructions, as they were already entrenched in usage at the time of the BB translation, could impede the development of the newly emerging CC with *darytis* / *pasidaryti*. To support this hypothesis, a quantitative analysis of the data provided by the BB translation was carried out, and the productivity rates of the CC with the verbs *tapti*, *stotis* / *pastoti* and *pavirsti* proved to be sufficiently high at that time. These constructions were therefore always at hand for translator / editors of the *Bible* whenever the need for anticausative counterparts to the RCCC with *(pa)daryti* arose.

ROLANDAS MIKULSKAS

GALIMOS JUNGTIES *DARYTIS* / *PASIDARYTI*
KONSTRUKCIJŲ IŠTAKOS

Mokslo studija

Redaktorė *Irutė Raišutienė*
Maketuotoja *Giedrė Mikulskaitė-Voronko*

Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius